

“Jeg triller også barnevogn”

*En kvalitativ undersøkelse av ti norsk-pakistanske menns
utforming av farskap*

Camilla Rake

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2009

Sammendrag

Denne oppgaven omhandler norsk-pakistanske menns utforming av farskap. Bakgrunnen for valget av dette temaet er at kunnskapen om fedre med etnisk minoritetsbakgrunn er mangelfull, samtidig som menn med en slik bakgrunn ofte blir beskrevet og forstått på stereotype måter. Jeg har ønsket å bidra med ny kunnskap som kan nyansere de ensidige beskrivelsene og forståelsene.

Studien baserer seg på en kvalitativ tilnærming og datamaterialet er hentet fra intervjuer med ti norsk-pakistanske fedre. Siktemålet har vært å få disse fedrenes beskrivelser av sine tanker, erfaringer og opplevelser knyttet til det å være far. Tre problemstillinger belyses. Disse er: Hvordan beskriver informantene sitt farskap? Hvordan konstruerer informantene seg som fedre i forhold til sin egen far og i forhold til sin ektefelle? Hvilken betydning opplever informantene at deres pakistanske bakgrunn har for dem som fedre?

Innfallsvinkelen til temaet har vært å studere fedrene som menn, altså å anlegge et kjønnsperspektiv. Oppgaven legger til grunn en sosialkonstruktivistisk forståelse av kjønn, der kjønn ses som sosialt formet. Denne formingen skjer i samhandling med andre. Et perspektiv som viser dette er mannlig/umannlighetsperspektivet. Dette perspektivet benyttes i oppgaven og viser hvordan mannighet utformes både i relasjon til andre menn, og til kvinner, samtidig som det formes i relasjon til det umannlige. Informantenes utforming av farskap blir også diskutert i lys av kultur og etnisitet, der et sentralt spørsmål er om deres farskapsutforming kan ses på som en særskilt (norsk-) pakistansk måte å utforme farskap på.

Oppgaven viser at informantene er forsørgere, men at de samtidig ønsker å være noe mer. De oppfatter seg som nærværende og deltakende, og fremsetter også dette som idealer for farskap i dag. Når informantene ser seg selv i relasjon til sine egne fedre får de bekreftet bildet av seg selv som nærværende og deltagende. Deres fedre var mer fraværende og deltok mindre i hverdagslivet hjemme. Flere bruker sin egen far som et kontrastbilde, han var en type far de ikke er, eller ikke vil være. De

konstruerer seg altså som fedre med egen far som motsetning. Men noen har sin egen far som forbilde, og ser seg selv i forlengelsen av han. Han var en type far de ønsker å være, selv om han kanskje ikke var like nær og deltakende som de selv oppfatter seg som. Når det gjelder informantenes relasjon til sin ektefelle er denne, i de fleste tilfellene, preget av en komplementær arbeidsdeling. Ektefellen gir ulike bidrag til familien, han er forsørger, mens hennes hovedansvar er hus og barn. På grunnlag av den kjønnskomplementære arbeidsdelingen posisjonerer informantene seg som ulike ektefellen sin. Men samtidig forsøker de også å fremstille seg som like henne ved å betone at de bidrar på hjemmebane og at deler på oppgavene knyttet til hjem og barn. Informantene ser seg også i lys av sin pakistanske bakgrunn. Pakistan er et land de alle føler tilknytning til og de ønsker alle å videreføre elementer de forbinder med pakistansk kultur til sine barn. De viktigste er språk, religion, familiesamhold, respekt og høflighet. Selv om informantene deler tilhørigheten til Pakistan vil jeg imidlertid advare mot å knytte deres utforming av farskap til en spesifikk (norsk-)pakistansk måte å være far på. Dette er reduserende og skygger for variasjonene som finnes blant dem, for selv om de har noe til felles, er de også ulike. Den konkrete utformingen av farskap foregår forskjellig fra informant til informant.

Forord

Nå når arbeidet med masteroppgaven er over, er det mange som fortjener en takk.

Først og fremst vil jeg takke hovedveileder Thomas M. Walle for uvurderlig hjelp underveis i prosessen. Takk også til biveileder Tone S. Wetlesen for god hjelp og nyttige innspill.

En stor takk rettes også til mine ti informanter. Jeg setter stor pris på at dere tok dere tid til å stille opp og villig delte av dere selv. Dessuten vil jeg takke dere som hjalp meg med rekrutteringen av informanter. Dere ga et vesentlig bidrag til prosjektets fremdrift i startfasen.

Jeg er svært takknemlig overfor venner og medstudenter som i løpet av året har støttet og oppmuntret meg. Året hadde ikke vært det samme uten dere.

Sist men ikke minst vil jeg takke min familie og Bedeho. Mamma, pappa og Christoffer, dere er de beste! Bedeho, du har gjort det mulig å skrive denne oppgaven.

Oslo, september 2009

Camilla

Innhold

Sammendrag	2
Forord.....	4
Innhold.....	5
1. Innledning.....	7
1.1 Begrunnelse for valg av tema	7
1.2 Problemstillinger	9
1.3 Oppgavens oppbygging.....	11
2. Metode.....	12
2.1 Valg av metodisk tilnærming.....	12
2.2 Valg og rekruttering av informanter.....	13
2.3 Forforståelser og ståsted i forhold til feltet.....	15
2.4 Forberedelser til og gjennomføring av intervjuene	16
2.5 Forskereffekt	18
2.6 Bearbeiding av datamaterialet – transkribering, analyse og tolkning	20
2.7 Hva mine data kan si noe om	22
2.8 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet.....	23
2.9 Etske refleksjoner	25
3. Teori.....	27
3.1 Å studere fedre som menn.....	27
3.2 Kjønn, menn, maskulinitet og mannlighet.....	28
3.3 Farskap og forskning på fedre – historie, fokus og perspektiver.....	36
3.4 Kultur, etnisitet og etnisk identifisering	42
4. Forsørging og nærvær – to sider ved samme far?	47
4.1 Forsørgerfedre	47
4.2 Nærværende og deltagende fedre.....	51
4.3 Den gode far.....	54
4.4 Endring.....	56
4.5 Samvær, nærhet og omsorg.....	57
4.6 Oppdragelse	62
4.7 Oppsummering.....	64

5. Utformingen av farskap i relasjon til egen far og ektefelle	66
5.1 Egen far.....	66
5.2 Ektefellen.....	73
5.3 Oppsummering	82
6. En pakistansk måte å være far på? Betydningen av etnisk og kulturell bakgrunn	84
6.1 Posisjonering – norsk, pakistansk, norsk-pakistansk?.....	84
6.2 Videreføring av tilhørighet.....	87
6.3 Pakistansk utforming av farskap?	94
6.4 Oppsummering	97
7. Avslutning	99
7.1 Oppsummering av funnene	99
7.2 Forslag til videre forskning	104
7.3 Avrunding.....	105
Kildeliste.....	106
Vedlegg 1	115
Informantmatrise	115
Vedlegg 2	117
Intervjuguide.....	117
Vedlegg 3	120
Informasjon om deltakelse i undersøkelsen	120
Vedlegg 4	121
Erklæring om informert samtykke.....	121

1. Innledning

Shahid: Jeg husker at jeg skifta bleie på dem når de ble født, på sykehuset. Og (ler litt), moren min, hun sa, for vi har en sånn spøkegreie, ” Har du allerede blitt tøffel?” (...) Hvis du begynner tidlig, mener jeg da, så slipper du å få det etterpå. Camilla:
 Så du føler at dere har klart å gjøre ting litt annerledes da, enn deres egne foreldre?
 Shahid: Ja, vi har det.

Hvordan utformer norsk-pakistanske menn sine farskap? Dette er tema for denne oppgaven. Den bygger på intervjuer med ti fedre som har pakistansk bakgrunn. Som sitatet indikerer vil studien blant annet fokusere på livet som far, ulike syn på farskap, posisjonering i forhold til egen bakgrunn, kontinuitet og endring.

1.1 Begrunnelse for valg av tema

Farskap har de siste tiårene vært et populært og voksende forskningsområde. Et sentralt tema har vært farskapets endrede natur (Brandth og Kvande 1998: 294-295). Dette har sammenheng med endringer som har funnet sted innenfor de nære relasjoner i løpet av den siste halvdel av 1900-tallet. Kvinnene har økt sin yrkesaktivitet og dermed har den tradisjonelle eneforsørgerfamilien, der far sørger for familiens inntekt med lønnsarbeid ute, og mor har ansvar for hus og barn, tapt terreng. Dette har medført krav om større deltakelse fra fedrenes side i både husarbeid og omsorg for barn. Innenfor farsforskningen har en studert hvordan disse forandringene har påvirket fedre, og om fedre utformer et kvalitativt nytt farskap når forsørging ikke lenger er deres ansvar alene. Flere studier taler for at utviklingen har gått i retning av et ”nytt farskap”, der omsorg for barn er en sentral del av menns liv, og nye idealer om en nærværende og deltakende far (se f.eks. Brandth og Kvande 1998; Hagström 1999; Holter og Aarseth 1993; Plantin 2001). Den kvalitative forskningen som har hatt farskap og endringer blant menn og fedre som tema, har imidlertid i stor grad tatt for seg hvite (norske) middelklassemenn. Derfor savnes det kunnskap om menn fra etniske minoriteter. Reform – ressursenter for menn skriver:

”Det finnes lite kunnskap om farskap blant menn med innvandrerbakgrunn i Norge. Vi har derfor et begrenset kildegrunnlag for å si noe om minoritetsfarskap i Norge. Reform etterlyser mer kunnskapsutvikling på området (...)” (Reform – ressursenter for menn 2008: 12). Også Marsiglio m.fl. (2000) påpeker behovet for å utvikle en dypere forståelse for hvordan menn med ulik kulturell bakgrunn ser på farskap. Det finnes dessuten, som Brandth og Kvande poengterer (2003: 16), et taust felt innenfor farsforskningen; fedrenes egne stemmer mangler. Hva fedre faktisk gjør og hvordan de snakker om sitt farskap har i liten grad blitt forsket på. Denne oppgaven vil bidra til økt kunnskap om et felt der dette behøves og er etterlyst, og til at flere fedres perspektiver og praksiser blir belyst.

I og med at etniske minoritetsmenns farskap ikke har blitt studert i samme grad som norske menns farskap, har også fordommer og stereotypier fått leve. Anniken Huitfeldt gikk i Dagbladet 12.mai 2009 ut og ba etniske minoritetsfedre se til norske menn og gjøre som dem: skifte bleier (Dagbladet 12.05.09¹). Et slikt utsagn definerer minoritetsmenn som én enhetlig gruppe og tildeler dem et knippe negative egenskaper. De er dårligere fedre, stiller i mindre grad opp og skifter ikke bleie. Dette i motsetning til norske fedre som i følge Huitfeldt er ”verdens beste menn, ingen andre menn gjør så mye husarbeid og er så mye sammen med barna sine som norske menn” (Dagbladet 12.05.09). Slike fordommer og stereotypier tar ikke hensyn til den faktiske variasjonen mellom menn. Generelt viser forskning at majoriteten ofte kategoriserer menn med minoritetsbakgrunn på stereotype måter (Jensen og Liversage 2007: 14). Thomas M. Walle formulerer det slik:

Samtidig som anerkjennelse av et mannlig mangfold er et faktum, kan det virke som forestillingen om dette mangfoldet er forbeholdt majoritetsbefolkningen. ”Innvandrer mannen”, ”den muslimske mannen” eller ”den pakistanske mannen” brukes i mange sammenhenger som enhetlige kategorier med tilskrevne egenskaper som antas å gjelde alle menn som har innvandrerbakgrunn, er muslimer eller uttrykker en tilhørighet til den etniske gruppen av pakistanere (Walle 2004: 339).

¹ <http://www.dagbladet.no/nyheter/2009/05/12/574671.html>

Etniske minoritetsmenn er ingen enhetlig gruppe. Blant dem finnes for eksempel menn med ulik geografisk bakgrunn og utdanning, ulike yrker og livserfaringer. Det er derfor behov for forskning som kan nyansere forståelsen av minoritetsmenn og bidra med ny kunnskap. Samtidig er det viktig at slik forskning kan romme mangfold og kompleksitet slik at gamle stereotypier ikke erstattes med nye.

Fokus i denne oppgaven er på norsk-pakistanske menns utforming av farskap. Denne gruppen rommer menn med pakistansk bakgrunn som er bosatt i Norge, noen er født i Pakistan og noen i Norge, noen har hatt størstedelen av sin oppvekst i Norge, mens andre kom hit i voksen alder. Grunnen til at mitt fokus er på denne etniske gruppen er at befolkningen med pakistansk bakgrunn utgjør den nest største innvandrergruppen² i Norge i dag (SSB 2009³), den utgjør også en vesentlig del av Oslos befolkning, som er området jeg har rekruttert informanter fra. Samtidig har denne delen av befolkningen samlet sett relativt lang botid i Norge, sammenlignet med andre innvandrergupper som har kommet til landet i nyere tid. Dermed har denne gruppen som helhet hatt mer tid til å bli kjent med forventninger og idealer knyttet til farskap i Norge. Oppgaven vil slik gi økt kunnskap om farskapsutforminger blant menn som er en del av en stor befolkningsgruppe i Oslo, samt nyansere eksisterende forståelser.

1.2 Problemstillinger

Studiens overordnede tema er norsk-pakistanske menns utforming av farskap. Knyttet til dette temaet har jeg utformet tre problemstillinger:

- 1) Hvordan beskriver informantene sitt farskap?

Jeg har vært ute etter informantenes beskrivelser av sine liv som fedre. Disse beskrivelsene vil jeg relatere til annen forskning som finnes på feltet. Sentralt står ulike dimensjoner som i litteraturen knyttes til farskap: arbeid og forsørging, nærvær,

² En innvandrerguppe består av innvandrere til Norge, samt norskfødte med innvandrerforeldre.

³ <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/>

deltakelse og omsorg (se f.eks. Brandth og Kvande 2003). Hvordan kombinerer informantene arbeids- og familieliv? Hvordan relaterer de seg til nye farskapsidealer? Hva gjør de sammen med og for barna? Hva forteller de om omsorg for og nærhet til barna? Hva mener de er en god far? Lignende spørsmål er blitt stilt i tidligere studier, som de som er referert til ovenfor. I studier av fedre med etnisk minoritetsbakgrunn, et felt som i liten grad er blitt utforsket, er det relevant å stille slike spørsmål på nytt.

2) Hvordan konstruerer informantene seg som fedre i forhold til sin egen far og i forhold til ektefelle?

Farskap utformes i relasjon til andre (Backett 1987). Egen far og ektefelle er relevante andre når det gjelder utformingen av farskap. Jeg har undersøkt hvordan informantene forholder seg til sin egen far som fedre selv. Er han et forbilde, eller utformer de sine farskapspraksiser i kontrast til hvordan deres egen far var? Jeg har også tatt for meg informantenes relasjon til sin ektefelle. Informantenes ektefeller er kanskje dem de i størst grad forholder seg til i hverdagslivet som fedre, foruten barna. Et sentralt tema har derfor vært hvordan de forholder seg til henne. Viktige spørsmål er: Fremstiller informantene seg som like eller ulike ektefellen? Er arbeidsdelingen dem i mellom preget av symmetri eller komplementaritet? Ser informantene på utøvelsen av foreldreskapet som et fellesskapsprosjekt de utøver sammen med ektefellen?

3) Hvilken betydning opplever informantene at deres pakistanske bakgrunn har for dem som fedre?

Her har jeg vært interessert i hva informantene ser på som spesifikt pakistansk, og om dette er noe de ønsker å videreføre til sine barn. Videre knytter jeg dette til en diskusjon av betydningen av etnisk bakgrunn og kultur. Annick Prieur er i norsk sammenheng en av de som har forsket på og diskutert dette (se Prieur 2004). Hun hevder det er på familiens og kjønnsområdet at forskjellene mellom det norske samfunnet, og de samfunn foreldrene til hennes informanter kommer fra, er størst. Farskap hører med til familiesfæren. Derfor ser jeg det som interessant både å belyse informantenes syn på hvilken betydning deres bakgrunn har for farskapsutformingen,

og diskutere materialet som helhet i lys av spørsmålet om hvilken betydning etnisk bakgrunn og kultur kan ha.

1.3 Oppgavens oppbygging

I dette kapitlet har jeg introdusert oppgavens tema og bakgrunnen for valget av dette temaet, i tillegg til at studiens problemstillinger er blitt presentert. I neste kapittel vil jeg gjøre rede for og begrunne mitt valg av metode, samt gjennomgå prosessen med rekruttering av informanter, innsamling av data og bearbeidelsen av de innsamlede dataene. Jeg vil også presentere noen av de viktigste etiske refleksjonene jeg har gjort knyttet til arbeidet med oppgaven. I kapittel 3 blir oppgavens teoretiske rammeverk presentert. Jeg gjøre rede for oppgavens perspektiver og sentrale begreper, og setter moderne farskap inn i en historisk kontekst. De tre følgende kapitlene utgjør studiens analysedel. I kapittel 4 er det informantenes beskrivelser og liv som fedre som blir presentert. I kapittel 5 gjør jeg rede for hvordan informantene konstruerer seg som fedre i forhold til egen far og ektefelle. I kapittel 6 går jeg inn på betydningen informantene tillegger sin pakistanske bakgrunn, og i forlengelsen av dette spør jeg om man kan snakke om en typisk norsk-pakistansk måte å være far på. I siste kapittel blir de viktigste funnene oppsummert, deretter løftes blikket og jeg legger frem noen forslag til videre forskning.

2. Metode

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de metodiske refleksjonene jeg har gjort og de valg jeg har fattet på grunnlag av disse i løpet av arbeidet med oppgaven. Først vil jeg presentere oppgavens metodiske tilnærming og begrunnelsen for denne. Deretter vil jeg gjøre rede for prosessen rundt utvelging av informanter og den praktiske gjennomføringen av datainnsamlingen. Jeg vil så reflektere over statusen til de data innsamlingen resulterte i og argumentere for oppgavens kvalitet i lys av begrepene troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. Til slutt vil jeg gjøre noen etiske betraktninger knyttet til arbeidet med prosjektet.

2.1 Valg av metodisk tilnærming

Formålet med masteroppgaven har vært å oppnå en dypere forståelse for hvordan norsk-pakistanske menn utformer sitt farskap. Derfor har jeg benyttet en kvalitativ tilnærming fordi dette gir mulighet til ”å forstå sosiale fenomener på bakgrunn av fylldige data om personer og situasjoner” (Thagaard 2003: 11). Jeg ville utforske en gruppe menns liv som fedre og få deres beskrivelser av tanker, erfaringer, opplevelser og praksiser knyttet til farskapet. På bakgrunn av dette ble det kvalitative forskningsintervjuet valgt som metode. Et slikt intervju åpner for at den intervjuede kan beskrive og gi mening til ulike aspekter ved sitt liv, uten å måtte forholde seg til forhåndsdefinerte svaralternativer. Jeg var ikke ute etter å finne ut av hvordan ulike egenskaper var fordelt blant norsk-pakistanske fedre, eller hvor hyppig eller sjelden noe forekom innenfor denne populasjonen, men å få vite mer om hvordan en gruppe menn med pakistansk bakgrunn tenker rundt, og erfarer sitt farskap. For å oppnå dette måtte jeg snakke med relevante personer, ettersom jeg ikke ville fått denne informasjonen ved å gjøre en surveyundersøkelse. Dette er i tråd med hva Jette Fog beskriver som formålet med å bruke et kvalitativt forskningsintervju: ”Formålet med et kvalitativt forskningsinterview er således at fremskaffe et empirisk materiale, der

består av den interviewedes egne beskrivelser/fremstillinger av seg selv og den livsverden, som han må forholde seg til” (Fog 1994: 14).

Kvalitative intervjuer er en delvis strukturert form for samtale. Forskeren har lagt opp en del temaer for intervjuet på forhånd, men rekkefølgen på disse temaene bestemmes av gangen i det enkelte intervju. Informantene får rom til å komme med sine fortellinger og kan ta opp ting som forskeren kanskje ikke hadde tenkt på i forkant (Thagaard 2003: 85). Intervjuet blir en styrt form for samtale. Men intervjueren følger ikke et detaljert skjema, og informantens svar følges opp underveis, slik at de får utdypet og begrunnet svarene sine (Repstad 1998:65). Mitt metodevalg gav meg altså mulighet til å bestemme temaene som skulle tas opp under intervjuene, samtidig som det sikret fleksibilitet nok til at informantene kunne få komme til orde med sine egne fortellinger og ta opp det de anså som vesentlig for dem som fedre.

2.2 Valg og rekruttering av informanter

Gitt oppgavens tema og problemstilling søkte jeg fedre med pakistansk bakgrunn som informanter. I tillegg til dette var et kriterium at de hadde minst ett barn over spedbarnsalder, slik at de hadde en del erfaring å trekke på under intervjuene. Rekrutteringsprosessen foregikk med sikte på å oppnå et mest mulig variert utvalg. Jeg ville at utvalget skulle dekke over ulike aldersgrupper, yrker og utdanninger, og, hvis mulig, ulik grad av botid i Norge, slik at jeg kunne danne meg et bredt inntrykk gjennom intervjuene (Repstad 1998: 67).

Ved starten av prosjektet kjente jeg selv ikke til fedre med pakistansk bakgrunn som kunne stille som informanter. Jeg benyttet meg derfor av mitt nettverk for å få tilgang til relevante intervjupersoner. Blant annet var en bekjent med pakistansk bakgrunn behjelpelig med å sette meg i kontakt med flere mulige informanter. I tillegg spurte jeg alle de rekrutterte informantene om de kjente noen som kunne la seg intervju, noe som resulterte i én ny informant. Alle som ble kontaktet fikk en presentasjon av prosjektet før de eventuelt samtykket i å delta, deretter avtalte vi tid og sted for intervju. Til sammen fikk jeg ti informanter med ulik alder, utdanning, botid og ulike

yrker. Jeg opplevde stor velvilje fra de som ble spurt om å stille opp, flere av dem uttrykte også at det bare var å ta kontakt igjen senere om det var noe jeg lurte på. Rekrutteringsprosessen gikk dermed greiere enn jeg på forhånd hadde fryktet, og målet om et variert utvalget ble nådd. Ved starten av prosjektet ønsket jeg å gjennomføre intervjuer med åtte til ti informanter, og det endelige antallet ble altså ti. Antallet kom jeg fram til etter en avveining mellom å oppnå variasjon i utvalget og hva som var praktisk gjennomførbart. Jeg ønsket et bredt utvalg som representerte ulike livssituasjoner, samtidig som en grundig analyse av datamaterialet innebar at utvalget måtte begrenses, slik at datamaterialet ble håndterbart innenfor masteroppgavens rammer.

Prosjektets utvalg er det som i metodelitteraturen kalles et strategisk tilgjengelighetsutvalg. Utvalget er strategisk ettersom informantene har egenskaper som er strategisk for problemstillingen, og det er et tilgjengelighetsutvalg fordi det er basert på deltakere som er villige til å stille opp. Svakheten ved denne typen utvalg er at jeg står i fare for kun å ha fått tilgang til informanter som føler at de mestrer sin livssituasjon (Thagaard 2003: 53-54). Det er nærliggende å tro at de som faktisk er villige til å snakke om sitt personlige liv i et forskningsintervju opplever at de besitter ressursene til å håndtere både sin hverdag og farsrollen, mens de som ikke opplever samme følelse av mestring vegrer seg for å utlevere seg til en fremmed. Når det gjelder min studie ser jeg ikke på dette som et stort problem. Målet har ikke vært å utforske fedre med spesielle utfordringer, eller å få et representativt utvalg fra populasjonen av norsk-pakistanske fedre. Min intensjon har vært å oppnå innsikt i en gruppe norsk-pakistanske menns forståelse av seg selv som fedre.

2.2.1 Presentasjon av informantene

Informantene mine er i alderen 25 til 60 år. To av dem kom hit som arbeidsinnvandrere på 1970-tallet, fem ble født i Pakistan og kom til Norge som små, mens én er født og oppvokst i Norge og har kun vært i Pakistan på ferie. To informanter kom til Norge på 2000-tallet gjennom giftemål. Alle informantene er gift, og alle ektefellene har pakistansk bakgrunn. Informantene har ulike typer utdanning,

noen har kun fullført videregående skole, mens noen har flere års universitetsutdannelse. De jobber for tiden i vidt forskjellige yrker. Av hensyn til informantenes anonymitet har jeg gitt dem fiktive navn; Ali, Faisal, Hassan, Mohsin, Nadim, Qamar, Saquib, Shahid, Umar og Waqas. Første gang den enkelte informant introduseres i teksten i oppgavens analysedel vil jeg, i tillegg til å presentere han med navn, gi litt utfyllende bakgrunnsinformasjon. Som vedlegg til oppgaven finnes også en informantmatrise som gir en noe mer detaljert oversikt over informantene.

2.3 Forforståelser og ståsted i forhold til feltet

En forsker vil alltid ha en forforståelse av det feltet og av de menneskene som skal studeres. Det er umulig å nullstille seg helt i forhold til det og dem man møter. Man har med seg visse erfaringer og kunnskaper som påvirker ens måte å se verden på. En forsker besitter mer dagligdagse og allmennmenneskelige erfaringer, foruten faglige, teoretiske kunnskaper. Dette vil prege hele forskningsprosessen; både spørsmålene som stilles og arbeidet med datainnsamling, analyse og tolkning. Derfor må man som forsker reflektere over disse forforståelsene, gjør det klart for seg selv hva de består av og hvordan de kan påvirke prosjektet. I kvalitativ forskning er forskeren sitt eget forskningsinstrument, og dermed er det viktig å undersøke hvilket instrument han eller hun faktisk er. Man må foreta en type selvransakelse, noe jeg også har gjort. Hvilke teoretiske og faglige kunnskaper besitter jeg? Hvilke kunnskaper besitter jeg som ung kvinne i Norge? Og hvilke følelser og fordommer har jeg overfor det feltet og de menneskene jeg skal studere (Fog 1994: 19)? På veien inn i feltet var refleksjoner over slike spørsmål en del av de forberedelsene jeg gjorde. Både i arbeidet med intervjuguiden, og i samtale med veileder, medstudenter og venner om oppgaven, ble jeg klar over mange av mine forforståelser og kunne reflektere over hvordan disse kunne påvirke meg som forsker, og videre hvordan dette kunne påvirke spørsmålene jeg stilte, intervjusituasjonen, analysene og tolkningene mine.

2.4 Forberedelser til og gjennomføring av intervjuene

Første fase av prosjektet bestod av å få en oversikt over forskningen og litteraturen på feltene menn, farskap og etnisitet. Dette hjalp meg til å utforme en problemstilling og ga meg et viss forståelse for aktuelle begreper, teorier og debatter. En viktig del av forberedelsene til intervjuene var også å utarbeide en intervjuguide. Først fant jeg temaene jeg ville ta opp under intervjuene, og under hvert tema satt jeg opp flere spørsmål. Temaene og spørsmålene hadde basis i forskningsspørsmålene mine. I motsetning til forskningsspørsmål kan ikke intervju spørsmål være preget av et akademisk, faglig språk. De skal være enkle å forstå og mulige å svare på for informantene (Kvale 1997: 77). Intervju spørsmålene ble utformet med tanke på dette, og på at de faktisk kunne gi svar på prosjektets problemstillinger. I arbeidet med intervjuguiden leste jeg meg ytterligere opp på tidligere forskning og teori som var relevant for undersøkelsen. Dette ga meg nye innsikter og ideer til temaer som ville være relevante å ta opp i intervjuene. Slik ble intervjuguiden både preget av min nysgjerrighet som forsker, og foreliggende forskning og teori på feltet. Før jeg gikk ordentlig i gang med intervjuingen gjennomførte jeg et testintervju. Dette var en fin form for trening til den virkelige intervjusituasjonen hvor jeg fikk mulighet til å prøve ut mine ferdigheter som intervjuer, samt hvordan intervju spørsmålene fungerte.

2.4.1 Intervjuene

Etter å ha fått prosjektet mitt tilrådet av NSD gikk jeg raskt i gang med intervjuene. I løpet av 6-7 uker gjennomførte jeg ti intervjuer. Dette opplevde jeg som noe av det mest spennende og givende med hele prosjektet.

Informantene fikk selv velge intervjusted. Jeg ønsket at det skulle være enklest mulig for dem å stille opp, og at vi kunne gjøre intervjuet på et sted der de følte seg bekvemme. I de fleste tilfellene viste det seg at informantene ikke hadde noen sterke meninger om hvor intervjuet skulle foregå. To intervjuer ble gjennomført på informantenes arbeidsplass, ett ute på en benk, seks intervjuer ble gjennomført på café og ett i en kantine på Blindern. Alle intervjuene fungerte godt på hver sin måte,

men for min del fungerte det best der vi kunne gjennomføre intervjuene på informantenes arbeidsplass, da vi fikk sitte relativt uforstyrret. På caféer og i kantiner er det mer støy, både i form av mennesker og musikk. Det virket imidlertid ikke som dette forstyrret informantene mine. Det skapte heller en uformell atmosfære oss i mellom. Kanskje opplevde de at det gjorde situasjonen mer hverdagslig å ta intervjuet på en café over en kopp kaffe? Jeg hadde i hvert fall ikke en sterkere tilknytning til stedet der intervjuene ble foretatt enn informantene, og dette tror jeg bidro positivt til intervjusituasjonen.

Jeg brukte båndopptaker under åtte av de ti intervjuene. Dette gjorde at jeg kunne fokusere på informanten og det vi pratet om, uten å miste tråden fordi jeg var nødt til å ta grundige notater. Dessuten slapp jeg å stole på hukommelsen i etterkant, ettersom alt som ble sagt fantes på bånd og kunne lyttes til så mange ganger jeg ønsket. To av informantene ønsket ikke at intervjuene skulle tas opp på bånd, og dette tok jeg hensyn til. For den ene av de to tror jeg dette var helt avgjørende. Han snakket lenge og åpent, og tok opp mange personlige temaer. Denne informanten ga også uttrykk for at han satte stor pris på å bli intervjuet. Under de andre åtte intervjuene ble det brukt båndopptaker, og for meg virket det som at alle, bortsett fra én, var komfortable med dette. Denne ene informanten snakket friere og mer avslappet etter at båndopptakeren var slått av. Derfor hadde jeg antakeligvis fått et annet intervju om den hadde vært avslått hele tiden. De syv andre opplevde jeg at pratet åpent og fritt, og at de var bekvemme med situasjonen. De uttrykte alle at det hadde vært hyggelig å stille opp.

Intervjuene varte fra 45 minutter til nesten 3 timer. Alle startet med at jeg kort fortalte litt om prosjektet og at jeg fikk deres samtykke til å delta. Jeg forsøkte å skape en god stemning som kunne innby til åpenhet og fortrolighet ved selv å være åpen og interessert. Dette er også avgjørende for hvordan intervjuet forløper. Hvis informanten ikke føler seg trygg på intervjueren eller situasjonen vil han eller hun heller ikke gi utdypende svar på nærgående spørsmål (Thagaard 2003: 84). Ettersom informantene er ulike som personer, ble også intervjuene forskjellige. Noen var veldig pratsomme og hadde masse de ville fortelle, og lot meg i liten grad komme til

orde, mens andre var mer tilbakeholdne og la mindre ut om hvert enkelt tema. Noen intervjuer bar dermed mer preg av spørsmål og svar enn andre, som hadde en mer samtalepreget form. Intervjuguiden fungerte mest av alt som en støtte for meg, og etter hvert som jeg ble mer dreven, trengte jeg ikke kikke like mye på den.

Intervjuguiden ble bearbeidet underveis, nye spørsmål kom til som følge av at informantene tok opp ting jeg ikke hadde tenkt på, mens spørsmål som ikke fungerte så godt ble fjernet. Dette betyr at jeg ikke har fått nøyaktig samme type informasjon om alle informantene, og at intervjuene på noen punkter ikke kan sammenlignes. For meg har dette heller utgjort en styrke enn en ulempe da det ga meg mulighet til å gå i dybden på det som fremstod som viktig for informantene, og i tillegg fikk jeg et bredt materiale. Jeg hadde i utgangspunktet planlagt å ta notater i form av stikkord under hvert intervju. Imidlertid gikk jeg bort fra denne strategien fordi det krevde mye å være fullt og helt til stede i intervjusituasjonen og samtidig notere. Derfor valgte jeg å gi informantene all oppmerksomhet, og heller skrive referater kort tid etter hvert intervju. Disse referatene beskrev min opplevelse av intervjuet og det som framstod som de viktigste poengene i fedrenes fortellinger.

I intervjusituasjonen må forskeren skape en stemning som gjør at informanten kan føle seg ”trygg nok til å snakke fritt om egne opplevelser og følelser”(Kvale 1997: 73). Derfor inntok jeg først og fremst rollen som interessert spørrer og lytter, heller en kritisk intervjuer. Jeg stilte meg åpen overfor informantenes fortellinger, lyttet oppmerksomt og ga tilbakemeldinger i form av nikk, ”mm” og ”ja” underveis. Jeg gjorde tidlig et bevisst valg om å ikke presse fedrene for å få mest mulig informasjon. Farskap er ikke nødvendigvis et sensitivt tema, men det er et personlig tema. Jeg ønsket ikke å framstå som en som snoket i deres privatliv og var ute etter å ”avsløre” noe, men heller å stille meg undrende overfor det informantene hadde å fortelle.

2.5 Forskereffekt

Intervjuet er en mellommenneskelig situasjon (Kvale 1997: 73). Det vil preges av hvordan jeg som forsker oppfatter informanten, og omvendt hvordan informanten

opplever meg som forsker. Dette igjen påvirker de dataene intervjuet resulterer i (Thagaard 2003: 97-98). Mine informanter er menn og fedre, de er alle eldre enn meg og representerer en etnisk minoritet, mens jeg i disse henseender representerer det motsatte. Hvilken betydning kan dette ha hatt?

Som ung, etnisk norsk kvinne uten barn mangler jeg noen av de erfaringene mine informanter har. Hvis jeg hadde delt livssituasjon med informantene hadde jeg antakelig stilt andre spørsmål og fått andre svar. Samtidig opplevde jeg at forskjellene mellom oss tillot meg å være undrende og stille mange spørsmål. Jeg var ikke ”en av dem” og kunne dermed stille spørsmål ved det de tok for gitt og var inneforstått med. Det bildet jeg tegner av informantene er dermed ikke noe mer eller mindre sant enn det en som deler deres livssituasjon ville ha tegnet, men det kan være et litt annet bilde, som vektlegger og fremhever de aspektene som jeg har funnet viktige.

Som intervjuer og forsker styrte jeg samtalen og definerte hva vi skulle snakke om gjennom å stille spørsmål som informantene svarte på (Kvale 1997: 74). Det at de selv kunne anses som eksperter på området, sitt eget farskap, tror jeg kan ha gjort at informantene ikke opplevde samtaleformen og situasjonen som ubehagelig. Jeg var forskeren, men de var alle eldre enn meg og satt inne med kunnskapene og erfaringene jeg var ute etter. Inntrykket jeg fikk var at de aller fleste trivdes under intervjuet, de virket avslappet og tok selv initiativ til å oppklare spørsmål som de ikke forstod eller oppfattet som uklare. Men som menn med etnisk minoritetsbakgrunn kan det være en fare for at de tildelte meg, som norsk kvinne, visse forventninger og holdninger de anser som ”norske” og at de prøvde å svare deretter. Under intervjuene forsøkte jeg å motvirke dette ved å ikke la mine verdier og holdninger prege spørsmål og reaksjoner (Thagaard 2003: 99-100).

Jeg får hverken gjort noe med mitt kjønn, min alder eller min bakgrunn, men dette er faktorer som har påvirket intervjusituasjonen, og som dermed kan ha bidratt til å gi meg det materialet jeg har fått.

2.6 Bearbeiding av datamaterialet – transkribering, analyse og tolkning

2.6.1 Transkribering

Jeg transkriberte alle intervjuene som ble tatt opp på bånd mer eller mindre ordrett. Dette var tidkrevende arbeid. Samlet endte jeg opp med flere hundre sider transkriberte intervjuer. To av intervjuene ble ikke tatt opp. Materialet fra disse intervjuene har ikke blitt brukt like aktivt som de transkriberte intervjuene i analysene og tolkningene. De inneholder like fullt verdifull informasjon, og kunnskapen jeg fikk fra disse intervjuene utgjør et viktig bakteppe for analysene og tolkningene jeg har gjort.

Muntlig tale må skilles fra skriftlig språk (Kvale 1997: 104). Muntlig tale er preget av nøling, tenkepauser, gjentakelser, ufullførte setninger og mange eh-er, mm-er og hm-er. Derfor må muntlig tale i form av intervjuer ofte bearbeides når det skal overføres til skriftlig form, først og fremst av hensyn til informantene, som kan fremstå som usikre og lite gjennomtenkte dersom intervjuene ikke blir bearbeidet, og av hensyn til leseren som ville få en lite sammenhengende tekst å forholde seg til. Derfor er også de transkriberte intervjuene mine tilpasset en mer skriftlig form når utdrag fra dem blir brukt i oppgaven. Det ivaretar informantenes integritet og er mer leservennlig. For eksempel vil et utsagn som ”Eh, altså, jeg vet ikke... Eh, jeg tror... Jeg tror det avhenger litt av den enkelte, altså.”, på den måten kunne få formen ”Jeg vet ikke. Jeg tror det avhenger litt av den enkelte.” Meningsinnholdet bevares, men formen endres noe. Det må imidlertid understrekes at det er hva jeg har oppfattet som overflødig som utelates, og at det er min vurdering av meningsinnholdet i informantenes utsagn som bevares. Det er en ting å være til stede når ting sies, se kroppsspråk og mimikk, og en annen ting å sitte og lytte til de samme utsagnene på bånd. Man mister da tilgangen til å se hvordan informanten gjennom andre uttrykksformer enn tale gir mening til og nyanserer det som sies med ord. Å oversette muntlig tale til skriftlig språk er derfor en del av analysen av det innsamlede intervjumaterialet (Kvale 1997: 105).

2.6.2 Analyse

Den kvalitative forskningsprosessen er preget av kontinuerlig analyse.

Analysearbeidet starter altså ikke når man setter seg ned med materialet sitt og skal tolke og analysere teksten. Det er ikke vanntette skott mellom de ulike fasene i slike prosjekter. Likevel blir den fasen der forskeren forlater feltet og begynner å arbeide med det innsamlede materialet referert til som analysedelen av prosjektet (Thagaard 2003: 106-107). I denne delen står ordning av data i fokus, slik at materialet får struktur og tolkningsarbeidet blir lettere (Repstad 1998: 93). Etter at jeg var ferdig med å transkribere intervjuene leste jeg gjennom transkripsjonene flere ganger for å skaffe meg en bedre oversikt over materialet. På bakgrunn av dette utarbeidet jeg noen analytiske kategorier. Disse kategoriene representerte temaer jeg så som vesentlige og sentrale og beskriver hva de ulike delene av intervjuene handler om. Da alle intervjuene var ferdig kategoriserte, sammenlignet jeg informantenes utsagn om de ulike temaene. Jeg valgte en slik temasentrert analyse for å kunne gå i dybden av de ulike temaene og utvikle en dypere forståelse av dem. For å oppnå et helhetlig perspektiv kan imidlertid ikke informantenes utsagn knyttet til det enkelte tema forstås uavhengig av sammenhengen de er tatt ut av (Thagaard 2003: 153-165). Ved kun å fokusere på temaene kan man miste aktørene og kontekstene ut av syne (Repstad 1998: 109). Hver informant har sin fortelling, jeg forsøkte derfor også å se delene i den enkeltes fortelling i lys av helheten. Analysen gav meg ytterligere innsikt som beredte grunnen for tolkningsarbeidet.

2.6.3 Tolkning

Som Pål Repstad formulerer det, taler ikke data for seg selv, ”de må fortolkes” (Repstad 1998: 93). Tolkningene gjøres med utgangspunkt i det empiriske materialet og prosjektets problemstilling, og setter dataene inne en større sammenheng (Repstad 1998: 93). Jeg har valgt en empirisk tilnærming, der hovedmålet har vært å forstå en gruppe menns utforming av farskap med utgangspunkt i deres egne beskrivelser. Min forståelse trekker imidlertid på faglig teori og dette kan innebære at mine tolkninger skiller seg fra informantenes forståelser (Thagaard 2003: 171). Men jeg håper at

tolkningene kan gi informantene mine, og andre med kjennskap til feltet, en følelse av ”overskridende gjenkjennelse”, eller fordypet forståelse (Repstad 1998: 97).

2.7 Hva mine data kan si noe om

Informantene har gitt meg beskrivelser av, erfaringer med og refleksjoner rundt sin farspraksis og konteksten rundt denne. Jeg har fått fortellinger om deres liv som fedre, menn og sønner. Det kan knyttes en del assosiasjoner og forventninger til hva begrepet fortelling innebærer. Jeg vil derfor klargjøre hva jeg legger i det, og med det også klargjøre hva mine data sier noe om. I redegjørelsen bygger jeg på innsikter fra livshistorieforskningen. Jeg har ikke fått mine informanternes livshistorier, jeg har heller ikke gått metodisk og analytisk til verks for å samle inn og analysere deres livshistorier. Jeg benytter meg derfor ikke av denne betegnelsen. Men jeg har fått fortellinger som handler om deler av informantenes liv, personlige, ”delvise” livsfortellinger, jeg mener derfor det kan ha mye for seg å trekke på nettopp dette perspektivet.

I følge Charlotte Linde (1993) uttrykker livshistorier vår forståelse av oss selv, hvem vi er og hvordan vi kom hit. De er dessuten et middel til å kommunisere denne forståelsen og forhandle om den med andre. Linde mener også at vi bruker slike fortellinger til å hevde eller forhandle om medlemskap i ulike grupper, og for å vise at vi er verdige medlemmer av disse gruppene. Til slutt mener hun at livshistorier også handler om sosiale konstruksjoner, ettersom de har innebygget noen forutsetninger om hva som kan tas for gitt, hvilke normer som gjelder og hvilke trossystemer som kan brukes til å etablere sammenheng (Linde 1993: 3). Her vil jeg først og fremst trekke på Lindes første og tredje poeng. Mine informanternes fortellinger er fortellinger om hvem de forstår seg selv som, individuelt og som gruppe; hvem de er og hvordan og hvorfor de er der de er i dag, og de bruker disse fortellingene til å uttrykke tilknytning til ”det pakistanske”, et slags pakistansk eller norsk-pakistansk fellesskap. Almås og Gullestad skriver at en selvbiografi kan ses på som et forsøk på å ”skape orden, enhet og sammenheng på etterskudd”, gjennom en slik prosess skaper og

oppdager fortelleren seg selv (1990: 16). Dette er i tråd med den status jeg gir begrepet fortelling. Gjennom sine fortellinger forsøker informantene og skape en så sammenhengende og entydig fortelling som mulig om seg selv og gruppen de tilhører. Fortellingene er fortolkninger som så er fortolket av meg igjen. Dette betyr imidlertid ikke at informantene ikke har fortalt om ”virkelige erfaringer, hendelser og refleksjoner” (Almås og Gullestad 1990: 17). Men informantene er selektive i hva de velger å fortelle, og de gir sin oppfatning av hva som har hendt dem (Danielsen 1990: 164). Dessuten kan deres fortellinger være preget av et ønske om å fremstå som gode fedre og menn (Wetlesen 2000: 46). Det er knyttet sterke idealer til farskap i dag, i tillegg tilhører informantene en minoritetsgruppe som er utsatt for fordommer og stereotypiske forestillinger om ”innvandrer mannen”. Dette kan bidra til et ønske om å korrigere bildet som finnes av etniske minoritetsmenn. Mitt inntrykk er like fullt at informantene snakket åpent om seg selv og sitt farskap, samtidig som de ønsket å fremstå som gode fedre.

2.8 Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

Et hvert forskningsprosjekt bør kvalitetssikres, slik at leserne kan stole på den forståelsen forskeren har av virkeligheten han eller hun har studert (Fog 1994: 155). I kvantitativ forskning brukes gjerne begrepene reliabilitet, validitet og generalisering om slik kvalitetssikring (Thagaard 2003: 169). Mange mener dette er begreper som egner seg dårlig for kvalitativ forskning (se f.eks. Widerberg 2001: 18). Jeg vil derfor bruke Thagaards begreper troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet (Thagaard 2003: 169).

Å vurdere et prosjekts troverdighet handler om å vurdere dataenes kvalitet. Et sentralt spørsmål er om forskningen er utført på en tillitvekkende måte. Når forskeren argumenterer for sin forsknings troverdighet må han eller hun redegjøre for hvordan datamateriale har blitt utviklet (Thagaard 2003: 178). Som forsker har jeg måttet stille meg spørsmål om hvordan intervjuene forløp, om hva som skjedde i de ulike intervjusituasjonene og om hvordan jeg kan ha fungert som forskningsinstrument

(Fog 1994: 156). Jeg har også gjort vurderinger knyttet til utvelging av informanter og hva mine data faktisk kan fortelle noe om.

Bekreftbarhet handler om tolkningen av funnene man har fått (Thagaard 2003: 179). På hvilket grunnlag blir tolkningene gjort og er de presise (Creswell 2007: 206)? ”Bekreftbarhet innebærer både at forskeren forholder seg kritisk til egne tolkninger og at prosjektets resultater kan bekreftes av annen forskning” (Thagaard 2003: 179-180). For at andre skal kunne vurdere tolkningene man har kommet fram til må grunnlaget for disse tydeliggjøres. Forskeren må redegjøre for fremgangsmåtene sine og for relasjonene til informantene (Thagaard 2003: 180). Jeg har vurdert min posisjon som utenforstående og de konsekvenser dette kan ha for de data jeg har fått og videre for mine analyser og tolkninger av disse dataene. Jeg har fortløpende i analysene knyttet mitt prosjekt opp mot andre studier som er gjort av fedre for slik å kunne se om mine funn kan bekreftes av andres resultater. Det er imidlertid viktig å være klar over at en intervjusituasjon er et møte mellom to unike mennesker, slik at det ikke nødvendigvis er slik at enhver forsker ville fått akkurat de samme svarene av den samme informanten.

For å sikre et prosjekts troverdighet og bekreftbarhet må forskeren altså redegjøre for prosessene knyttet til datainnsamling, analyse og tolkning. Forskeren må begrunne og argumentere for de valgene som har blitt tatt. Slik blir forskningsprosessen transparent for leseren. Dette har jeg forsøkt å gjøre i dette kapittelet. Jeg har redegjort for mitt valg av forskningsverktøy, utvelging av informanter, rekruttering, forberedelser til intervjusituasjonen og gjennomføringen av intervjuene. Analyseprosessen og grunnlaget for tolkningene mine har blitt klarlagt. Slik kan leseren bedømme min studies troverdighet og bekreftbarhet.

Kan den tolkningen jeg har utviklet i mitt prosjekt også være relevant i andre sammenhenger? Dette spørsmålet dreier seg om overførbarhet. Ettersom mitt utvalg består av kun ti informanter kan man ikke snakke om statistisk representativitet. Men ethvert individ, også mine informanter, er som en del av samfunnet, også bærer av en

del sosiale mønstre (Widerberg 2001: 59), mønstre som min oppgave forhåpentligvis også kan si noe om.

2.9 Etiske refleksjoner

Etiske vurderinger er ikke knyttet til kun én fase av et forskningsprosjekt, men må gjøres kontinuerlig (Kvale 1997: 65). Det finnes formelle forskningsetiske retningslinjer hver enkelt må forholde seg til, men dette fritar ikke forskeren fra å måtte ta stilling til etiske spørsmål i konkrete tilfeller (Fog 1994: 196-197). Her vil jeg gjøre rede for de etiske vurderingene jeg har gjort i løpet av forskningsprosessen.

Tre etiske hovedprinsipper er sentrale for kvalitativ forskning. Det er prinsippene som gjelder informert samtykke, konfidensialitet og vurdering av konsekvenser av deltakelse (Thagaard 2003: 23-27). Alle mine informanter fikk en presentasjon av prosjektet før de samtykket i å delta. Jeg understreket at deltakelse var frivillig og at de når som helst kunne trekke seg, eller trekke tilbake uttalelser de kom med. Jeg har dessuten fortløpende gjort en vurdering av om utviklingen i prosjektet ville kreve fornyet samtykke fra informantene. Informantene har blitt anonymisert, deres virkelige navn er blitt byttet ut med fiktive navn, og andre karakteristika som kan bidra til gjenkjennelse er også blitt fjernet eller byttet ut. Sitater som inneholder uttrykksmåter som kan bidra til at informantene gjenkjennes har blitt bearbeidet, men uten at de har mistet sitt opprinnelige meningsinnhold. Som tidligere nevnt er farskap ikke nødvendigvis et sensitivt tema, men det er et personlig tema. For meg har det derfor vært viktig å ikke presse fedrene til å komme med informasjon som kunne medføre at de følte seg krenket. Jeg har i hvert enkelt intervju vurdert hvilke og hvor nærgående spørsmål jeg kan stille (Fog 1994: 198). Målet mitt har vært at informantene skal sitte igjen med en positiv opplevelse etter å ha blitt intervjuet.

Både under bearbeidingen av datamaterialet og i den ferdige oppgaven har det vært sentralt for meg å ivareta informantenes integritet. Når forskeren skal analysere og tolke det innsamlede materialet endres relasjonen til informantene. Kontakten dem i mellom er ikke lenger direkte, informantene er kun indirekte til stede gjennom de

produserte dataene, og dermed reduseres deres kontrollmuligheter. Men det er ikke informantenes tilstedeværelse som skal sikre at interessene deres blir ivaretatt, forskerens lojalitet overfor dem skal sørge for dette (Thagaard 2003: 106-107).

Enhver forsker må derfor spørre seg om hvilke tolkninger han eller hun kan tillate seg å gjøre og presentere (Fog 1994: 198). Forskeren står ansvarlig for analysene og tolkningene, dette ansvaret innebærer også at han eller hun skal unngå at disse får negative konsekvenser for informantene. Han eller hun ”må tage ansvaret både for produktets videnskabelige troværdighet, og for hvorledes denne troværdighet står i forhold til en ordentlig og hæderlig måde at forholde seg til på overfor de personer som har bidraget til undersøgelsen” (Fog 1994: 214). Jeg har derfor forsøkt å oppnå en ”nyansert teoretisk forståelse” av mine informanter og deres farskap (Thagaard 2003: 191). Og jeg har bestrebet meg på å ha et helhetsperspektiv som ivaretar hensynet til informantene og kravene om vitenskapelighet.

3. Teori

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for oppgavens teoretiske perspektiver. Jeg begynner med å vise til et viktig grep jeg gjør, å studere fedre som menn. Dette grepet legger føringer for hvilke perspektiver og teorier som er relevante. Å studere fedre som menn innebærer å anlegge et kjønnsperspektiv. Derfor vil jeg presentere hvilken forståelse av kjønn jeg legger til grunn for studien. Deretter vil jeg sette farskap inn i en historisk sammenheng for å vise noen ulike perspektiver på farskap og noen av de forutsetningene som preger farskap i dag. Til slutt vil jeg gjøre rede for begrepene kultur og etnisitet som utgjør et viktig grunnlag for diskusjonen i kapittel 6. Formålet med denne gjennomgangen er å berede grunnen for analysedelen av oppgaven, og å vise hva som ligger bak analysene jeg har foretatt og tolkningene jeg har gjort.

3.1 Å studere fedre som menn

I sin studie av norske menns farskap og bruk av permisjonsordninger er et av Berit Brandth og Elin Kvandes hovedgrep å studere fedre som menn: ”fedre er menn og må forstås i et kjønnsperspektiv” (2003: 20-21). De påpeker at farsforskningen har vært ”kjønnsblind” og argumenterer for at en ”fusjonering” mellom ”kjønnsforskningen og farsforskningen kan bidra til å revitalisere farsforskningen”(Brandth og Kvande 2003: 35). Jeg benytter dette grepet i oppgaven, ettersom jeg mener at det er fruktbart å ta med seg et kjønnsperspektiv inn i studier av fedre. Å være far er et aspekt ved mannlighet, men hva slags far man må være for også å være mannlig vil endre seg med tid og kontekst. I kjønnsforskningen stiller man spørsmål om forandring, forskjell og variasjon (Brandth og Kvande 2003: 35). Disse spørsmålene kan med fordel også stilles når det er fedre det handler om, for nettopp å fange opp endringer i farskapet og ulike måter å være far på. Å studere fedre som menn kjønner fedrene (Lorentzen 2006a: 121). Et slikt perspektiv kan dermed vise hvordan forestillinger om kjønn virker inn på farskap og foreldreskap. I det følgende vil jeg redegjøre for

hvordan kjønn blir forstått i oppgaven og noen sentrale begreper fra forskningen på menn blir presentert.

3.2 Kjønn, menn, maskulinitet og mannlighet

3.2.1 Perspektiver på kjønn

Historisk sett er det kvinnen som har blitt sett på som det kjønnede subjekt, mens mannen og det mannlige har vært forbundet med det nøytrale eller normale. Den siste halvdel av 1900-tallet begynte imidlertid forskningen i økende grad å studere menn som kjønn, delvis som en konsekvens av kvinneforskningen og diskusjoner innenfor kvinnebevegelsen der man blant annet problematiserte kvinners underordning og menns overordning på ulike samfunnsområder (Johansson og Kuosmanen 2003: 7). Men ikke før på 1990-tallet ble mannsforskningen etablert som et eget fagfelt. Denne forskningen har bidratt til å synliggjøre menn som kjønnede vesener ved å innta et kritisk og problematiserende blikk (Lorentzen 2006a). Thomas Johansson (1998a) skiller mellom tre ulike retninger innenfor mannsforskningen som har ulike perspektiver på mannlighet og kjønn. Innenfor den første retningen, den essensialistisk orienterte, søker man å fastslå og studere de grunnleggende trekkene ved mannlighet. Robert Bly med sin bok *Iron John. A book about men* (1990) har fått stor betydning for denne retningen. Bly snakker for eksempel om ”sann maskulinitet” og ”nedarvet mannlighet”. En slik forståelse impliserer at kjønn ses som en egenskap ved kvinner og menn, det finnes altså en feminin og maskulin ”kjerne” hos henholdsvis kvinner og menn. Den andre tradisjonen Johansson nevner, bruker den psykoanalytiske objektrelasjonsteorien som perspektiv. Nancy Chodorow er en av de fremtredende representantene for denne. Grunntanken innenfor denne teoritradisjonen er at kjønnsidentitet formes i samspill mellom foreldre og barn i løpet av de første årene i barnas liv. Fordi gutter og jenter utvikler ulike relasjoner til sin primære omsorgsgiver (moren), utvikler de også forskjellige måter å forholde seg til omverdenen på. Kvinner og menns kjønnede identiteter er altså forskjellige, og grunnlaget for dette legges i den tidlige sosialiseringen (se f.eks. Chodorow 1978).

Både den essensialistiske og den psykoanalytisk orienterte retningen fokuserer på grunnleggende psykologiske mekanismer som kan tenkes å forklare hvorfor menn i større grad enn kvinner utvikler visse typer identiteter (Johansson 1998a: 13). Begge tradisjonene har blitt kritisert for å ha et statisk syn på kjønn og at de dermed overser muligheten for endring i kvinners og menns kjønnsidentitet (Plantin 2001: 77). Denne kritikken har blant annet blitt fremsatt av representanter for den tredje retningen Johansson nevner, den sosialkonstruktivistiske. Her er blant andre Robert W. Connell en sentral forsker og teoretiker. Innenfor dette perspektivet er det den sosiale konstruksjonen av mannlighet som står i fokus, en slik konstruksjon er ikke forutbestemt, men utvikles gjennom interaksjon mellom kjønnene (Plantin 2001: 77). Man fokuserer på relasjonen mellom ulike typer av maskulinitet, og viser de ambivalenser og motsetninger som preger konstruksjonen av mannlighet (Johansson 1998a: 11). Det er et slikt kjønnsperspektiv jeg anlegger. I oppgaven er utgangspunktet at kjønn er sosialt konstruert. Kjønn konstrueres gjennom samhandling, dermed kan man si at kjønn er noe som gjøres. Med dette mener jeg ikke å underslå at det finnes biologiske forskjeller mellom kvinner og menn, men jeg betoner at hva det vil si å være kvinne og mann er noe som formes sosialt, og ikke bare bestemmes biologisk. Dermed kan betydningen av kjønn også variere i tid og rom. Kjønn er altså ikke et statisk fenomen, og det kan knyttes til kulturelle forestillinger om hva som er mannlig og kvinnelig, eller maskulint og feminint, ved hankjønn og hunkjønn (Walle 1999: 4).

3.2.2 Maskulinitet

Innenfor mannsforskningen er maskulinitet et sentralt begrep. Maskulinitet handler dels om kulturelle forestillinger og er til dels et analytisk begrep om kjønn (Lorentzen 2006a: 122). Selv om maskulinitet vanligvis knyttes til menn, kan det betegne egenskaper ved begge kjønn, både menn og kvinner kan være maskuline. Det samme gjelder for femininitet (Walle 1999: 4). Maskulinitet er et relasjonelt begrep. Menn kan for eksempel konstrueres som mer eller mindre maskuline, og i motsetning til det som ikke er maskulint, det feminine. Når det gjelder forståelsen av dette begrepet

påpeker Lorentzen (2006a) at man må ta hensyn til fire variabler. For det første varierer maskuliniteten mellom kulturer, noe som anses som maskulint i én kultur, anses ikke nødvendigvis som maskulint i en annen. For det andre varierer maskuliniteten over tid innenfor samme kultur, det som ses på som maskulint i dag behøver ikke å bli sett på som det i morgen. For det tredje varierer maskuliniteten gjennom et menneskes livstid, dette kan ha sammenheng med utvikling og endring på samfunnsnivå og på individuelt nivå. Og for det fjerde kan maskuliniteten variere innad i en kultur på samme tid, for eksempel kan det som betraktes som maskulint innenfor en gruppe ses på som feminint av en annen. Begrepet maskulinitet brukes altså i dag for å markere at menn (også) er kulturelt og samfunnsmessig bestemt (Lorentzen 2006a: 126). Dette innebærer at det finnes store variasjoner i maskuliniteten. Derfor har mange begynt å snakke om maskulinitet i flertall, maskuliniteter. Gjennom å fokusere på dette begrepet åpnes det for å se at menn ikke er en ensartet gruppe, men at det kan være mange og store forskjeller mellom dem (Slottemo 2000: 12). Det har blitt pekt på at et slikt fokus kan føre til en fragmentering av maskulinitetsbegrepet slik at det står igjen uten noe presist innhold (se f.eks. Hearn 1996; Morgan 1992). En av dem som har forsøkt å komme forbi en slik fragmentering er R. W. Connell som har lansert teorien om hegemonisk maskulinitet der han viser hvordan ulike maskuliniteter står i relasjon til hverandre.

3.2.3 R. W. Connells teori om hegemonisk maskulinitet

Connells teori står som en sentral teori innenfor forskning på menn og maskuliniteter. Den viser hvordan menn inngår i kjønnede relasjoner til hverandre og baserer seg på en relasjonell og dynamisk forståelse av maskulinitetsbegrepet (Lorentzen 2006a: 126). Teorien tar utgangspunkt i et patriarkalsk system der menn innehar en dominerende posisjon i forhold til kvinner (Slottemo 2000: 14). Connell har identifisert fire former for maskulinitet: hegemonisk, underordnet, medvirkende og marginalisert maskulinitet. Den hegemoniske maskuliniteten er den maskuliniteten som innehar den hegemoniske posisjonen i et system av kjønnsrelasjoner. Den representerer det kulturelt opphøyde idealet til en bestemt tid på et bestemt sted, og

den bidrar til og opprettholder menns overordnede stilling i forhold til kvinner. Hegemonisk maskulinitet er ikke en fast karaktertype, men er historisk og kulturelt foranderlig (Connell 1995: 77). Parallelt med den til enhver tid dominerende maskuliniteten vil det derfor finnes konkurrerende maskulinitetskonstruksjoner (Brandth og Kvande 2003: 47). Selv om menn som gruppe har en dominerende posisjon vis-à-vis kvinner, er makten ujevnt fordelt menn i mellom. Dette illustreres gjennom forholdet mellom hegemonisk og underordnet maskulinitet, der den hegemoniske maskuliniteten representerer en dominansposisjon. Connell trekker frem heteroseksuelle menns dominerende stilling i forhold til homoseksuelles underordede stilling som eksempel på en slik relasjon. Den tredje maskulinitetsformen, den medvirkende, representerer de menn som ikke når opp til den hegemoniske maskulinitetens standarder, men som likevel aksepterer hegemoniet. Disse mennene tjener i likhet med representantene for den hegemoniske maskuliniteten på hegemoniet. Patriarkatet gir dem som menn gevinster som følge av kvinners underordning. Med den siste formen for maskulinitet, den marginaliserte, viser Connell hvordan maskulinitet også skapes i relasjon til større strukturer som klasse og etnisitet. Denne maskulinitetstypen refererer til forholdet mellom maskuliniteter i over- og underordnede klasser og etniske grupper (Connell 1995: 78-80).

Etter hvert har denne teorien blitt utsatt for en del kritikk. Her vil jeg kort oppsummere den viktigste kritikken. For det første kritiseres teorien for å være statisk og universell, som en modell som skal gjelde for alle menn overalt. For det andre kritiseres teorien for å være rasjonalistisk og funksjonalistisk; den tar ikke inn over seg de mer kroppslige og emosjonelle aspektene ved maskulinitet og menn. Modellen blir også kritisert for ikke å ha rom for menns endringspraksis. Den fanger ikke opp menn som er kritiske til og arbeider mot den hegemoniske maskuliniteten og ønsker å bryte ned patriarkatet (Lorentzen 2006a: 127). Teorien fanger heller ikke opp situasjoner der kvinner har makt over eller undertrykker menn, eller der kjønnene konkurrerer om makten. Det er også uklart om det dreier seg om ett eller flere systemer: Vil en og samme mann alltid befinne seg i samme posisjon, eller kan han veksle mellom å befinne seg i overordnede og underordnede posisjoner (Slottemo 2000: 16-17)? Et sjette ankepunkt er at teorien forbeholder begrepet maskulinitet til å

gjelde kun for menn (Lorentzen 2006a: 127). Når det gjelder temaet for denne oppgaven spesielt, har Walle (kommende) fremsatt en relevant kritikk av teorien om hegemonisk maskulinitet. Med Connells begreper kan forholdet mellom etnisk norske menn og norsk-pakistanske minoritetsmenn ses på som en over- og underordningsrelasjon, der norsk-pakistanske menn representerer en marginalisert form for maskulinitet, uavhengig av hvilke typer maskulinitet disse mennene faktisk assosierer seg med i ulike situasjoner. Majoritetsmenn blir slik sett på som de relevante andre som minoritetsmennene definerer seg i forhold til, uten at dette nødvendigvis er tilfelle. Dermed risikerer man å legge for stor vekt på majoritet-minoritetsrelasjonen, og se bort fra det faktum at forholdet til majoritetssamfunnet kan ha mindre relevans i minoritetsmenns utforming av kjønn.

Som følge av svakhetene som her har blitt påpekt, vil jeg benytte et annet perspektiv på maskulinitet i denne oppgaven. Dette handler om det mannlige og det umannlige, og egner seg bedre for studiens formål. Men jeg vil understreke at teorien om hegemonisk maskulinitet er verdifull i den forstand at den peker på at maskulinitet må forstås i maktrelasjoner mellom menn, så vel som mellom kvinner og menn. I den videre fremstillingen vil jeg benytte meg av begrepet mannlighet i stedet for maskulinitet. Men i dette ligger ingen underkjennelse eller avvisning av maskulinitetsbegrepet, det dreier seg heller om et grep jeg har tatt for å tydeliggjøre oppgavens perspektiv.

3.2.4 Mannlighet og umannlighet

Relasjonen mellom det mannlige og umannlige er en modell som har vokst fram innenfor den nordiske mannsforskningen. Det er en modell for å forstå den kulturelle maskuliniteten som viser hvordan umannlighet har betydning for konstruksjonen av mannlighet (Lorentzen 2006a: 128-129). Mannlighet konstrueres ikke bare i motsetning til kvinner og forestillinger om kvinnelighet, det er også noe som blir konstruert menn i mellom: ”Maskulinitet är därför i hög grad liktydigt med en homosocial orientering och aktivitet: män har ständigt og jämt utvärderat, bedömt och betraktat varandra innom den egna gruppen av män (...)” (Ekenstam 2006: 44).

Mannlighet er dermed noe som den enkelte mann må oppnå, han kan aldri være sikker på sin mannlighet. Dette bidrar til en redsel for å falle: å miste grepet og bli stemplet som umannlig (Ekenstam 2006: 41-42). Ekenstam mener at mannlighet bør ses på som en skiftende knippe egenskaper. De ulike mannligheter er kulturprodukter som varierer med samfunnsbetingelsene som omgir menn, og de forandres i takt med at samfunnet forandres (Ekenstam 2006). Noen ganger erstattes gamle mannlighetsformer med nye, mens andre ganger er det snakk om mindre endringer i eksisterende mannlighetsformer. Mannlighet er ikke noe som for alltid står fast i én bestemt form.

I motsetning til Connells modell som ofte blir brukt på en noe fastlåst måte, må mannlighet og umannlighet forstås relasjonelt og dynamisk (Lorentzen 2006a: 129). I teorien til Connell finnes det et hierarkisk forhold mellom ulike former for maskulinitet, der hegemonisk maskulinitet innehar dominansposisjonen, mens modellen for mannlighet og umannlighet ikke stiller opp et slikt hierarki av ulike former for mannligheter, med én mannlighet på toppen. Det er relasjonen mellom mannlig og det som ikke er mannlig som står i fokus. Det mannlige ses i forhold til det umannlige, og det å bli stemplet som umannlig er en stadig trussel for alle menn. Et slikt perspektiv vil kunne tydeliggjøre prosesser der noen former for mannlig praksis blir utstøtt og ekskludert, og hvordan disse virker normerende inn på menns adferd (Lorentzen 2006a: 129). Teorien om hegemonisk maskulinitet vil i stedet kunne sette fokus på konkurransen og kampen mellom ulike former for maskulinitet, men i forhold til mitt materiale og min problemstilling er det ikke dette som er mest relevant. Med modellen om relasjonen mellom det mannlige og umannlige unngår man dessuten uklarheten ved Connells teori hva angår hvor mange systemer det er snakk om. Det finnes mange former for både mannlighet og umannlighet og disse står i et dynamisk og foranderlig forhold til hverandre, og til forestillinger om kvinnelighet (Lorentzen og Ekenstam 2006: 10). Det som er mannlig i en kontekst, kan anses som umannlig i en annen, én og samme man kan altså oppleve å både bli sett på som mannlig og umannlig avhengig av sammenhengen.

Dette perspektivet blir tatt med videre i oppgaven. Mannlighet er et relasjonelt fenomen som konstrueres i forhold til kvinner, og mellom menn. Mannlighet er sosialt konstruert, ikke en fastlåst kategori. Det finnes derfor mange former for mannlighet, og de er åpne for endring og påvirkes av tid og kontekst. Mannligheten preges dessuten av trusselen om å bli stemplet som umannlig, perspektivet vil dermed gripe prosesser som virker normaliserende på menn. Noen vil kanskje reise spørsmålet om ikke problematikken knyttet til fragmentering er like relevant her som når det gjelder maskulinitet/maskuliniteter. Jeg mener imidlertid at et mannlighetsbegrep som kan fange inn mangfold, variasjon og endring er en fordel for mitt formål. Jeg er interessert i nettopp dette, og ønsker å vise at dette finnes i en gruppe som har blitt utsatt for stereotypisering. Et mer lukket mannlighetsbegrep ville virket mot sin hensikt. Lupton og Barclay (1997) argumenter på en lignende måte. De betoner at det er mange faktorer som kan spille inn i konstruksjonen av ulike mannligheter, for eksempel klassetilhørighet, utdanningsnivå, etnisk bakgrunn og ektefellens tilknytning til arbeidslivet. Med ulike former for mannligheter formet av flere forskjellige faktorer, må man være varsom i måten man kategoriserer fedre på. Det å klassifisere kan tydeliggjøre mønstre, men samtidig bør måten man gjør dette på være sensitiv overfor endringer og det mangfoldet som faktisk finnes, slik at ikke kategoriene ikke virker begrensende og reduserende (Lupton og Barclay 1997: 14-15).

3.2.5 Dimensjoner som er sentrale for mannlighet

I min studie er det spesielt to dimensjoner som er viktig i forhold til mannlighet. Den ene er farskap og den andre er arbeidet. I de følgende avsnitt vil disse presenteres nærmere.

Fedre er menn, og farskap må derfor forstås og tolkes i forhold til forestillinger om mannlighet. Ettersom hva som er mannlig er foranderlig med både tid og kontekst, forandrer forståelsen av farskap og innholdet i det seg også over tid og med sted. Hagström setter nettopp endringer i farskapet i sammenheng med endringer knyttet til det å være mann:

Det som har förändrats är inte bara förväntningarna på och innebörden av att vara pappa utan också av vad det är att vara mann. Föräldraskapets organisation kan inte förstås utan att sättas i relation till föreställningar om manligt och kvinnligt, om maskulinitet och femininitet. Mäns villkor och möjligheter kan inte heller förstås fristående från kvinnors och vice versa (Hagström 1999: 246).

Dette finner støtte i empirisk forskning. I Norden taler flere studier av middelklassefedre for at en forsørgermaskulinitet er avløst av en nærværende type maskulinitet. Fedrene i disse studiene mener å ha en annen relasjon til sine barn enn deres fedre hadde til dem, de opplever seg selv som mer nærværende fedre, både fysisk og mentalt. (Røthing og Aarseth 2006: 174). Imidlertid må det i denne sammenheng understrekes at det å bruke dikotomier som nye og gamle fedre og moderne og tradisjonelle fedre må gjøres med forsiktighet. Å sette dagens fedre opp mot forrige generasjons fedre kan for eksempel skygge for at det også finnes kontinuitet mellom generasjonene, alt er ikke nytt. Dessuten risikerer man at ”de tradisjonelle fedrene” blir stilt i et ensidig negativt lys, mens ”de moderne fedrene” blir fremstilt som bedre, uten at de motsetninger og ambivalenser som faktisk eksisterer kommer fram i lyset (Johansson 1998b). Hagström påpeker også i sitatet hvordan menn og deres situasjon ikke kan ses adskilt fra kvinnes. Hva som skjer med farsrollen når kvinnene øker sin deltakelse i yrkeslivet er nettopp et eksempel på dette. Endringer i kjønnsforholdet fører til endrede forventninger til menn og fedre (Brandth og Kvande 2003: 35). Dette poenget vil jeg utdype senere i kapittelet.

Den andre dimensjonen som er sentral for mannligheten er arbeidet. Arbeid blir i forskningen på menn ansett som en viktig del av mannlighet (Brandth og Kvande 2003; Lupton and Barclay 1997). Det ses på som en sentral del av menns identitet og selvforståelse (Brandth og Kvande 2003: 127). For eksempel argumenterer Collinson og Hearn for at menns kjønnsidentiteter konstrueres, sammenlignes og vurderes ut fra en rekke kriterier som kan indikere personlig suksess i arbeidslivet (Collinson og Hearn 2000: 63). Holter og Aarseth skriver:

Når menn møtes og blir kjent med hverandre, er ord for stilling eller yrke blant de første de bruker for å karakterisere seg selv. På spørsmål om hvem de er,

eller hva de driver med, svarer de med en jobb-betegnelse. Med dette signaliserer de at det første mannen er, er jobben (1993: 207).

Arbeidslivet kan dermed legge føringer for farskap og virke som en barriere mot mer nærværende og deltakende farskapspraksiser (Brandth og Kvande 2003: 49, 54).

Arbeidet kan produsere fjerne fedre ved at det trekker dem ut fra familien, og slik må omsorg for barn konkurrere med jobben. Et sentralt spørsmål vil derfor være hvordan dagens fedre utformer sitt farskap i relasjon til arbeidslivet. Noen hevder at far som forsørger er en av de dominerende forestillingene om farskap i dag, en modell som må konkurrere med en modell der far er omsorgsgiver. Brandth og Kvande stiller derfor spørsmålet om morgendagens farsmodell vil være preget av forsørgeridealet eller omsørgeridealet, eller begge (Brandth og Kvande 2003: 126-127). Sentralt for oppgaven vil være hvilke dimensjoner ved farskap informantene legger vekt på, forsørging eller nærvær, deltakelse og omsorg, om disse dimensjonene faktisk er relevante og om de oppleves å stå i motsetning til hverandre.

3.3 Farskap og forskning på fedre – historie, fokus og perspektiver

Med oppgavens perspektiv på mannlighet og fedre følger at farskap ikke er noe enhetlig og fast. Det å være far kan bety ulike ting for ulike menn, og hva farskap innebærer varierer også med tid og kontekst. For å tydeliggjøre disse poengene og for å vise noen av de kulturelle og strukturelle forutsetninger som ligger til grunn for farskap i dag, vil jeg gi en fremstilling av farskapets utvikling i moderne tid og ulike perspektiver på farskap. Plantin peker på at to fenomener har påvirket farskapet sterkt, industrialiseringen omkring 1900 og kvinnes inntreden på arbeidsmarkedet på 1960-tallet (Plantin 2001: 22). Jeg vil i min fremstilling fokusere på nettopp disse to fenomenene og bygger på Plantins historiske gjennomgang i "Män, familjeliv & föräldraskap" (2001) som presenterer hans studie av fedre og deres opplevelser av å være forelder. Plantins gjennomgang bygger på forhold i Skandinavia, den følgende fremstillingen vil derfor ha et europeisk perspektiv. Med dette ønsker jeg ikke å underkjenne at utviklingen i Pakistan kan ha betydning for hvordan informantene

utformer sitt farskap i dag. Også her, som i Europa generelt og Norge spesielt, foregår prosesser som endrer forståelsene av og forventingene til kvinner, menn og familieliv (Walle 1999). Disse endringsprosessene vil være knyttet til interne forhold i Pakistan og derfor fortone seg noe annerledes enn i Norge.

3.3.1 Fra jordbrukssamfunn til industrisamfunn

Rundt århundreskiftet mellom 1800- og 1900-tallet skjøt industrialiseringen for alvor fart i Norge. Med industrialiseringen ble produksjon adskilt fra husholdet, og arbeidet utenfor hjemmet økte for menn. Offentligheten styrket dermed sin posisjon i menns hverdag og farskapet endret form (Lorentzen 2006b). I bondesamfunnet hadde faren vært en arbeidsintroduktør som lærte barna arbeidsdugelighet, mens han som lønnsarbeider fikk en mer ensidig forsørgerfunksjon (Plantin 2001: 23-25). Med dette ble kvinnenens ansvar for hus og barn større. Forholdet mellom kjønnene bar preg av en komplementær arbeidsdeling. Samtidig som fedrenes forsørgeransvar økte, ble tiden sammen med barna mindre og muligheten til innsyn i hva som foregikk i familiens hverdagsliv mer begrenset. Det mannlige kom slik til å bli forbundet med lønnsarbeid i offentligheten og en instrumentell forholdningsmåte, mens det kvinnelige ble knyttet til ulønnet arbeid hjemme og det emosjonelle (Plantin 2001: 24-26). Utover 1900-tallet vant husmoridealet terreng og eneforsørgerfamilien ble vanligere (Plantin 2001: 29). Mens fedrenes fravær fra hjemmet økte, ble morens rolle i hjemmet styrket og idealiseringen av moderskapet tiltok. Lorentzen hevder dette kan være en viktigere årsak til at farskapet ble marginalisert enn at faren inntok en forsørgerposisjon (Lorentzen 2006b). Dette synet finner vi også hos Jamieson: "In the initial modern period the content of fatherhood declined as motherhood gained in complexity" (Jamieson 1998: 45).

Den funksjonelt oppdelte familien fikk støtte i tidens forskning. Tidsånden var gjennomsyret av funksjonalismen og rolleteori var det dominerende perspektivet (Plantin 2001: 31). Talcott Parsons var en av representantene for funksjonalismen innenfor sosiologien. På grunnlag av tanken om at gutter og jenter fikk ulik oppdragelse, og dermed ble sosialisert inn i ulike roller og internaliserte ulike

forventninger, tildelte han kvinnene en ekspressiv rolle og mennene en instrumentell rolle i familien. Denne kjønnsarbeidsdelingen, der kvinnen hadde hovedansvaret for familiens følelsesmessige velbefinnende som hustru og mamma, og mannen for familiens forsørgelse, hevdet Parsons at løste den strukturelle konflikten mellom arbeidsliv og familieliv. Han formulerte dermed en teoretisk begrunnelse for den mannlige eneforsørgerfamiliens utbredelse i det moderne samfunn (Roman 2004: 32-33).

Etter hvert begynte ulike stemmer å uttrykke bekymring for fedrenes fravær fra familien. Spesielt var man bekymret for konsekvensene for guttene, som en mente spesielt trengte mannlige forbilder og moralske grenser (Plantin 2001: 30). Det ble også snakket om en krise i farsrollen (Holter og Aarseth 1993: 91). Uroen for de sosiale problemene som kunne oppstå som følge av den fraværende far førte til tanker om at han burde innta en mer aktiv familierolle, og nye idealer, som idealet om ”fritidspappaen” kom til. Dette idealet innebar fremdeles forsørgeransvar, men også at far viste en aktiv interesse for barna på fritiden. De nye idealene om farskap skapte forutsetninger for endrede farskapspraksiser (Plantin 2001: 31-32). Disse forutsetningene fikk også en indirekte støtte i arbeidstidsreduksjonene som ble foretatt på denne tiden (se f.eks. Byrkjeland 2006; Vaage 2002). Et grunnlag for et mer likestilt foreldreskap var lagt (Plantin 2001: 32).

3.3.2 Kvinnenes inntog på arbeidsmarkedet, den ”farsvennlige” velferdsstaten og ”de nye fedrene”

På 1960-tallet trådte kvinnene for alvor inn på arbeidsmarkedet. Den økonomiske avhengigheten av menn ble redusert og kvinner fikk større økonomisk trygghet. Dermed kom også spørsmålet om maktfordelingen mellom kjønnene på dagsordenen: ”Kraven på rättvisa och jämlikhet mellan kvinnor och män tog ny fart”; både fra kvinnebevegelsen og fra forskningshold ble patriarkalske maktstrukturer og den tradisjonelle kjønnsarbeidsdelingen kritisert. (Plantin 2001: 33). Kvinners økte arbeidsdeltakelse og kvinnebevegelsen skulle få betydning for fedre og farskap, i forhold til både idealer og praksis. Grunnlaget for farskapet som forsørgerinstitusjon

ble endret og det oppstod forventninger om mer demokratiske parforhold (Brandth og Kvande 2003: 15, 26). Menns tradisjonelle posisjon som familieforsørger ble utfordret ettersom toforsørgerfamilien ble mer og mer vanlig, og nye krav ble stilt til fedrene. Det var ikke lenger nok å være kun forsørger, som far måtte man være noe mer (Brandth og Kvande 2003: 26). Fedre skulle ta sin del av arbeidet med hjem og barn. Huslige sysler, omsorg og stell var en del av farskapet. Også i ulike medier fikk nye farsidealer gjenklang: "Det var en bild av "vardagspappan" som växta fram, en man som på et "naturlig" sätt alltid var närvarande i familjelivets olika aktiviteter" (Plantin 2001: 37).

Siste halvdel av 1900-tallet ble farskap også et politisk spørsmål, og det ble gjort forsøk på å skape mer nærværende farskapspraksiser (Johansson 1998a: 29). Brandth og Kvande har i så henseende beskrevet velferdsstaten som en forandringsagent (Brandth og Kvande 2003: 54). Fedres relasjon til barn og likestillingstanken har fått stadig større statlig oppmerksomhet når det gjelder utviklingen av nye permisjonsordninger. Derfor har velferdsstaten også fått tilnavnet "farsvennlig" (Brandth og Kvande 2003). Innføringen av fedrekvoten i 1993 er ett uttrykk for den "farsvennlige" velferdsstatens ønsker om et nærværende og likestilt foreldreskap. Den ble innført blant annet som en følge av at fedre ikke tok ut den andelen av permisjonen som et mer likestilt foreldreskap kanskje skulle tilsi (Brandth og Kvande 2003: 63-64). Dette er en omsorgspermisjon forbeholdt far som har som formål "å få fedre til å ta større del i omsorgen av barnet i de første leveårene" (NAV 2009¹). Fars rett til å ta ut fedrekvote er avhengig av mors tilknytning til arbeidslivet, mens permisjon utover fedrekvoten kun er avhengig av at den enkelte far har opptjent rett. Det store flertallet av fedre som kan ta ut lønnet permisjon gjør dette i større eller mindre grad i dag. Men det er fortsatt slik at det er mødrene som tar ut mesteparten av permisjonen og få foreldrepar deler den felles permisjonstiden (Lappegård 2003). På tross av manglende suksess når det gjelder å få fedre til å være lenger hjemme, legger staten opp til en politikk med normative føringer. Fedre som ikke tar ut fedrekvote

¹ <http://www.nav.no/page?id=805311849>

eller permisjon vil dermed kunne føle at de bryter med sentrale norske idealer om å være nærværende som far og likestilling mellom kjønnene.

Forskningen på fedre har tatt for seg de overfor nevnte endringene, et sentralt spørsmål har vært hva det nye farskapet skal fylles med. Menn har blitt kritisert for ikke å ha tatt inn over seg forandringene. Spesielt har deres forhold til arbeidslivet blitt sett på som et hinder for økt involvering i familiens hverdagsliv og i omsorgen for barna. ”Et faderskap i krise” og ”maskulinitetskrise” er uttrykk som har blitt brukt for å beskrive en situasjon der farskapet ikke er blitt fylt med et nytt entydig innhold – fedre er verken forsørgere eller omsørgere (Brandth og Kvande 2003: 26-27). I følge Brandth og Kvande er det i dag to hovedfokus i forskningen på og debatten om fedre. Det første dreier seg om hvordan ”menn er i ferd med å bli aktive og engasjerte fedre” (2003: 27), og det andre fokuserer på fraværende fedre og hva som hindrer deltakelse (2003: 27). Teoretisk sett har man beveget seg bort fra funksjonalistisk rolleteori mot mer sosialkonstruktivistisk orienterte forståelser av fedre og farskap (Plantin 2001: 73).

På 1990-tallet var ideen om ”de nye fedrene” blitt utbredt. ”De nye fedrene” deltar i omsorgsarbeid og kan uttrykke følelser på en helt annen måte enn deres fedre igjen kunne (Brandth og Kvande 2003: 28). De er nærværende, deltakende og engasjerte i barnas liv. Som Røthing og Aarseth (2006: 173) poengterer viser også studier fra dette tiåret at mye tyder på at vi er på vei ”inn i en ny fase” hvor barna og relasjonen til dem blir en viktigere del av unge fedres liv (se f.eks. Brandth og Kvande 1998; Hagström 1999; Holter og Aarseth 1993; Plantin 2001). Holter og Aarseth beskriver en tendens der kjønnskillene mykes opp etter en periode der disse har vært ekstreme (Holter og Aarseth 1993: 12, 35), og at mannens posisjon i familien er endret: ”Mannen skal ”være” familie, og ikke lenger bare ”ha” den” (Holter og Aarseth 1993: 292). Brandth og Kvande hevder at forsørgermodellen ikke lenger gir et ”stabilt og legitimerende grunnlag” for fedre som skal utforme sitt farskap og at den nærværende far ser ut til å ha blitt et ideal for dagens fedre (2003: 26, 29). Idealene må imidlertid skilles fra faktisk handling. Selv om mange fedre slutter seg til idealet om en nærværende far, betyr ikke dette at alle er nærværende fedre i praksis eller har

mulighet til å være det. Det betyr heller ikke at alle har de samme standardene for hva en nærværende far er. Lisbeth Bekkengen hevder i denne sammenheng at utviklingen og endringene vi har sett blant fedre først og fremst har funnet sted på et diskursivt nivå (Bekkengen 2002), mens Hanne Haavind mener at det kulturelle idealet om et følsomt og engasjert farskap ligger foran fedres faktiske praksis (Haavind 2006).

3.3.3 Relevans for min studie

Hvordan er så endringene relevante i forhold til mitt materiale? Flere forhold må her trekkes fram. For det første har forskningen på menn og fedre, ikke beveget seg på ytterkantene. Det vil si at det gjerne er hvite, heteroseksuelle middelklassemenn som har blitt studert. Vi vet altså etter hvert en del om hvordan disse mennene har forholdt seg til de historiske endringene og til nye idealer og forventninger. Andre grupper menn er derimot i mindre grad blitt studert. Vi vet dermed mindre om deres farskapsutforminger og erfaringer. Derfor er det relevant å stille gamle spørsmål om igjen. Hvordan utformer andre grupper menn sitt farskap? Har de blitt påvirket av endringer og nye idealer? Hvordan blir de eventuelt påvirket? Hvordan beskriver de arbeidsdelingen hjemme?

Det er ikke nødvendigvis slik at alle samfunnsendringer påvirker alle like mye, og at alle nye idealer får like stor tilslutning blant alle menn og kvinner. Når Holter og Aarseth (1993) beskriver en relativ nedbygging av kjønnskiller i vår tid, kan vi derfor spørre hvem dette gjelder for. Selv om forholdet mellom kjønnene har endret seg, er det ikke enighet om omfanget av forandringene. Sosial klasse, bosted, etnisitet og yrkesposisjon er noen faktorer som kan spille inn for hvordan den enkelte mann og kvinne forholder seg til endringene og til nye idealer og forventninger, og i hvilken grad de tar dem inn over seg. Slike faktorer spiller også inn for hvordan velferdsstatens ordninger mottas og brukes. Et annet spørsmål som kan stilles, er i hvilken grad kjønnskillene faktisk er bygget ned. Tidsbruksundersøkelser viser at menn bruker mer tid på inntektsgivende arbeid enn kvinner, mens kvinner bruker mer

tid på husholds- og omsorgsarbeid (SSB 2002). Menn tjener fortsatt mer enn kvinner og de har en sterkere tilknytning til yrkeslivet (SSB 2009²). Det er fortsatt slik at det er kvinner som i størst grad tilpasser arbeidstiden sin til familien, mens svært få menn reduserer sin arbeidstid for å være nærværende fedre (Brandth og Kvande 2003: 184). Dermed er det flere kvinner som jobber deltid eller er hjemmeværende enn menn. Denne tendensen er enda sterkere i gruppen med pakistansk bakgrunn enn i befolkningen ellers i Norge (Henriksen 2007). Noen vil kanskje derfor se på denne gruppen som en mer kjønnsstradisjonell gruppe som ”henger etter” og ikke passer inn i det store bildet. Virkeligheten er imidlertid som regel aldri så svart-hvitt, noe jeg ønsker å vise i denne oppgaven.

3.4 Kultur, etnisitet og etnisk identifisering

I denne studien har jeg intervjuet en gruppe menn som har pakistansk bakgrunn. De posisjonerer seg på ulike vis i forhold til denne bakgrunnen, men alle føler tilhørighet til Pakistan og til en kultur de knytter til dette landet. Ettersom de har en annen etnisk bakgrunn enn flertallet av befolkningen i Norge har, vil jeg også diskutere deres farskapsutforming i lys av kultur og etnisitet. I dette avsnittet vil jeg presisere hva som ligger i disse begrepene. Dette er to begreper som analytisk sett betegner ulike ting, selv om det i dagligtalen ikke alltid er like klart hva som er hva. Forståelsen jeg her legger til grunn, utgjør bakteppet for diskusjonen i kapittel 6.

3.4.1 Kultur

Kultur kan defineres som ”en slags mental matrise for handling, summen av alle de erfaringer, kunnskaper og verdier vi bærer med oss, og som vi handler på grunnlag av” (Eriksen og Sørheim 2006: 41). En annen velkjent definisjon av kultur er denne:

²<http://www.nav.no/page?id=805311849>

(...) the culture concept denotes (...) an historically transmitted pattern of meanings embodied in symbols, a system of inherited conceptions expressed in symbolic form by means of which men communicate, perpetuate and develop their knowledge about and attitudes towards life (Geertz 1973: 89)³.

Kultur er altså noe lært, ikke noe medfødt og naturlig. Kulturer kan anses som både resultat av tidligere handlinger og som noe vi handler på grunnlag av. Selv om kultur blir overført fra en generasjon til neste, innebærer ikke dette at kultur er noe statisk. Kultur er snarere dynamisk og i stadig endring. Det foregår også kontinuerlig forhandlinger om kultur. Disse forhandlingene foregår innenfor visse rammer, rammer som ikke utgjøres utelukkende av én kultur, men av flere, og som ulike aktører står i ulike forhold til. I dag forandrer kanskje kultur seg raskere enn noen gang før som følge av migrasjon, industrialisering, utbygging av effektiv infrastruktur for transport og utvikling av nye kommunikasjonsteknologier (Eriksen og Sørheim 2006: 38).

I flerkulturelle samfunn er gjerne spørsmål om kulturforskjeller høyt oppe på dagsordenen. Dette kan bidra til økt forståelse for forskjeller og likheter mellom mennesker, men samtidig må vi være forsiktig med bruken av dette begrepet (Eriksen og Sørheim 2006: 33). Det kan gjøre forskjellene mellom mennesker fra ulike kulturer større enn de faktisk er, og forskjellene mellom mennesker fra samme kultur mindre enn de faktisk er. Det er ikke alltid slik at de største forskjellene finnes mellom mennesker fra ulike kulturer. En kultur forutsetter nemlig ikke homogenitet, alle har ikke akkurat samme kunnskaper, oppfatninger og verdier: "Not everything has to be shared for a "culture" to exist. Members of a cultural community do not always agree about this or that (...)" (Schweder 2001: 3157). I komplekse moderne samfunn er mennesker svært forskjellige. Derfor er det også vanskelig å avgrense kulturer fra hverandre (Eriksen og Sørheim 2006: 42-43). Det er ikke nødvendigvis slik at en gutt som er oppvokst i Groruddalen vil føle at han har så mye til felles med

³ Geertz bruker ordet "men" og utelater dermed kvinner fra definisjonen. Dette kan illustrere kvinners tradisjonelt analytiske usynlighet og en historisk sett mannlig dominans i antropologien, så vel som i sosiologien (Moore 1988). Ved å studere menn som kjønn og som fedre viderefører denne oppgaven nettopp *ikke* en mannlig bias. Det mannlige er i oppgaven ikke ansett som det nøytrale og normale, men er nettopp det som står i fokus for utforskning.

en som har vokst opp på en gård i Trøndelag. Kanskje vil han ha mer til felles med en gutt som også er oppvokst i en storby i et annet land. Det er derfor problematisk å snakke om én norsk kultur, på samme måte er det problematisk å snakke om én pakistansk kultur. Det vil også være slik at ulike kulturer påvirker hverandre, ingen kultur eksisterer i et vakum. Å skille norsk kultur fra for eksempel pakistansk, amerikansk eller svensk kultur vil derfor være en utfordrende oppgave.

Selv om det ikke alltid er mellom ulike kulturer de største forskjellene finnes, betyr ikke dette at kulturforskjeller mellom ulike grupper ikke kan være av betydning. Men ikke alle forskjeller er like sentrale. Dette kan begrepet etnisitet vise.

3.4.2 Etnisitet

Etnisitet handler først og fremst om sosiale relasjoner: "Ethnicity emerges and is made relevant through social situations and encounters, and through people's way of coping with the demands and challenges of life" (Eriksen 2002: 1). For at man skal kunne snakke om etnisitet må altså ulike grupper i alle fall ha et minimum av kontakt, og de må oppleve hverandre som kulturelt forskjellige. Disse kulturelle forskjellene må bli ansett som viktige og bli gjort sosialt relevante i samhandlingen mellom gruppene (Eriksen 2002: 12). Ettersom det er opplevde forskjeller det her er tale om, innebærer det at det er et subjektivt element med i bildet. Etnisitet dreier seg om subjektive, ikke objektive, forskjeller. Men etnisitet kan ikke bare ses i lys av forskjeller mellom ulike grupper ettersom ulike etniske grupper må ha noe felles, noe å samhandle om, for at samhandling i det hele tatt skal kunne oppstå (Eriksen og Sørheim 2006: 52-54). Selv om en slik definisjon kan gi inntrykk av at en hvilken som helst gruppe kan definere seg som en etnisk gruppe, er ikke dette tilfelle. For at noen skal kunne kalle seg en etnisk gruppe må gruppeidentiteten ha vært av en viss varighet, i tillegg må den også bli anerkjent av omverdenen (Eriksen og Sørheim 2006: 54).

Etniske grupper ble lenge, og blir fortsatt av mange, likestilt med kulturelle grupper. Etnisitet ses da som noe som handler om kultur, om den etniske gruppens innhold.

Denne definisjonen er imidlertid problematisk fordi det ikke er lett å tegne opp klare kulturelle grenser mellom grupper, og dessuten korresponderer ikke slike grenser nødvendigvis med etniske grenser. Etnisitet handler derfor først og fremst om sosiale relasjoner, og så om kultur (Eriksen 2002: 34, 58). Etnisitet finnes mellom grupper, ikke inne i dem (Eriksen og Sørheim 2006: 56). Det sosiale møtet mellom to eller flere grupper kommer først, deretter kultur, og etniske grenser blir trukket opp.

Av definisjonen over følger at etnisitet også handler om kategoriseringer. Noen er innenfor, og andre er utenfor, noen tilhører et "oss", og andre et "dem" (Eriksen 2002: 11-19). Men det kan finnes flere "oss" og flere "dem", hvem som er hva avhenger av situasjonen. Eriksen skriver: "It is impossible to tell straightforwardly how many ethnic groups exist in Mauritius. Cultural differences are communicated in a variety of situations, but they do not always refer to the same social distinctions" (Eriksen 2002: 27). På samme måte kan en pakistansk mann i Norge forholde seg til ulike "vi". "Vi" kan for eksempel referere til gruppen med pakistansk bakgrunn i Norge, det kan referere til nordmenn, til pakistanere uansett hvor i verden de bor, det kan referere til de som kommer fra samme landsby som han i Pakistan, til slekta, og det kan referere til unge norsk-pakistanere som er godt integrert i Norge, i motsetning til de som ikke er det. Hvem "vi" er, er altså ikke entydig. Det er også viktig å være klar over at kjønnsmessige, aldersmessige og klassemessige dimensjoner må tas i betraktning når noen opererer som representanter for et "vi". Etniske grupper er ikke homogene og enhetlige. Den som snakker på vegne av en større gruppe representerer en posisjon blant mange (Werbner 2002). I denne oppgaven blir hvem "vi" er utlagt fra et mannlig ståsted.

En etnisk identifiseringsprosess er på noen måter en åpen og på andre måter en lukket prosess. Selv om det finnes et visst spillerom, en med pakistansk bakgrunn vil for eksempel ikke nødvendigvis automatisk identifisere seg som pakistaner, kan ikke en etnisk identitet velges helt fritt. På den ene side vil familiebakgrunn, språk, hudfarge, navn, religion, innsosialisert væremåte og kulturell pregning kunne spille inn, og på den andre siden vil andres fortolkninger av disse forholdene igjen være avgjørende for hvem man identifiserer seg med (Prieur 2004: 111-165). Betydningene av etnisk

identitet vil imidlertid ikke ligge fast, men de er heller ikke tilfeldige: ”De avspeiler den enkeltes spesifikke erfaringer, som igjen har sammenheng med den enkeltes posisjon – etter alder, kjønn, klasse m.m.” (Prieur 2004: 144).

3.4.3 Norsk-pakistanske menn og farskap

Med en slik definisjon er det klart at etnisk identitet ikke kan si noe om medfødte egenskaper ved den etniske gruppen og dens medlemmer. Etnisk identitet blir ”sosialt reproduisert gjennom ritualer og samhandling og er grunnleggende dynamisk” (Walle 2004: 340). Hva det pakistanske eller norske er kan derfor ikke reduseres til noe enhetlig. Det er også problematisk og skulle sette opp noen grenser for hva som er pakistansk og hva som er norsk kultur og hvem som er medlemmer i et pakistansk eller norsk ”vi”. Norsk-pakistanske menn og deres farskap bør derfor studeres med hensyn til dette. Den betydningen Pakistan har, ”som konkret erfaring, som en idé og som ledd i individuell og kollektiv identitetshåndtering” er ett forhold av betydning (Walle 2004: 331). Samtidig spiller individuelle faktorer og lokale forhold i Norge inn, sammen med det særskilte ved å leve i en minoritetskontekst (Walle 2004).

4. Forsørging og nærvær – to sider ved samme far?

I forskningen på menn og maskuliniteter har arbeid blitt sett på som viktig for menns identitet og selvforståelse. Maskulinitet og arbeidsliv har vært tett knyttet sammen (Collinson og Hearn 1996; Lupton and Barclay 1997). Det kan dermed sies at arbeidet tradisjonelt har utgjort en sentral del av mannligheten. I familien har menn blitt tildelt rollen som forsørgerer gjennom sin deltakelse i arbeidslivet, som har vært og er høyere enn kvinnenenes. Dette har hatt implikasjoner for fedres rolle i familien. Arbeidet har trukket menn ut av familien og produsert fraværende fedre (Brandth og Kvande 2003). Men i diskusjonen om det som kalles ”de nye fedrene” har en alternativ, ny farsmodell blitt presentert og fått tilslutning, den nærværende og deltagende far (se f.eks. Borch-Nilsen 2008; Brandth og Kvande 2003; Hagström 1999; Haavind 2006; Plantin 2001). Både den nærværende, deltagende far og forsørgerfaren er modeller for farskap som dagens fedre på en eller annen måte møter og må forholde seg til. I dette kapittelet vil jeg derfor se på hvilken tilknytning informantene har til arbeidslivet og hvordan dette virker inn på deres rolle i familien, og jeg vil sette fokus på dimensjoner som omhandler nærvær og deltakelse. Kapittelet vil vise hvordan ulike arbeidssituasjoner resulterer i ulike praksiser på hjemmebane, og dermed få frem variasjonen i utvalget. Dette kapittelet vil også ta for seg hva informantene fremhever ved farskapet. Det er deres egne forståelser og fremstillinger av seg selv som står sentralt. Jeg vil belyse hvordan informantene oppfatter seg selv som nærværende og deltagende, og dermed hvordan de forholder seg til dagens farsidealer, og hva de forteller om sine faktiske farskapspraksiser, det vil si hva de faktisk gjør med og for sine barn.

4.1 Forsørgerfedre

Mine informanter arbeider, med ett unntak, fulltid, eller de studerer og arbeider deltid ved siden av. Ektefellene deres er hjemmeværende eller jobber deltid. Mennene har

hovedansvar for familienes inntekt, de er forsørgere, mens ektefellenes hovedansvar er hjem og barn. Forsørging ser altså ut til å være en viktig del av deres farskap, mens mor konstitueres som en omsorgsperson nær barna, hun er hjemme med dem og har ansvaret for stell og tilsyn. Tilknytningen til arbeidslivet er noe som skiller informantene fra sine ektefeller. Men fedres tilknytning til arbeidslivet og mødres tilknytning til hjem og barn representerer ikke noe nytt, eller noe særegent for mine informanter. Dette synes i statistikken, som viser at kvinner, særlig de med barn under 16 år, i større grad enn menn jobber deltid (SSB 2006¹). Tendensen kan likevel sies å være sterkere blant kvinner med pakistansk opprinnelse, en grunn til dette kan være at de også får flere barn (Henriksen 2007). Hvordan forsørgerrollen og familielivet utformes konkret varierer imidlertid blant informantene. De vektlegger arbeidet på den ene siden, og samvær med familien på den andre, i ulik grad. For å illustrere dette, og vise mangfoldet i utvalget, vil jeg vise hvordan tre av informantene i utvalget utformer farsrollen.

4.1.1 Når jobben er viktigst

”For jeg tror det er sånn nå, mora til barnet, hun har den største rollen når det gjelder, hele oppdragelsen til dattera vår, egentlig. Det er hun som driver og leker med henne og oppdrar henne og lærer henne ting og tang (...).”

Mohsin er rundt 30 og har en datter på 2 år. Han har fullført videregående skole og jobber nå innenfor servicenæringen. Mohsins hverdag preges av lange dager på jobben. Også hjemme, på kveldstid, blir det gjerne litt papirarbeid, og han får stadig jobbrelaterte telefoner. Helgene, som han prøver å sette av til familien, blir også til tider brukt til jobbing. Men han prøver å bli flinkere til å prioritere familien lørdager og søndager, noe han synes at han har lyktes med. Mohsins kone er hjemmeværende. Hun har jobbet før, men nå er hun hjemme med datteren. Kona har størstedelen av ansvaret for datteren og oppdragelsen. Mohsin synes av og til det kan være vanskelig

¹ http://www.ssb.no/ola_kari/arbeid/

å kombinere familie med et yrkesaktivt liv. Men han har en kone som tar ansvar hjemme, samtidig som de bor sammen med foreldrene hans, og broren og hans familie. Tidsklemma er dermed ikke en sentral del av familiens hverdag, Mohsins ektefelle har hovedansvaret for hjem og barn, samtidig som andre familiemedlemmer kan avlaste.

Mohsin er i den ene enden av spekteret blant mine informanter. Han prioriterer jobben høyt, og bruker mye tid på den. Dermed blir tiden til familien tilsvarende mindre. Hjemmesituasjonen tillater dette. Men han gir også uttrykk for at han prøver å være mer sammen med familien, selv om han ikke alltid får det til.

4.1.2 Familietid – det er etter jobb

”Kona tar litt mer, når jeg ikke er hjemme, 8-9 timer om dagen. Ellers så er det, vi har en sånn fellesagenda.”

Faisal er i midten av 30-årene og har en datter på 5. Han har fullført en flerårig høyere utdanning og jobber fulltid. Kona er hjemmeværende. Mens han er på jobb, gjør hun husarbeid og har ansvaret for datteren når hun ikke er i barnehagen, der hun har halvdagsplass. Faisal kom til Norge på begynnelsen av 2000-tallet, og forteller at han ikke har så stort vennettverk i Norge. Derfor blir det mye tid med familien etter jobb. De ser TV, har besøk av familien til kona, drar på handletur. Sammen med datteren bruker han tid på å tegne og lære henne språk, og hun er med på trening. Faisal beskriver seg selv og kona som ”veldig, veldig knyttet til datteren”. Han er svært opptatt av oppdragelsen hennes. Kona har hoveddelen av ansvaret når han ikke er hjemme, men de har snakket mye sammen om dette og er enige om hvordan det bør være og hva de skal fokusere på.

Faisal gir uttrykk for at både arbeidet og familien har prioritet. Han jobber 7-8 timer om dagen, altså innenfor rammen av normalarbeidsdagen, og er sammen med familien utenom jobben. Han er involvert i datterens oppdragelse og snakker mye om den med kona. Faisal befinner seg i midten av spekteret, mellom, på den ene siden å

tilbringe mye tid på jobb og lite tid i familien, og, på den andre siden å tilbringe lite tid på jobb og mye tid i familien.

4.1.3 Når far er noe annet enn forsørger

”Jeg synes det er, alt er bra når jeg er sammen med barna. Du kan ikke få bedre..., bedre hygge, bedre kos, bedre stunder. Utenom dem altså. Det er det beste.”

Qamar er i midten av 40-årene. Han har 3 barn, alle over 10, men under 18. Qamar har tidligere hatt en rekke ulike yrker i servicebransjen, men er for tiden arbeidsufør og jobber ikke. Dermed skiller han seg ut blant informantene i mitt utvalg. Han er mye hjemme med barna, han kjører dem til skolen, og er der når de kommer hjem for å se over lekser og meldingsbøker. I tillegg er han med på fritidsaktivitetene deres, kjører dem til treninger, kamper og cuper. Qamar er mye til stede og prioriterer barna. Det har imidlertid ikke alltid vært sånn. Han jobbet fulltid før, mens kona var hjemmевærende. Nå er det kona som er i jobb. Hun jobber deltid, noe som har vært et bevisst valg for å få mye tid til ungene.

Qamar har i dag ikke den type forsørgerrolle som de andre informantene i mitt utvalg har, og tilhører den andre siden av spekteret enn Mohsin. Han jobber ikke og tilbringer mye tid sammen med familien. Situasjonen han er i, er ikke selvvalgt, men han har benyttet den til tett oppfølging av barna.

De tre informantene viser noen av de ulike livssituasjonene som finnes i utvalget, og hvordan ulike faktorer kan spille inn i utformingen av farskap. For Mohsins del står både arbeidet og bosituasjonen sentralt. Arbeidet trekker han bort fra familien, men det at han har en hjemmевærende kone og bor i en storfamilie tillater samtidig at han trekkes vekk, det er alltid noen der til å ta vare på barnet og gi omsorg. Arbeidet og bosituasjon bør her ses i sammenheng, der bosituasjonen faktisk muliggjør økt arbeidsmengde. For Faisal er det andre ting som er avgjørende. Han og kona bor alene sammen med datteren. Personlig legger han stor vekt på datterens oppvekst og hva som skal være viktige elementer i denne. Faisal har et lite vennenettverk i Norge, og dette kan også være en faktor som gjør at han bruker mye tid på familien. Når det

gjelder Qamar, er det ikke-planlagte hendelser som spiller inn. Fordi han er arbeidsufør har han fått mer tid til barna, og i økt grad fått ta del i deres hverdagsliv. Dette, sammen med et personlig engasjement, har ført til mer nærhet mellom far og barn.

De tre informantene kan også illustrere tre former for mannlighet, og viser slik flere måter man kan være mann og far på i dag. For Mohsin er det jobben som står sentralt, mens Faisal inkluderer både arbeid og samvær med familien som viktige elementer i sitt liv som mann. Mens Qamar viser hvordan en identitet som far i dag kan knyttes til noe annet enn forsørging. For han er samværet med og nærheten til barna det sentrale.

4.2 Nærværende og deltagende fedre

I de senere år har det vært fokus på det som kalles ”de nye fedrene” i farsforskningen (se f.eks. Bekkengen 2002; Borch-Nielsen 2008; Brandth og Kvande 2003; Holter og Aarseth 1993; Hagström 1999; Plantin 2001). Dette er fedre som er noe mer enn den tradisjonelle forsørgerfaren. ”De nye fedrene” har funnet veien hjem og deltar i barnas hverdagsliv og rutiner, de er omsorgsgivere. ”De nye fedrene” er nærværende og deltagende. I den neste delen av kapittelet vil jeg vise hvordan mine informanter toner ned sine roller som forsørgere, og heller fremhever andre ting ved familieliv og farskap. De ønsker å være nettopp nærværende og deltagende.

Selv om informantene er forsørgere legger de selv ikke stor vekt på dette. Det kan virke som flere av dem ønsker å tone forsørgerrollen ned. Dette gjør de på ulike måter. Saquib, som nærmer seg 30 og har en høyere stilling innenfor servicenæringen, gjør for eksempel et poeng ut av at kona skal ut i arbeidslivet: ”Hun begynner på norskkurs. Meninga er at hun skal ut i samfunnet, ut i arbeidslivet, i stedet for å bli sittende hjemme, for jeg ser ikke noe poeng i at en dame skal være hjemme.” Saquib viser ved å fortelle at kona skal ut i arbeidslivet etter å ha lært seg norsk at han ikke har tenkt seg en komplementær arbeidsdeling, der han og kona bidrar med ulike ting i familien. Han vil ikke være den eneste av de to som tjener til

livets opphold. Kona vil også få muligheten til å realisere seg i arbeidslivet. Shahid, i slutten av 20-årene og i gang med en høyere universitetsutdanning samtidig som han har to deltidsjobber, forteller at han og kona deler på oppgavene med ungene. De vil ikke at det skulle være som i Pakistan, at mennene gjør én ting, og kvinnene noe annet. Dette diskuterte de før de fikk barn:

Altså før vi fikk ungene, var jeg veldig tydelig, og hun også da, det skulle ikke være noe sånn stereotypisk, at sånn og sånn er det, oppgavene skulle gå opp i hverandre. (...), for det er visse typer ting kvinner gjør i Pakistan da, og visse ting menn gjør. Og det skulle ikke være sånn hos oss.

Shahid betoner oppgavedeling. Han viser til et brudd med en tradisjonell, komplementær type oppgavedeling, og dermed at han sikter mot å delta på lik linje med kona når det gjelder omsorg for og stell av ungene. Hvor vidt dette faktisk er mulig å gjennomføre når han holder på med en krevende utdanning og har to deltidsjobber ved siden av er et annet spørsmål. Shahids utsagn vitner i alle fall om et ønske om en likere fordeling av oppgavene hjemme og at han ikke er upåvirket av rådende idealer om likestilling.

Informantene vektlegger i sine fortellinger tilstedeværelse som et viktig aspekt ved farskap heller enn arbeid og forsørging. Om å gi barna tid sier for eksempel Qamar: ”Det er det viktigste. Det er veldig viktig, altså”. Og Saquib betoner: ”Jeg er der for dem”. De fremstiller seg som deltakende og nærværende fedre, og toner heller ned at deres bidrag på hjemmebane er mindre enn ektefellenes. Det er en måte å fremstille seg som fedre på som kan sies å være tilpasset dominerende farskapsidealer i Norge anno 2009. De vet at arbeid og mat på bordet ikke er nok. Som far og familiemann må man delta på flere arenaer for å være god nok.

Men når informantene skal beskrive nærheten til barna i form av omsorg og intimitet, synes imidlertid noen av dem å stoppe opp, som om de mangler et språk for å snakke om det:

Camilla: Hvordan viser du eller gir du omsorg til datteren din?

Mohsin: Nei, det vet jeg ikke.

Camilla: Nei

Mohsin: Hvordan jeg viser omsorg overfor dattera mi, det... (...) Det vet jeg ikke helt, for å si det sånn.

Hva betyr denne språkløsheten? Språkløsheten, de manglende ordene kan handle om at flere av informantene er i ferd med å bevege seg inn i ukjent terreng, så å si. De er i ferd med å bli mer nærværende, men de har fortsatt ikke tilegnet seg et språk som kan beskrive den bevegelsen de foretar. Som forsørgere har de et etablert språk å forholde seg til. Men som nærværende og deltakende fedre har de kanskje ikke tilstrekkelig erfaring til å ha funnet ordene. Dette viser at det er forskjell på, og kan være et gap mellom idealer og virkelighet, eller som Ralph LaRossa formulerer det mellom "culture of fatherhood" og "conduct of fatherhood" (LaRossa 1997). "Culture of fatherhood" viser til de normene, verdiene og oppfatningene som omgir fedres foreldreskap, mens "conduct of fatherhood" viser til hva fedre gjør. De rådende normer, verdier og oppfatninger som omhandler fedre, samsvarer ikke nødvendigvis med hva fedre faktisk gjør, farspraksiser kan for eksempel "henge etter" endrede normer og verdier knyttet til farskap:

Theoretically, the distinction between culture and conduct is relevant because it invites a discussion of the relationship of thought and deed. We often assume, for example, that the culture and conduct of a society are naturally in sync, when the two are frequently not aligned at all. Some people make it a habit of operating outside the norms. Others do wrong because they do not know any better. And in a rapidly changing society like ours, countervailing forces can result in major changes in culture but not in conduct, and vice versa, or in a scenario where culture changes in one direction while conduct changes in the other (LaRossa 1997: 11).

Lisbeth Bekken (2002) og Hanne Haavind (2006) er talskvinner for et slikt syn når det gjelder farskap og farskapspraksiser i Skandinavia. De mener at idealet om en mer omsorgsfull og nærværende far har fått stor tilslutning, men at fedres faktiske praksis ikke samsvarer helt med idealet, det ligger heller noe etter. Qamar ser imidlertid ut til å ha funnet et språk som kan uttrykke intimitet med barna. For hans del ser idealer og praksis ut til å være mer samstemte. Han er hjemme på dagtid og kunne fortelle om en dagsrytme som i stor grad fulgte barna, med kjøring til skolen, leksehjelp og transport til og fra fritidsaktiviteter. Qamar er den som i størst grad

klarer å italesette nærværet og kjærligheten til barna, noe sitatet tidligere i kapittelet kan være med på å illustrere. Dette kan kanskje være et resultat av hans faktiske fysiske nærvær og deltakelse i barnas hverdag.

Det har vært antydning i nyere forskning at forsørgeren som hegemonisk modell for maskulinitet og farskap er på vikende front (Brandth og Kvande 2003; Borch-Nielsen 2008). Den synes likevel å eksistere som en modell for de aller fleste av informantene mine. En modell som de mer eller mindre bevisst innretter sine liv etter, og som gir dem et klart språk som de kan uttrykke sine erfaringer gjennom. Imidlertid varierer utformingen av forsørgerrollen blant informantene. De viser ulike grader av vektlegging av arbeid og prioritering av familieliv. Det er rom for mer enn bare forsørging i deres utforming av mannlighet og farskap. Fortellingene deres viser at de først og fremst vil fremstille seg som deltakende og nærværende i barnas liv. Dette blir også uttrykt gjennom deres ideer om den gode far. Den gode far kan sies å representere et ideal de strekker seg etter i sin farskapsutforming.

4.3 Den gode far

Informantenes fremstillinger av den gode far, hvem han er og hvilke egenskaper han bør ha, kan si noe om hva de forsøker å strekke seg etter i hverdagen, hvem de forsøker å være og hvem de ikke vil være. Ideer om den gode far kan påvirke informantenes tanker om hva slags liv de ønsker å leve etter at de har fått barn og hvordan de velger å innrette livet sitt.

”En god far må være en som er der for barna. Til stedet i livet deres.” Det er Shahid som forteller. Dette er et utsagn som er ganske typisk for utvalget. Som en god far må du være til stede for barna dine, du må delta og være nær. I informantenes beskrivelser av en god far er ikke far som forsørger en fremtredende figur, denne farsmodellen dukker faktisk ikke opp. Idealet som fremtrer er en nærværende og trygg far som gir barna rom for å utvikle seg. En god far som venn og veileder blir også trukket frem. For eksempel sier Waqas, som nå har voksne barn og er i begynnelsen av 60-årene: ”Han må være venn med barna, ferdig med det. (...) Hjelp

dem akkurat sånn som man hjelper egne venner. Gi råd til dem som man gir råd til egne venner”. Men idealer og praksis er ikke det samme. I praksis er det ikke alltid like lett å følge idealene. Mohsin setter ord på dette:

Mohsin: En god far, hva det er for meg.... Hvis jeg tenker på en god far, for et barn. Da hadde jeg tenkt, kanskje, at han hadde stått opp tidlig på morgenen, skiftet bleie på ungen, tatt ansvar for den ungen hele døgnet, at den fikk mat, lekt litt med ungen for eksempel. Passe på at ungen ikke har det vondt. Følge med på alt liksom. At du, du tilbringer, hvert fall som en far, i alle fall at du..., ut i fra min kultur da, så kan jeg si at to døgn i løpet av en uke, spesielt hvis du har helg da, at du da tilbringer hele helgen, hvert fall, med ungen din, morgen til kveld liksom. Sånn at det ikke bar er mor som gjør det. Det hadde jeg sagt er en god far.

Camilla: Ja.

Mohsin: At du gir dem god nok tid.

Camilla: Ja.

Mohsin: Men hvis jeg sier det, så tenker jeg at da er ikke jeg en god far i hvert fall. (ler)

Mohsins beskrivelse av den gode far forteller flere ting. En god far er forskjellig fra en god mor, han trenger ikke være like mye sammen med barnet som mor, men må likevel sette av en del tid til å være sammen med det og avlaste mor. Mohsin begrunner mengden tid som er ideell kulturelt, han viser implisitt til at det i andre kulturer kan være et ideal om å tilbringe mer eller mindre tid med barnet. I tillegg uttrykker Mohsin at det er vanskelig å nå opp til idealet. Dette kan ha sammenheng med jobben hans. Han jobber både sent og tidlig, tar den med seg hjem og kan få telefoner når som helst, også i helgene. Han kan dermed aldri koble jobben helt ut. Når kona i tillegg er hjemmeværende og han bor sammen med foreldrene, blir problematikken spisset. Det er ingenting praktisk i veien for at han kan ta med jobben hjem og være i jobbmodus i helgene, for det er som regel noen andre der som kan ta seg av datteren og gi henne tid. For Mohsin kan både jobben og hjemmesituasjonen tolkes som hindre på veien mot å nå idealet.

Forsørgermodellen opptrer i bakgrunnen når Mohsin forteller om vanskelighetene med å være god nok. Det finnes en spenning mellom arbeidet og ideen om den gode far. Arbeidet trekker informantene bort fra barna, mens idealet om den gode far trekker i motsatt retning. Men det at informantene i så stor grad har tilegnet seg et

ideal av den gode far som nærværende kan tyde på en bevegelse på holdningsnivå. Selv om dette idealet må slåss mot arbeidet, og arbeidet i praksis ofte vinner, blir forsørgermodellen utfordret av andre ideer om hvordan en god far bør være. Sagt på en annen måte blir en mannlighetsform basert på forsørging utfordret av nye mannlighetsidealer, og disse idealene forsøker informantene å inkludere i utformingen av sitt farskap. Mye tyder på at det eksisterer en ambivalens i fedrenes liv, de normene, verdiene og oppfatningene de gir sin tilslutning til, klarer de ikke alltid å følge opp i handling. Det er på mange måter en krevende situasjon de står i, og kanskje kan man se deres farskapsutforming som et resultat av et forsøk på å forene ulike idealer i praksis.

4.4 Endring

Det å få barn representerer et brudd med det tidligere livet i form av nye forpliktelser og et nytt hverdagsliv. Å bli far innebærer endring. Endring var også et tema som ble tatt opp under noen av intervjuene. Disse endringene følger to spor. Det ene sporet handler om at holdninger og tankesett endres, det andre om endring av konkret praksis. Shahid forteller at det å bli far har forandret hans måte å tenke på, han beskriver det som at ”hjernen blir forandra”, han har modnet og blitt mer voksen. Ting som var viktig før er ikke like viktige lenger. Samværet med kamerater har blitt satt i et nytt lys, han skjønner ikke alltid hva gutta ler av lenger og han prioriterer annerledes. Shahid beskriver det å ha fått barn som ”et vendepunkt”. Han forklarer at han nå alltid vil tenke ut i fra farsrollen. Farskapet har gitt han et nytt perspektiv, han “er ikke lenger ”bare” seg selv, men har blitt [en] del av noe større” (Borch-Nielsen 2008: 55). I dette lyset kan endringene ses på som selvutvikling, det å bli far har gitt Shahid en ny identitet (Brandth og Kvande 2003: 139-141).

Mohsin forteller at da han skulle bli far bestemte han seg for å endre arbeidstid. Han syntes ikke det passet å jobbe om natten og sove om dagen. Slik tilpasset han arbeidet til familielivet. Det samme forteller Qamar. Nattarbeid innebar at han ikke ville få mye tid til familien, så han sluttet med dette da hans første barn ble født. Arbeidet

fikk ikke overskygge alt. For Umar, som snart er 30, økonomiutdannet og jobber innenfor servicenæringen, innebar det å bli far at han også begynte å bruke mindre på venner. Fra å være sammen med dem ”24/7”, ble han en familiemann som drar rett hjem fra jobb, men han setter av tid til kamerater i helgene. Mohsin, Qamar og Umar uttrykker at farsrollen krever noe av dem og innebærer forpliktelser. Det å bli far markerer en ny fase i livet. Farsrollen setter visse grenser for hvordan man kan innrette arbeidsdagen, og hvor mye tid man kan bruke på venner. Barna trekker informantene hjemover. En far har flere forpliktelser og disse må balanseres mot hverandre. Det å bare være forsørger er ikke nok. I lys av dette kan endringene informantene har opplevd og foretatt ses som bestrebelser mot å nå idealer som handler om en nærværende og deltakende far.

4.5 Samvær, nærhet og omsorg

Informantene ønsker å fremstå som nærværende, deltakende fedre og presenterer den gode far som en som bruker tid sammen med og tar vare på barna. Hva forteller informantene om tiden sammen med barna? Hva gjør de sammen? Jeg vil forsøke å besvare disse spørsmålene, og gjennom dette vise eksempler på hva informantene forteller om hvordan de er fedre i praksis.

4.5.1 Informantenes samvær med barna

Et nøkkelord som kan beskrive informantenes samvær med barna sine er lek. De leker med barna. Mohsin forteller at det han liker å gjøre med datteren sin er å lekeslås:

(...) det er vel sånn at mora har ikke så mye krefter til å stå og kaste henne opp og slåss med henne, hun orker ikke det. Og det liker jo hun, ikke sant. Og når jeg da kommer så skal hun alltid være rampete, og skal kile meg litt og tulle med meg. Og da blir det at vi driver og slåss hele veien.

Informantenes fortellinger om samvær handler også om å ta med barna ut. Waqas husker tilbake da guttene hans var mindre og han tok dem med på cricket:

Da husker jeg at vi dro for å spille cricketkamper. Vi reiste veldig mye til Göteborg, Stockholm, København med bil. Og jeg hadde stasjonsvogn, en stor bil. Og vi pleide å reise ganske tidlig, 6-7-tiden om morgenen. Slik at vi kommer fram i 10-11-tida og spiller og kommer tilbake. (...) Den tiden husker jeg veldig godt.

Fedres samvær med barn som preget av lek og aktiviteter ute er godt kjent fra andre studier og koblingen mellom dem er ikke ny. Da eneforsørgermodellen var mer dominerende fantes idealene om ”søndagspappaen” og, noe senere, ”fritidspappaen”. Søndagspappaen var faren som brukte denne ene fridagen i uken sammen med familien, dette var dagen for utflukter og løsrivelse fra rutinene, mens fritidspappaen var faren som aktivt tok del i barnas liv på fritiden, for eksempel gjennom idrett og lek (Plantin 2001: 29-32; Åström 1990). Holter og Aarseth beskriver dette som et utvendingsprinsipp: ”mennene vil helst ”vende” aktivitetene med barn utover, og ikke innover mot hjemmet. Spissformulert kan det kanskje sies slik: dess lenger ut, dess større plass blir det for barnet i det mannlige selvbildet” (1993: 234). Fedre konstruerer på denne måten en farspraksis som ser annerledes ut enn mors praksis (Brandth og Kvande 2003: 143). Far skal gjøre det på ”sine premisser”, noe som ikke inkluderer det mor gjør. Fedrene står slik sett for noe annet, en alternativ foreldrepraksis som består av å være sammen og gjøre ting sammen (Brandth og Kvande 1998).

4.5.2 Nærhet

Lynn Jamieson skriver at far-barn-forholdet har blitt beskrevet i form av en endimensjonal nærhet eller intimitet der fedres omsorg for barn har betydd finansiell støtte (Jamieson 1998: 48). ”De nye fedrene” kan imidlertid vise omsorg og nærhet på andre måter. Det å være nær som far gir i dag andre assosiasjoner enn det å sørge for tak over hodet og mat på bordet. Informantene mine fokuserer på å være nær barna. Når de snakker om nærhet er det ikke forsørgerrollen de viser til, men andre former for nærhet. Kommer denne nærheten til syne i de forteller om tiden sammen med barna?

For å sette informantenes praksis i et klarere lys vil jeg skille mellom tre former for nærhet som kan beskrive de ulike måtene informantene er nær barna sine. Det er nærhet som nærhet i rom, nærhet som fysisk intimitet, og nærhet på et mentalt plan, det handler da om en form for inderlig kjennskap til hverandre som knytter en sammen. Denne siste formen for nærhet kan sies å være beslektet med Jamiesons *disclosing intimacy*. En type intimitet eller nærhet som er karakterisert ved å virkelig kjenne og forstå hverandre gjennom å snakke sammen og lytte til hverandre og dele sine tanker og følelser (Jamieson 1998). Jamieson beskriver også andre typer eller dimensjoner ved nærhet, men for mitt formål har jeg heller valgt å bruke andre begreper ettersom jeg synes de bedre fanger opp mine informanternes beskrivelser.

I hverdagen er det mødrene som er nærest barna. De har ansvar for stell og omsorg. Fedrene tilbringer mindre tid sammen med ungene. Når de forteller om samværet handler det gjerne om aktiviteter; leking, tegning, lekeslåssing. Nærheten avtegner seg som nærhet i rom, en "side-ved-side" nærhet. Det er denne formen for nærhet som er mest fremtredende i informantenes fortellinger og som de lettest klarer å sette ord på. Men enkelte av informantene kan også fortelle om intim nærhet:

Mohsin: Den største krangelen vi pleier å ha hjemme, mellom meg og kona, når det gjelder barnet, det er at hun liker å sove i sin egen seng. Så våkner hun av og til om nettene. Og så prøver hun [kona] å få henne til å sove igjen, og da vil jeg alltid ha henne hos meg liksom, at hun skal ligge hos meg. Og når kona bare "Nei, det skal hun ikke, hun skal lære seg å sove i senga si!". Så sier jeg "Slapp av, hun kan få lov til å gjøre det i morgen. Hun kan få være litt". For det er så koselig, da hun holder fingeren min hele natta. Når hun sover så holder hun fingeren, (...) det er helt fantastisk.

Denne typen nærhet er imidlertid sjelden å finne i informantenes fortellinger. Dette kan handle om flere ting. De kan mangle ordene for å beskrive denne typen nærhet, selv om de opplever den, eller det kan være at denne type nærhet er noe informantene ikke ønsker å fortelle om, eller sjelden opplever.

Qamar, som har litt eldre barn enn flertallet av informantene i utvalget, forteller om samtaler med ungene, samtaler som vitner om et ønske om å kjenne og forstå:

Qamar: Vi sitter sammen, koser oss. Jeg spør dem, ikke sant, ”Hvordan går det?”, ”Går det bra på skolen?”, ”Er det bra hjemme?”, ”Mangler du noen ting?” ”Ja, hva ellers tenker du?” Det er sånne ting, når vi sitter sammen alle sammen.

Camilla: Prate med hverandre, være interessert...

Qamar: Ja. Høre på dem.

Camilla: Høre på dem. Mm.

Qamar: Det er veldig viktig. At ikke bare jeg prater til dem. Men at du hører på dem. Det er veldig viktig.

Dette handler om nærhet på det mentale plan, en inderlig nærhet der man deler tanker og følelser. Qamar er den eneste informanten som eksplisitt forteller om en slik nærhet. En grunn til dette kan være at flertallet av informantene har ganske små barn, noe som begrenser mulighetene for slike typer samtaler. Når de får eldre barn kan denne formen for inderlig nærhet bli viktigere.

Informantenes fortellinger inneholder altså tid med barna preget av nærhet. Først og fremst er det nærhet i rom informantene kan fortelle om. Omfanget av tid forbundet med nærhet mellom far og barn er imidlertid begrenset. Det er blant annet begrenset av arbeidet, og av tiden tilbrakt med venner. Disse begrensningene ser ut til å være særegne for informantene, ektefellenes tid med ungene ser ikke ut til å være begrenset på denne måten. Gjennom arbeidet, og gjennom tiden som tilbringes med vennenettverket, kan informantene sies å være fjerne. Det er mor som er nærest fordi hun er hjemme med barna. Når jeg likevel velger å gi nærhet som en del av farskapet plass, er det fordi jeg mener informantene uttrykker et oppriktig ønske om å være nære, og at de forsøker å tilpasse seg et farskapsideal som handler om å være nærværende som far. De er altså utøvere av et farskap og en mannlighet som bygger på både nærvær og fravær. Informantenes fravær utelukker ikke at det finnes tid til nærhet mellom far og barn. Det går dessuten an å være nær selv når man er fjern. Også når man er et annet sted enn der barna befinner seg kan man ha dem i tankene. De er der hele tiden, som noe man tar hensyn til og gjør vurderinger ut i fra, som Shahids utsagn kan illustrere: ”Når jeg tenker nå, så tenker jeg ut i fra farsrollen, aldri bare meg, de er alltid involvert”.

4.5.3 Omsorg

Når informantene forteller om tiden med barna er det to ting som er påfallende. For det første at de ikke selv karakteriserer denne tiden som preget av omsorg, selv om de faktisk utfører omsorgshandlinger. Og for det andre at tid og nærhet med barna knyttet til praktisk omsorg er lite fremtredende i informantenes fortellinger.

På eget initiativ forteller ikke informantene om hverdagslig, praktisk omsorg for barna. Jeg tolker dette fraværet av praktisk omsorg i informantenes fortellinger delvis som et uttrykk for at de mangler et språk å beskrive slike erfaringer gjennom, og delvis som et faktisk uttrykk for lite erfaring. Det er mødrene som har hovedansvaret for den praktiske omsorgen i hverdagen, mens informantene i et noe mer begrenset omfang deltar. Men på andre områder kan man klart se informantene som aktive omsorgsgivere. De kjører barna til og fra barnehagen, de gir økonomisk trygghet, leker med barna og leser for dem på senga. Selv om informantene ikke karakteriserer dette som omsorgshandlinger, er også dette måter å gi omsorg på. Hvem som gir hva slags omsorg kan dermed synes å være delt mellom ektefellene, der det er mødrene som står for den praktiske delen. At informantene i liten grad forteller om praktiske omsorgshandlinger, og ikke karakteriserer det de gjør for og med barna som omsorg når det faktisk er det, kan ha sammenheng med at de er lite fortrolige med dette begrepet. De har vanskelig for å definere det og gi det konkret innhold. Jeg tror ikke informantene mine er de eneste som kjenner en viss usikkerhet når de snakker om omsorg, og at dette kan ha noe å gjøre med hva som tradisjonelt har vært forbundet med begrepet.

Omsorg er ikke et nøytralt begrep. Begrepet knyttes gjerne til kvinner og spesielt til mødre. Et uttrykk for dette er for eksempel at omsorgsykker også blir betegnet som ”kvinneyrker”. Slike yrker er helt klart besatt av flest kvinner, samtidig som yrkesoppgavene blir assosiert med feminine egenskaper (Haga m.fl. 2006). Mor som den primære omsorgspersonen har sammenheng med en historisk sterk idealisering av morsrollen og forholdet mellom mor og barn (Sommer 1997: 134). Den ideelle mor er den varme, kjærlige, trøstende, som alltid forstår og kan foregripe barnas

behov. Med dette blir fars rolle mer indirekte, hans funksjon blir å være en støtte for mor (Sommer 1997: 134-135). Mor som den best egnede omsorgsperson ble lenge støttet i forskningen. I sosiologien, så vel som i psykologien, ble mor fremstilt som den av foreldrene med emosjonelle og ekspressive egenskaper som egnet seg til å ivareta oppgavene i hjemmet, mens far var best egnet til å inneha forsørgerrollen (Plantin 2001: 30; Sommer 1997: 128-163). Disse forestillingene er blitt sterkt kritisert de siste tiårene, men like fullt eksisterer det fremdeles assosiasjoner knyttet til omsorg som noe kvinnelig. Disse kan også påvirke hvilke forhold informantene, og menn og kvinner generelt, har til omsorgsbegrepet i dag. Omsorg kan oppfattes som kvinnes ekspertområde, det er noe kvinner kan, en evne de har. Dette kan gjøre at mange menn vil nøle med å se på seg selv som omsorgspersoner på samme måte som kvinner, eller kanskje vil de ikke se på det de gjør som omsorgshandlinger.

4.6 Oppdragelse

Som fedre har informantene mine tanker om hva slags type oppdragelse de vil gi barna sine. Jeg vil i dette avsnittet ta for meg hva slags rolle informantene ønsker å ha i oppdragelsen av barna og i hvilken grad oppdragelse ses som et felles anliggende mellom informantene og ektefellene deres.

Flere av informantene har en ting til felles, de ønsker å være venn med ungene. Som Qamar sier: ”Jeg prøver å gjøre det på min måte. Jeg har de som venner.” Dette er gjerne det første informantene svarer på spørsmålet om hva slags far de ønsker å være. De ønsker å være en som barna kan snakke med om alt. De ønsker et åpent forhold, der barna ikke skal være redde for å ta opp ting. Rådgiverrollen blir også fremhevet. Flere ønsker å gi barna råd på veien og å hjelpe dem med å ta ulike valg. Informantene vektlegger både i rollen som venn og i rollen som rådgiver det å snakke sammen. Praten skal være basert på gjensidighet, man skal både lytte og snakke, ha en dialog. Far som en modell blir også fremhevet, ved å leve et ordentlig liv selv gir man barna et godt eksempel til etterfølgelse:

Waqas: Jeg har levd et normalt liv, hatt normale forhold til mine venner, og de ser det. Jeg har hatt normale forhold til mine slektninger, de har sett det, til min far. Og det ser jeg, at når de ser hvordan jeg oppfører meg overfor min far, gjør de det samme overfor meg.

Camilla: Ja. Så du tenker at du gjennom din måte å være på, så har du vært en modell?

Waqas: Ja. Du behøver ikke gjøre noe annerledes, bare leve... Og det har skjedd (...). Så det beste er å..., og da sier jeg igjen, at man behøver ikke å være skuespiller, bare la det være som det er naturlig. Så adopterer barna det.

Informantene avviser indirekte en mer autoritær oppdragerholdning, eller det som Evenshaug og Hallen (1997: 63) kaller den autoritære holdningen. En slik holdning innebærer liten vilje til dialog med barna, dominerende opptreden og at barna blir forsøkt styrt gjennom utstrakt bruk av påbud og forbud. Venne- og rådgiverrollen innebærer dialog, å kunne snakke med hverandre, ikke til hverandre, å lytte til det den andre har å si, og det å være sammen om aktiviteter og interesser. Dette peker mot en demokratisering av barneoppdragelsen (Wetlesen 2000: 237-241). Disse holdningene kan tyde på at flere av informantene har utviklet en mer barneorientert mannlighet. De vender seg til barna, er lydhøre overfor dem og åpne for hva de har å si. Et viktig poeng, som Brandth og Kvande understreker, er at ved å være venn med barna bedriver fedre emosjonelt arbeid, et arbeid for å ta vare på forholdet til dem (2003: 143).

Informantene uttrykker ulike holdninger til oppdragelsen som et foreldreprosjekt. En av informantene, Mohsin, uttrykker at han i liten grad ser på seg som en aktiv deltaker i datterens oppdragelse. Han forteller at det er kona som har den største rollen i oppdragelsen og at det er hun som lærer datteren nye ting og leker med henne. Oppdragelsen blir i deres tilfelle ikke et felles anliggende og et foreldreprosjekt, men et morsprosjekt. På den andre siden forteller Faisal om en fellesagenda med ektefellen: "Kona tar litt mer (...), når jeg ikke er hjemme, 8-9 timer om dagen. Ellers så er det, vi har en sånn fellesagenda. Fordi vi snakker jo sammen om ting." Det er kona som har ansvaret når Faisal er på jobb. Men de er enige om hva oppdragelsen skal bestå i, og at de har begge har en rolle i den. Far oppdrar barnet gjennom mor når han selv ikke er til stede. Oppdragelsen blir her et felles foreldreprosjekt. Dette kommer også til syne gjennom bruken av pronomenet vi

i stedet for jeg. I motsetning til andre informanter bruker Faisal dette ofte under intervjuet, og viser til både seg selv og kona, og en utøvelse av foreldreskap som skjer i fellesskap. Disse eksemplene kan illustrere at informantene i ulik grad ser på oppdragelsen som noe de gjør i fellesskap med ektefellen. Det tyder på at informantene har ulike syn på hva som er deres rolle i familien og hva som skal være deres spesifikke bidrag. Når oppdragelsen ses på som et morsprosjekt kan dette være et uttrykk for en komplementær arbeidsdeling, og en mannlighetsform som består av motsatte av det kvinnen gjør. Men det kan også handle om noe annet, nemlig barnas alder. Mohsin for eksempel, har en datter på bare to år. Som jeg skal komme nærmere inn på i neste kapittel, knytter informantene et tett bånd mellom mor og det lille barnet. Et bånd som handler om at det er mor, i denne perioden, som kan gi barnet det hun eller han trenger på den riktige måten fordi det er mor som vet hva som trengs. Men dette utelukker ikke at Mohsin, og andre informanter, kan komme mer på banen når ungene er blitt eldre, som venn og rådgiver, de rollene flertallet av informantene faktisk ønsker å inneha.

4.7 Oppsummering

I dette kapittelet har informantenes posisjon i familien blitt diskutert. Jeg har vist at de i all hovedsak, med unntak av Qamar, er forsørgere, men at forsørgerrollens utforming varierer informantene i mellom. Deres bosituasjon, type arbeid, hvorvidt ektefellene jobber og personlig engasjement ser ut til å være noen faktorer som spiller inn for hvordan henholdsvis jobb og familieliv vektlegges. Informantene selv betoner ikke forsørging som et viktig aspekt ved deres farskap. De vektlegger heller det å være nærværende og deltakende, og slutter opp om idealene som kan knyttes til ”de nye fedrene”. Samtidig virker det som flere av informantene mangler et språk for å uttrykke omsorg for og nærhet til barna. Dette kan tyde på at de ennå ikke har tilstrekkelig erfaring til å ha funnet de rette ordene, og at idealene de gir sin tilslutning til ligger noe foran deres faktiske praksis i hverdagen. Men de orienterer seg mot barna og forsøker å inkorporere arbeid, sammen med nærvær og deltakelse i barnas liv, i sitt farskap. Den enkelte informant bygger sin mannlighet på ulike

dimensjoner, disse kan være vanskelige å forene, men de utgjør ikke nødvendigvis uforenlige motpoler. De ulike dimensjonene er heller kilde til mannligheter som er preget av ambivalens, der ulike idealer for å være en god far og mann blir forsøkt oppfylt. Når det gjelder barneoppdragelse peker mitt materiale mot en demokratisering av barneoppdragelsen. Informantene ønsker å være venner med og rådgivere for barna. Spesielt det å snakke med hverandre og lytte til hverandre fremstår som viktig. Det varierer hvorvidt oppdragelse blir sett på som et fellesprosjekt som utøves sammen med ektefellen. Noen uttrykker at de har en fellesagenda med kona, mens andre ser på oppdragelsen mer som et morsprosjekt. Informantenes fortellinger om samvær med, nærhet til og omsorg for barna viser flere ting. Samværet handler mye om lek og om å ta med barna ut, og nærheten dreier seg i hovedsak om å befinne seg romlig i nærheten av barna. Når det gjelder omsorg er det ektefellene som tar hoveddelen av den praktiske omsorgen, og informantene karakteriserer i liten grad sine handlinger overfor barna som omsorgshandlinger, selv om de faktisk er dette. Deres farskap ser dermed noe annerledes ut enn ektefellenes moderskap, som handler mer om kontinuerlig tilstedeværelse, hverdagslige rutiner og praktisk omsorg. Relasjonen til barnas mor, ektefellen, har en sentral betydning for informantenes farskapsutforming. Farskap utformes i samspill med andre, og for informantene er ektefellen, i tillegg til egen far, to sentrale personer i så henseende. De utgjør to orienteringspunkter informantene bruker i fortellingene om sine farskap. Derfor vil dette være fokus i neste kapittel.

5. Utformingen av farskap i relasjon til egen far og ektefelle

Farskap og mannlighet er to dynamiske størrelser som stadig omdefineres og reforhandles i samspill med andre (Backett 1987: 75). Derfor vil jeg belyse informantenes relasjoner til sin egen far og til sin ektefelle, som er to av tre orienteringspunkter de bruker når de snakker om seg selv. Det tredje orienteringspunktet vil jeg komme nærmere inn på i neste kapittel. I dette kapitlet vil jeg vise hvordan informantene konstruerer seg som fedre og menn i forhold til sin far og i forhold til sin ektefelle. Fedrene blir brukt som en referanse i informantenes uforming av farskap. Jeg vil se nærmere på dette og på hvordan de posisjonerer seg i forhold til det bildet de har av sin far. Jeg vil også vise hvordan informantene gjennom en kjønnskomplementær arbeidsdeling konstruerer seg som ulike ektefellen, men at de også forsøker å fremstille seg som like henne. Kapitlets fokus er altså det relasjonelle aspektet ved farskap og mannlighet.

5.1 Egen far

Fedres forhold til og erfaringer med sin egen far har vært behandlet og beskrevet i flere studier (se f.eks. Borch-Nielsen 2008; Brandth og Kvande 2003; Holter og Aarseth 1993; Plantin 2001). I mitt prosjekt har jeg tatt med meg fokuset på denne relasjonen og spurt om informantene kan fortelle meg om sine egne fedre.

Fortellingene deres viser hvordan de på ulike måter forholder seg til fedrene sine og hvordan erfaringene med fedrene har betydning for deres farskap i dag.

5.1.1 Fraværende fedre

Camilla: Hvordan vil du beskrive din egen far?

Shahid: Hva skal jeg si... Altså faren min, det eneste han... (...) Altså jeg har et veldig godt forhold til han, og er veldig takknemlig for alt. For det eneste han hadde i hodet når han kom hit var at barna skulle, når de var voksne, sånn som jeg er nå, at vi skulle ha et helt, helt annet liv enn hva han hadde. Økonomisk

sett og sosialt sett og alt det. Og han er jo..., når vi var veldig små var han veldig opptatt, så da har han vært veldig mye borte på arbeid og sånne ting, jobba mye. Det er fordi han hele tida, jeg vet ikke, noen barn vil si at faren min var så mye borte, men jeg ser det på en annen måte. Han var borte, men han var borte for at jeg skulle få noe.

Shahids beskrivelse av sin egen far er ganske typisk for utvalget. Fortellingen om far er en fortelling om fravær.

Informantenes fedre har jobbet mye og har derfor også vært mye hjemmefra. Shahid er sønn av en arbeidsinnvandrers. I mitt utvalg bærer denne gruppen på en spesiell farshistorie. Det er en fortelling om fravær, avstandstagen, forståelse og lojalitet. Disse informantene hadde fedre som kom til Norge på 1970-tallet, de kunne ikke norsk, og hadde lite kunnskaper om landet de kom til. Yrkene de gikk inn i var gjerne preget av hardt, manuelt arbeid og lange dager. Fedrene fokuserte på å tjene penger for å kunne brødfø familien i Norge og slektninger i Pakistan. Jobbingen innebar at informantene så lite til fedrene sine, og opplevde dem som lite nærværende og deltakende. Indirekte tar de fleste avstand fra sine egne fedres praksis ved å uttrykke at de bruker, og ønsker å bruke, mer tid sammen med sine barn. De jobber mindre, er mer tilstede hjemme og tar del i barnas liv på en helt annen måte. Noen tar også direkte avstand fra sin fars praksis. Hassan, som er i midten av 20-årene og eier et enmannsforetak, sier han er "100 % bevisst" på ikke å bli som faren, mens Ali, som er i slutten av 20-årene, i gang med en høyskoleutdanning og har en deltidsjobb ved siden av, sier han "aldri vil bli som han, mot mine unger". Ved å distansere seg fra sine egne fedre konstruerer informantene seg som forskjellige fra dem. De gir tid, er nære og deltakende, i motsetning til fedrene som var fjerne og lite deltakende.

Fortellingene til informantene som har en far som innvandret til Norge inneholder på den andre siden også mye forståelse og takknemlighet. Fedrene var mye borte fordi det var nødvendig. De måtte forsørge familien, og ville gi barna sine nye og flere muligheter enn de selv hadde hatt. Det blir også nevnt hvilken utfordring det må ha vært å komme til et nytt land uten å kunne språket og uten å ha kunnskaper om samfunnet de kom til, samtidig som de hadde slitsomme jobber og mange barn:

Saquib: Å prioritere sju barn, ikke kunne norsk, ikke kunne noen ting om samfunnet, og oppdra dem i Norge, det er heltmodig, synes jeg. I forhold til at du har mulighetene her, du er godt integrert i samfunnet, du har utdanning, du omgås norske, pluss at du bare har to barn. Det er... Pluss at det er stor forskjell fra å jobbe i fabrikkene. Den eldre generasjonen jobbet i fabrikkene.

Informantenes fedre blir til figurer som har ofret seg selv og et behagelig liv til fordel for barna. De har jobbet og slitt. Dermed kan ikke informantene vise annet enn forståelse og takknemlighet, og muligheten til sinne, sorg eller frustrasjon over og savn av egen far, eller avvisning av han, blir mindre. I fortellingene til mine informanter finner man en kollektiv forklaring på farsfraværet, far måtte være mye borte for å jobbe, og han gjorde dette for familiens skyld. Dette viser et slags behov både for å forklare sin egen fars praksis, og for å forsvare denne. Informantene forteller om farsfraværet og årsakene til det som om det var akkurat slik det var. Men fortellingene deres sier ikke nødvendigvis alt om hvordan det faktisk var. Det kan også ha vært andre eller flere grunner til at fedrene deres var fraværende, men disse blir ikke italesatt. Mohsin skiller seg derimot ut blant informantene som er sønner av arbeidsinnvandrere fra 1970-tallet. Han forteller om farens fravær, men fraværet virker lite problematisk for han. Han sier selv at han tror han vil være en lignende far som hans egen far har vært. Mohsin er også den som ser ut til å vektlegge arbeidet sterkest. Kanskje kan hans egen opplevelse av farsfravær som lite problematisk legitimere en slik praksis for han selv, en praksis som går noe på tvers av idealet om en nærværende og deltakende far.

Også informanter med en annen bakgrunn enn de som har fedre som kom til Norge gjennom arbeidsinnvandring på 1970-tallet forteller om fraværende fedre som har jobbet mye. Men fraværet er ikke det som trer mest frem i deres fortellinger. Flere av disse informantene beskriver heller faren som et forbilde, og forteller at de vil trekke på mye av det han gjorde som fedre selv. Blant de av informantene som er oppvokst i Pakistan, ser det ut til at farens fravær ikke har innebåret noe stort savn. De har hatt en mor som er nær, og de forteller om en familieform som består av flere enn bare mor, far og barn. De har hatt en storfamilie i nærheten med mange familiemedlemmer som har tatt vare på seg. Kanskje kan dette kan ha kompensert for fedrenes fravær. Faisal, en av informantene som kom til Norge på 2000-tallet kan fortelle dette:

han [faren] måtte jobbe fra 5 om morgenen til 11-12 på natta. Så hadde vi mange slektninger i nærheten, i nærkontakt. Og de var også med på oppdragelsen og hele prosessen. For familien er ikke bare mor og far hos oss. Besteforeldrene, onkler, tanter... Spesielt når du er 10, 12, 14 år, så er det ikke så veldig stor forskjell, spesielt ikke på den tiden. Tanta mi hadde all lov til å si hva som helst, spesielt det med utdanning, det med skolen, oppførselen, oppdragelsen og alt. Faren min, han gikk ikke glipp av at han ikke var hjemme hele tiden. Så det savner vi ikke, at han var hjemme. Den tiden han var hjemme, visste vi at han var hjemme.

5.1.2 Fortellinger om fraværende fedre

Fortellingene om fravær kan også finnes igjen i forskning på norske fedre, men deres fortellinger er gjerne preget av en sterkere avstandstagen og bitrere følelser. Holter og Aarseth fant i sin studie et ”drama mellom fedre og sønner” (1993: 33). Fedrene de intervjuet gir et bilde av en tradisjonell maskulin farstype og de tegner et bilde av en dominerende farsfigur de ikke vil at deres egne barn skal oppleve. De forteller om en fraværende far, en mann de egentlig ikke kjente, og, som når han var hjemme, var aggressiv, kontrollerende eller tyrannisk. Det er en type far som de selv ikke ønsker å være, de ser seg selv som forskjellig fra egen far. Holter og Aarseth ser de personlige konfliktene som en del av en større strid mellom ulike mannlighetsformer.

Konfliktene uttrykker, i følge dem, et skifte i mannlige væremåter, for eksempel hva det vil si å være far, sønn og ektemann (Holter og Aarseth 1993: 33-43). Kanskje kan farskritikken mine informanter fremsetter ses i det samme lyset: Rammene for mannlighet og farskap har endret seg, dermed ses tidligere tiders farskap i et nytt lys der nye forventninger til fedre gjør at tidligere praksiser ikke lenger er like legitime.

I ”Fleksible fedre” finner Brandth og Kvande at spenningen mellom nærvær og fravær i farskapet kommer tydelig fram når informantene deres snakker om sine egne fedre. Informantene konstituerer seg selv som nærværende fedre i relasjon til en moderne fortelling om fraværende fedre (Brandth og Kvande 2003: 132-133). Det er viktig å understreke som Brandth og Kvande gjør, at dette nettopp er en fortelling. Det er en fortelling som utgjør et stereotypisk utgangspunkt for diskusjoner om et nytt farskap. Dersom man ukritisk stiller den tradisjonelle farsfiguren opp mot den moderne far, risikerer man at motsetningen og ambivalensen som preger mange menn

og fedre i dag ikke kommer fram i lyset (Johansson 1998b). For utviklingen mot et nytt farskap er ikke bare preget av brudd, men også av kontinuitet.

På samma gång som det är en manlighet som söker efter nya former, är det en ytterst komplex manlighet som träder fram i det senmoderna samhället. Denna nya manlighet indikerar dels en förändringspotential, dels en tendens att reproducera en traditionell manlighet. Den senmoderne mannen är ambivalent (Johansson 1998b: 335).

I sin masteroppgave skriver Katinka Borch-Nielsen (2008) at fedrene hun intervjuet ikke tok avstand fra sine fedre, men at de tvert i mot konstruerte seg i forlengelse av egne fedres farskapspraksiser, de hadde et ønske om å bli like gode fedre. Hun mener dermed å kunne spore en endring som har funnet sted mellom hennes studie og Holter og Aarseths og Brandth og Kvandes studier. Min studie viser at det fortsatt finnes fortellinger om fraværende fedre og et ønske om å gjøre det annerledes. Det jeg har funnet, som skiller seg fra disse studiene, er at farsfortellingene inneholder en stor grad av forståelse for hvorfor det ble som det ble, en forståelse som demper farskritikken. Informantene framstår slik som svært lojale overfor fedrene sine. Det kan være at mine informanter i større grad viser lojalitet og forståelse overfor sine fedre fordi de representerer en etnisk minoritet, og at de derfor viser større intern solidaritet (Sørensen og Madsen 2006, referert i Reinicke 2006: 14). Både Reinicke (2006) og Skarsaune (2006) har gjort lignende funn i studier av etniske minoritetsmenn, noe som støtter denne forklaringen. Som minoritetsgruppe vil man kunne oppleve at egne praksiser, tradisjoner og verdier er under press fra majoriteten. Kritik av egne fedre kan bli tolket som en kritikk av den etniske gruppen, noe man ikke ønsker å utsette den for, fordi dette kan bidra til økt press. Kanskje vil medlemmer av en minoritetsgruppe heller føle behov for å sette den i et godt lys for dermed å lette trykket.

5.1.3 Mot en mer moderne "kompispappa"

Enkelte av informantene posisjonerer seg helt tydelig som mer moderne enn fedrene sine. Dette gjelder informanter som er oppvokst i Norge, der fedrene kom til landet for å finne arbeid. De setter sin egen praksis opp mot fedrenes praksis og fremstiller

seg som mer moderne menn. For eksempel triller de barnevogn, noe fedrene deres ikke gjorde. Saquib sier noe som viser at dette kan handle om noe annet enn at han er mer engasjert i sine barn enn faren var:

Saquib: For faren min... Jeg vet ikke om jeg kunne stilt han spørsmålet ”Kunne du tenke deg å trille en barnevogn?”

Camilla: Nei.

Saquib: Jeg veit ikke om... Jeg tror han hadde blitt forbanna eller noe sånn. Barnevogn... Du skjønner hva jeg mener.

Camilla: Ja.

Saquib: Det å trille en barnevogn for 20 år siden var sånn... Jeg veit ikke, det var feminint.

Alis utsagn uttrykker noe lignende:

Ali: Når vi hadde han første ungen, da bodde vi hos foreldrene mine, og når han kom, og jeg skulle skifte bleie, det er en ting som er hos mange pakistanere... Faren min, når jeg prøvde å skifte, da fikk jeg kjeft av han, ikke sant...

Camilla: Du fikk kjeft av faren din, ja.

Ali: Det er liksom noe damer skal gjøre.

Dette kan også handle om hva som anses som mannlig og umannlig, og hvordan grensene for dette stadig endres og forskyves, både over tid og fra situasjon til situasjon (Ekenstam 2006). Saquibs far trillet ikke barnevogn da barna var små, og ville blitt sint hvis han hadde fått spørsmål om det i dag. For han var og er ikke dette innenfor grensene av det mannlige. Det samme gjelder for Ali og hans far. Når Ali er hjemme hos sine foreldre vil han bli regnet som umannlig av faren hvis han skifter bleier, fordi faren anser dette som kvinnelig, mens i andre kontekster, som når han er sammen med kona hjemme hos seg selv, vil dette kunne inngå i det mannlige.

Hva som anses som mannlig og umannlig har endret seg siden informantenes fedre hadde små barn, dermed har de i dag en annen ramme å utforme farskapet sitt innenfor. De har et annet handlingsrom enn fedrene deres hadde. De kan trille barnevogn og skifte bleier uten at de trenger å føle seg mindre mannlige av den grunn, noe de mener deres fedre i mindre grad kunne. Men samtidig finnes det noen kontekster der slike handlinger fortsatt blir regnet som umannlige, som Alis utsagn viser. Informantene utformer sitt farskap i en tid der far skal være mye mer enn en

forsørger, han skal være nærværende og deltakende, og ta del i barnas hverdagsliv. Fedrene deres derimot, har hatt andre krav å forholde seg til for å kunne betraktes som en god mann og far. Forskyvningene av grensene mellom det mannlige og umannlige er noe av det som gjør det mulig for informantene å være fedre på en annerledes måte.

Flere informanter deler erfaringer med strenge fedre som har vært opptatt av respekt og disiplin. Disse fedrene har stått for en autoritær oppdragelse, en oppdragelsesform de uttrykker at de ikke ønsker å videreføre. Fedrenes strenghet har for noen av dem ført til avstand. Fedrene har ikke vært tilgjengelig for dagligdags prat, tull og spøk. Når mine informanter formulerer et ønske om å være venn med sine barn, som jeg beskrev i forrige kapittel, kan dette også leses som et brudd med og en avvisning av en slik farspraksis. De ønsker ikke avstand, men åpenhet og nærhet. De ønsker ikke å være strenge fedre til barn som adlyder av frykt for konsekvensene, de ønsker dialog og gjensidig forståelse. Informantene orienterer seg altså bort fra en autoritær mannlighetsform, mot en mannlighet som i større grad åpner opp for barna.

5.1.4 Egen far – kontrastbilde og forbilde

Informantene bruker fortellingen om sin egen far aktivt i fortellingen om sitt eget farskap. De posisjoner seg i forhold til egne fedre på bestemte måter. Informantene konstruerer seg som nærere og åpnere, og mer deltakende, moderne og engasjerte enn sine egne fedre. De tegner dermed et bilde av seg selv som ligger tettere opp til dagens ideal om en nærværende og deltakende far. Noen av informantene tar direkte avstand fra faren sin, mens andre tar mer indirekte avstand fra faren og hans praksis. Men alle utviser de en stor grad av forståelse for og lojalitet til fedrene sine. Enkelte av informantene konstruerer seg mer i forlengelsen av egen far, dette gjelder spesielt for de som selv er født og oppvokst i Pakistan. De ønsker å trekke på farens praksis, men samtidig ser de at de bruker mer tid sammen med barna sine og at de er nærere. Fedrene brukes altså både som kontrastbilder, noe informantene ikke ønsker å være, og som forbilder, noe informantene ønsker å være. Kanskje kan forskjellige oppveksterfaringer, i Norge og i Pakistan, være med på å prege det bildet

informantene har av sin egen far, og hvordan de selv posisjonerer seg i forhold til dette bildet. Situasjonen som arbeidsinnvandringen på 1970-tallet skapte, kan ha produsert noen oppveksterfaringer som ligner hverandre, og en bestemt type fortelling om fravær, avvisning og forståelse, mens oppvekst i Pakistan har dannet grunnlag for andre opplevelser og forståelser av egen far. Erfaringene fra barndommen, så vel som endringene i hva som anses som mannlig og umannlig, kan prege det lyset man ser sin egen far i, og hvordan man posisjonerer seg i forhold til dette.

5.2 Ektefellen

Alle informantene er gift og bor sammen med barnas mor. Her vil jeg belyse hvordan relasjonen til ektefellen virker inn på farskapet. Hvordan konstruerer informantene seg som fedre og menn i forhold til henne?

5.2.1 Parforholdet – symmetrisk eller komplementært?

Anthony Giddens mener at vi i det senmoderne samfunn i mindre grad enn før baserer parforholdene på komplementaritet. I dag er det ikke lenger gjensidig avhengighet som binder et par sammen, men kjærighet og lidenskap. Han kaller slike forhold for rene relasjoner. De inngås for relasjonens skyld og varer bare så lenge begge parter i forholdet ønsker det. Giddens mener de rene relasjonene peker mot demokratisering og et likestilt og symmetrisk forhold mellom kjønnene (Giddens 1992). Imidlertid står dette noe i motsetning til ektefellerelasjonene mine informanter har, for disse er i stor grad komplementære. Ektefellene tilfører ulike ting og gir ulike bidrag til familien. Informantene mine er de som har hovedansvaret for familiens inntekt og forsørgelse. Ektefellene deres, kvinnene, har hovedansvaret for hjemmet, de er enten hjemmeværende eller jobber deltid. Familielivet baserer seg ikke på fellesprosjekter som får hjulene til å gå rundt, men på en komplementær arbeidsdeling der partene på ulike måter bidrar. Dermed blir mannen i større grad knyttet til lønnsarbeidet ute, mens kvinnen i større grad blir knyttet til hjemmet og

omsorgsarbeidet som foregår der. Denne koblingen gjør informantene imidlertid ikke direkte selv. I måten de snakker på virker denne arbeidsdelingen ofte som den naturlige måten å ordne ting på for dem. De forteller ikke om diskusjoner og forhandlinger for å komme frem til nettopp den arbeidsdelingen de har:

Camilla: Var det noen gang noe spørsmål om du skulle være litt hjemme med barna og at hun skulle jobbe, eller var det...?

Waqas: Nei, du skjønner at vi kom ikke i den situasjonen, aldri kom vi i den situasjonen.

Camilla: Nei

Waqas: Vi hadde aldri noe behov for barnepass, vi kom aldri i den situasjonen fordi da hun begynte å jobbe (...), så var den eldste 18 år gammel og den yngste 15 år.

At det er kvinnene som er hjemme, synes å være noe som bare er sånn, noe som ikke blir diskutert. Bente Marianne Olsen har påpekt at kjønn ikke er noe vi tenker på eller snakker om, men noe vi gjør (2000, 2002 referert i Reinicke 2006). Dette har også Hanne Haavind (1987) påpekt. Kjønn er gjerne ”en stilltiende forutsetning i forhandlingene om arbeidsdelingen og utformingen av omsorgsfunksjonene” (Haavind 1987: 144). Dermed blir mye tatt for gitt, og ”det mønsteret som vokser fram, er bare ”blitt sånn”” (Haavind 1987: 144). Dette viser seg også i min undersøkelse. Også når vi snakker om fødselspermisjon kommer et slikt mønster til syne. Det er informantenes ektefeller som har vært hjemme med barna etter fødselen, men noen av informantene har tilbrakt en tid hjemme sammen med mor og barn. Mohsin er den som var lengst hjemme blant informantene med sine 5-6 uker. Dette forteller han om denne tiden:

Camilla: Hvordan syntes du det var å være hjemme på permisjon?

Mohsin: Meningen med den permisjonen egentlig, for å være helt ærlig, var at jeg skulle være hjemme de 5 ukene med ungen. Og så skulle jeg kanskje gjøre litt ting og tang. (...) Jeg gjorde de største oppgavene, kona mi fikk lov til å være litt i fred da, de periodene jeg hadde henne. Selvfølgelig, det var jo hun som måtte gi melk og alt mulig. Jeg var ganske flink, tror jeg..., i hvert fall 3-4 uker var jeg veldig flink. Men så (...) begynner det å bli litt for mye, (...), hvis hun våknet om nettene, så var det jeg som skulle stå opp og få henne til å sove igjen. (...) og så våknet hun selvfølgelig tidlig, da måtte jeg stå opp tidlig, mens moren lå bare og sov. Så måtte jeg sitte og leke med henne, se på TV med henne liksom og... (...) Etter 3-4 uker, så blir det litt tøft for meg, for å si det sånn. Veldig tøft egentlig. (...) Da fant jeg ut at det var ikke bare bare. Det

var en tøff jobb. (...) Jeg hadde ikke klart det i lengden, tror jeg. Jeg tror det hadde vært ekstremt vanskelig rett og slett. Så det er ikke bare bare. Vi tror jo at ”Dere gjør jo ikke noe annet enn bare å sove og passe barnet, det kunne jeg også ha gjort liksom.” Men det var ikke bare bare. Så... Den siste uka, den tror jeg jeg brukte for meg selv.

Mohsins utsagn forteller hvordan han kunne velge å ta seg fri og gi fra seg ansvaret for datteren til ektefellen når det ble for mye, uten å føle at han hadde mislyktes som far eller mann. Dette lå innenfor hans handlingsrom som mann. Hans egentlige arbeid er nemlig utenfor hjemmet, det er dét som er hans hovedansvar, og det er dét han ikke kan velge bort. Mens ektefellen har hovedansvaret hjemme, et ansvar som defineres av hennes rolle som mor, og som hun ikke bare kan velge bort. Lisbeth Bekkengen (2002) har pekt på nettopp fedres store valgfrihet når det gjelder uttak av permisjon. Hun har studert foreldreskap og foreldrepermisjon, og mener å se et mønster der menn kan velge om de i det hele tatt vil ta ut permisjon og eventuelt når og hvor lenge. Bekkengen hevder at menn i det hele tatt flere handlingsalternativer enn kvinner, som av biologiske og sosiale årsaker i beste fall kan forhandle om permisjonstidens lengde (Bekkengen 2002: 101). Mohsins valgfriheten kan altså ha sammenheng med hva som anses som mannlig og kvinnelig. Samtidig som hans utsagn forteller noe om hans valgfrihet som mann, forteller det også at han har fått en ny type respekt for det ansvaret som utføres hjemme. Det er ikke ”bare bare” som han sier. Han har innsett at det å være hjemme med barn ikke nødvendigvis er noe latmannsliv, men innebærer omsorg, stell og husarbeid, som tar tid og krefter.

De andre informantene reflekterer ikke noe spesielt over hvem som var hjemme og hvem som ikke var det i permisjonstiden. For eksempel forteller Shahid dette: ”Det var kona som skulle være hjemme. Nei, altså hun var jo hjemme da barna var født, da var det like greit at jeg ikke tok noen fødselspermisjon. (...) Men det har aldri vært noe spørsmål, om jeg skal gå ut i pappapermisjon eller sånt noe.” Informantene representerer med dette en tradisjonsbunden praksis (Brandth og Kvande 2003: 198-200). Foruten forventninger knyttet til henholdsvis det mannlige og det kvinnelige kan det være flere årsaker til denne praksisen. Også mors tilknytning til og posisjon i arbeidslivet spiller en viktig rolle for fedres permisjonsbruk. Hvis mor har høy lønn, høyere utdanning og en sterk tilknytning til og posisjon i yrkeslivet er sjansen større

for at far tar ut fedrekvote og at foreldrene deler permisjonen (Brandth og Kvande 2003: 189-190). Den svake tilknytningen informantenes ektefeller har til arbeidslivet må derfor også ses på som en faktor som kan forklare en tradisjonsbunden praksis der kjønn, arbeidsdeling og permisjon i liten grad blir aktualisert og forhandlet om. Også Thomas Walle argumenterer for dette: "Like fullt er det slik at arbeidsdelingen mellom kjønnene bidrar til at menn med pakistansk bakgrunn i langt mindre grad enn for befolkningen totalt benytter seg av fedrekvoten eller muligheten til ytterligere foreldrepermisjon" (2005: 113). Men dette betyr ikke at de ikke er opptatt av sin rolle som omsorgspersoner: "Det er viktig å legge merke til at den nærheten som fars deltakelse i småbarnsomsorgen antas å resultere i, på mange måter er tilstede blant norskpakistanske menn uavhengig av foreldrepermisjon" (Walle 2005:114).

5.2.2 Relasjonen mellom mor og barn

Den tatt-for-gittheten som informantene uttrykker når det gjelder arbeidsdelingen, kan også knyttes til måten de ser på forholdet mellom mor og barn på. Forholdet mellom mor og barn er noe naturlig, et bånd som er der fra første stund. Mødre vet og skjønner hva som skal til med små barn, mens fedre ofte ikke gjør det. Fedre er ikke like flinke med de små som mødre er. Umar forteller: "Jeg tror det, med jenter, så kommer det automatisk. Naturlig. Jeg tror det. Den delen var litt vanskelig for meg. For jeg kjente ikke til hva man gjør hvis sånn skjer og... Men de, de finner noe, en løsning". Det ser ut til at mennene ser på praktisk omsorg for små barn som en evne som er der naturlig, som de ikke har, men som kvinnene har. Dette er et synspunkt som kan stå i motsetning til omsorg som en kompetanse som kan læres (Brandth og Kvande 2003).

Informantene tegner et bilde av en intim relasjon mellom mor og barn, der mor har de egenskapene hun har i kraft av å være kvinne og mor. Mor kan dermed ikke byttes ut med eller erstattes av far fordi han har andre egenskaper i kraft av å være far.

Informantene underkjenner dermed seg selv som gode omsorgspersoner, og dette kan fungere som et hinder for å ta et større omsorgsansvar for barna. De knytter mor nærmere barna enn far, ut fra en forståelse av mors egenskaper. Egenskaper knyttet til

god omsorg assosieres nemlig med det moderlige og det kvinnelige. Kjønn, slik det kommer til uttrykk her, blir da langt på vei noe man er, ikke noe som gjøres i samhandling med andre, noe dynamisk og skiftende. Når fedrene forteller om mors- og farsrollen kommer en essensialistisk kjønnsforståelse til syne. Det viser at det knytter seg sterke forestillinger til nettopp hva det vil si å være mor og hva det vil si å være far. Jeg vil komme med et eksempel for å vise dette, og for å vise hvordan nye konkurrerende forestillinger om farskap virker inn, og dermed gjør bildet enda mer komplekst:

Mohsins kone vil gjerne at han skal være med henne og datteren til helsestasjonen. Kona har vært til kontroll med datteren flere ganger uten at han har vært med, og helsesøster har spurt etter han og vil gjerne hilse på. Selv ser ikke Mohsin helt poenget med å bli med:

Utfordringen min var bare det at..., å dra et sted, der jeg følte at det egentlig ikke var noe behov [for det]. At den tiden kunne jeg kanskje ha brukt på noe annet. Men hadde det vært et problem at kona ikke forstod norsk, eller kona ikke forstod hva helsesøster prøvde å si, eller "Det er sånn du må gjøre, sånn og sånn og sånn". (...) kona mi er mye flinkere enn meg med barnet. Mye flinkere. Så sa jeg at: "Hun kommer til deg og det er du som har ungen, så det er bedre at du forstår det riktig, men selvfølgelig, jeg kan jo godt... Du kan bare forklare til meg etterpå, hvis det er noe jeg trenger å vite. Jeg trenger vel ikke å sitte der en times tid og alt mulig!" Men så fikk jeg vel litt dårlig samvittighet, så tenkte jeg "Hva er det jeg prater om, det er jo ungen min tross alt. Hva er det jeg prater om? Så jeg må jo selvfølgelig være med." Så jeg var jo med et par ganger.

Mohsin forteller implisitt om en arbeidsfordeling der kona har hovedansvaret for barnet, mens han hjelper til ved behov. Mohsin synes egentlig ikke det er behov for å være med på helsestasjonen når kona kan norsk flytende, og når det er hun som er mest sammen med barnet og dermed har størst nytte av og behov for å snakke med helsesøster. Mor posisjoneres her som den primære omsorgspersonen nær barnet, mens far fremstilles som en støttespiller for mor når hun trenger det. Mohsin fikk imidlertid dårlig samvittighet etter hvert. Det viser hvordan konkurrerende normer som sier at en god far deltar og skal stille opp, spiller inn. Dette førte til at Mohsin ble med kona og datteren på helsestasjonen. Han føler et ansvar for å være, og å fremstå

som en god, deltagende far, samtidig som han ser på kona som innehaver av hovedansvaret for datteren. Vi kan her se at mannligheten konstrueres i motsetning til det kvinnelige, og at det kvinnelige samtidig er det omsorgsfulle. Denne forbindelsen gjør far til en støtteperson for mor, og kan slik hindre økt nærvær og deltakelse, noe som også er påvist i andre studier, både av minoritetsfedre og etnisk norske fedre (se Andbo m. fl. 2008; Brandth og Kvande 2003).

5.2.3 Begrunnelser for en komplementær arbeidsdeling

Synet på hva en mor er og kan, blir en begrunnelse for en komplementær arbeidsdeling. Kultur blir også, direkte eller indirekte, brukt som begrunnelse for en slik arbeidsdeling. Informantene forteller at i deres kultur er det slik at mennene jobber og at kvinnene er hjemme og passer barn. Far tar seg av alt utenfor hjemmet, mens mor tar seg av det innenfor. Mohsin sier for eksempel: ”I kulturen vår så er det egentlig lagt opp til at det er mannfolka som skal være ute og jobbe. Og kvinnene er liksom hjemme. (...) Så det er sånn det fungerer, sånn sett, hos oss også”. Her gis kjønnes ulike oppgaver ikke en naturlig forklaring, men en kulturell (Borch-Nielsen 2008), altså at det er kulturen som legger føringer for en bestemt adferd og bestemte forståelsesrammer. Informantene bruker i dette tilfelle ikke et naturlig bånd mellom mor og barn som årsak til arbeidsdelingen, men en kulturell assosiering mellom kvinne og hjem og mann og arbeid. Når kjønnspraksiser knyttes til kultur og ikke natur, forsvinner forståelsen av kjønn som noe som er, kjønn blir heller da noe man gjør. Denne forståelsen av kjønn er mindre statisk og mer åpen for forandring, ettersom kultur varierer med tid og sted, mens natur er noe som ligger fast. Dette potensialet for endring ser også flere av informantene. Noen informanter viser til pakistansk kultur for å forklare hvorfor andre pakistanere eller norsk-pakistanere praktiserer en kjønnskomplementær arbeidsdeling, men forklarer ikke en lignende arbeidsdeling hos dem selv med dette. Dette er for så vidt ikke et ukjent fenomen. Ofte er det slik at ”de andres” handlinger kan forklares med at det er ”deres kultur”, mens ”våre” handlinger heller gis andre begrunnelser. Enkelte informanter påpeker at når det gjelder dem selv, vil de heller overskride kulturelle normer og forventninger

knyttet til kjønn, selv om de kan sies å stå for en tilsvarende kjønnskomplementær arbeidsdeling. Shahid forteller dette: ”det er visse typer ting kvinner gjør i Pakistan da, og visse ting menn gjør. Og det skulle ikke være sånn hos oss”. Informantene veksler mellom å bruke kultur og natur som begrunnelser for sine praksiser, og på denne måten blir deres måter å gjøre ting på meningsfulle og forståelige.

Barnas behov blir også oppgitt som en begrunnelse for arbeidsdelingen. Kvinnene er hjemme fordi barna trenger tid og nærhet. Det skal være noen der for dem. Det som oppfattes som norske foreldres praksis på dette området, blir sett på med et kritisk blikk. Ettåringer i barnehage, ingen som er hjemme når barna kommer hjem fra skolen, det er eksempler på noe informantene ikke kunne tenke seg for sine barn.

Mohsin forteller:

En venn av meg, han hadde fått barn. Ungen var vel 1 år gammel eller 1 år og noen måneder. Han er i barnehagen han. Og det er litt sånn småsjokkerende, en så liten unge og så har du sendt han til barnehagen. Det er den tiden du har lyst til å være med ungen hjemme. (...)Men hos norske familier så er det veldig normalt det der, det er sånn som det fungerer liksom.

Foreldrene ses på som de som best kan gi barna den tiden og nærheten de trenger. Når far jobber blir mor den som gir barna dette. Imidlertid er ikke det at mødres tidsbruk blir begrunnet med barnas behov, spesielt for familiene til mine informanter. Som Nicole Hennum viser i sin avhandling om foreldreskap for norsk ungdom er det fortsatt slik i likestillingslandet Norge at ”en far i arbeid” og ”en mor i nærheten” representerer idealer foreldre strekker seg etter for å skape en god barndom for ungene, noe som ofte innebærer at mor reduserer sin arbeidstid eller i perioder ikke jobber (Hennum 2002: 128). Og også i grupper i den norske befolkningen kan man spore en skepsis til at barn starter tidlig i barnehage, noe som kan resultere i senere barnehagestart for barna det gjelder, og videre, i en del tilfeller, en kjønnskomplementær arbeidsdeling der mor er hjemme med det lille barnet. Farstad og Stefansen (2008) har funnet at det finnes tydelige ”klasseavtrykk” i foreldres omsorgsprosjekter. I sin studie fant de at arbeiderklasseforeldre i større grad enn middelklasseforeldre venter med å sende sine barn i barnehage fordi de mener barna må tilegne seg noen grunnleggende ferdigheter først, og fordi de trenger omsorg og

trygghet hjemme. Middelklasseforeldre derimot ønsker i større grad å sende sine barn i barnehage ved 1-årsalderen fordi de mener barna da er klare for utfordringene de vil møte der, utfordringer som de trenger for å utvikle seg videre (Farstad og Stefansen 2008).

En siste begrunnelse for en komplementær arbeidsdeling som jeg vil nevne, og som blir oppgitt av informantene, er at kvinnene selv ønsker å være hjemme. Faisal er en av dem som uttrykker dette: ”(...) det er helt opp til henne. Men det ser ut som hun trives veldig godt hjemme”. Noen av informantene tildeler dessuten ektefellene sine en stor grad av makt og autonomi på hjemmebane. Her er det kona som er sjefen, det er hun som styrer. For eksempel kaller Waqas kona si ”innenriksminister”, mens Faisal kaller ektefellen ”husminister”. På den hjemlig arena fremstiller altså noen av informantene seg som underlegne kona. Dette kan være med på å opprettholde en kjønnskomplementær arbeidsdeling på sikt, i og med at hjemmet blir ansett som hennes arena. Både det å begrunne arbeidsdelingen ektefellene i mellom med hennes ønsker, og det å peke ut kona som den som besitter makten hjemme, kan være måter å komme fordommer fra majoritetssamfunnet i møte på fra informantenes side.

Fordommer, som flere av dem har fått føle på, som handler om ektemenn som står i veien for maktesløse kvinners frihet til selv å velge hva de vil gjøre. Ved å fortelle at det å være hjemme er noe ektefellen ønsker og velger, og at dette er en arena hvor hun har makten, forteller de også at de ikke er undertrykkende ektemenn som nekter kona å jobbe, tvert i mot, kona har en stor grad av selvstendighet og det å være hjemme er hennes egen avgjørelse. Det må imidlertid understrekes at hva kvinnene selv ønsker kan ha sammenheng med kulturelle normer og forventninger.

Informantene forteller selv om tendenser til en kjønnskomplementær arbeidsdeling blant pakistanere, i Pakistan og Norge. I litteratur om Pakistan beskrives en sterkere segregasjon mellom kjønnene og en arbeidsdeling der kvinnene tar seg av oppgavene i hjemmet (Hagen og Qureshi 1996; Prieur 2004; Shaw 2000). Det kan ikke utelukkes at informantene mine viderefører slike former for praksis med basis i sosialisering i og forventninger fra et pakistansk miljø. Så i hvilke grad det er snakk om helt frie valg kan diskuteres. Men jeg vil advare mot å se mine informantere og deres

ektefellers praksiser kun i lys av i pakistansk kultur. Andre lokale forhold og den enkeltes posisjon, opplevelser og erfaringer spiller også inn i dannelsen av de ulike former for praksis.

5.2.4 Ikke så ulike likevel?

Informantene konstruerer seg på mange måter som ulike ektefellene, men samtidig forsøker flere å fremstille seg som like dem. Informantene er preget av en ambivalens. Jeg tror denne ambivalensen har oppstått på grunn av utfordringen med å forene en komplementær kjønnsarbeidsdeling med norske likestillingsidealer, og en mannlighet basert på forsørgerrollen og arbeidet ute med en mannlighet mer basert på barne- og hjemorientering. Det er slik at kvinnene i størst grad er hjemme, men informantene gjør et poeng ut av at de bidrar og at ektefellene deler på oppgavene:

Waqas: For det første er det en myte at menn ikke gjør en jobb hjemme (...). Men fordeling, det jeg har merket nå, for det første: Jeg gjør mange ting selv. Stryker klær og andre ting selv, og pusser sko, prøver å rydde der jeg er, for eksempel rundt meg.

Shahid: Men ellers, alle de andre oppgavene, altså det er ikke noen spesiell [fordeling]... Jeg leste faktisk i avisa at det er, jeg husker ikke hvem som sa det, jeg, at det er ikke så veldig mannlig å gå med barnevogn. Jeg vet ikke om du leste det, jeg?

Camilla: Ja?

Shahid: Det er noe jeg gjør hele tida.

Den enkelte informant kan altså romme flere former for mannlighet, de ulike mannlighetene kan stå i motsetning til hverandre, og hvilken type som blir spilt ut varierer med konteksten (Ekenstam 2006; Jensen og Liversage 2007). Informantene ønsker å vise at de selv deltar på hjemmebane og det kan se ut som at ideer om likestilling har fått betydning for hvordan de utformer sine liv.

5.2.5 Ulike, men like

Informantene konstruerer seg som forskjellige fra ektefellene sine. På den måten kan de også få bekreftet seg selv som menn og fedre. Med kvinnen, ektefellen, som sin motsetning, får de bekreftet seg selv hver gang de gjør noe annet enn henne.

Arbeidsdelingen hjemme bygger i stor grad på at han og hun gjør ulike ting. Informantene begrunner dette med natur, kultur, barns behov og individuelle ønsker. Samtidig forsøker de også å konstruere seg som like ektefellene sine, i tråd med idealer om likestilling mellom kjønnene. Informantene er bevisste på hvilke diskurser som råder og hvilke idealer mange nordmenn lever etter, og forholder seg aktivt til dette i det de forteller. De fremhever at deler på oppgavene med barna og arbeidet i hjemmet, og at begge parter i ekteskapet har noe de skulle ha sagt. Mine funn er i tråd med det Gunhild R. Farstad fant i sin hovedoppgave om innvandrerkvinner i Groruddalen: ”Kvinnens tid reguleres etter tanker om barnas behov og om kjønnsroller, og mødrenes egne ønsker” (Farstad 2004: 86). Farstad understreker imidlertid at kvinnes orientering mot familien og hjemmet ikke utelukker at mennene tar del i barnas oppdragelse og hjelper til med husarbeid og at kvinnene deltar på offentlige arenaer (Farstad 2004). Jeg tror dette gjelder også for mine informanter og deres ektefeller. Alle informantene, bortsett fra Qamar, er familiens forsørgere og vier en stor del av tiden sin til arbeidet, mens ektefellene deres vier mest tid til hjem og barn. Men informantene bidrar også hjemme, og tar del i sine barns liv, om enn i mindre grad enn kona. Og omvendt, ektefellene deres jobber deltid, skal begynne på norsk kurs eller de har tatt utdanning. Det ene utelukker ikke det andre.

5.3 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg belyst informantenes forhold til sin egen far og ektefelle. Farskap konstrueres, blant annet, i hverdagslivets relasjoner, og da er nettopp samspillet med ektefellen og opplevelser av og erfaringer med egen far et relevant fokus. Informantene posisjonerer seg i kontrast til og i forlengelsen av sin egen far, og de fremstiller seg som både ulike og like sin ektefelle. Dette viser nettopp det relasjonelle ved farskap og mannlighet. Kapittelet illustrerer tydelig hvordan mannlighet konstrueres i relasjon til både kvinner og andre menn, i tillegg til det umannlige. Det viser også det dynamiske ved mannlighet. Informantene opplever at hva som skal til for å være en god mann og far har endret seg, og at de derfor på flere

måter utformer en annen type farskap enn det deres fedre gjorde. Men mannlighet er ikke dynamisk kun i forhold til tid, hva som anses som mannlig varierer også med kontekst, noe sitatet fra Ali viser.

Egen far og ektefelle er to orienteringspunkter informantene bruker når de forteller om sitt farskap. Men det finnes også et tredje orienteringspunkt i deres fortellinger: Pakistan og det pakistanske. Informantene utformer sitt farskap også i forhold til dette. I neste kapittel er det hovedtema.

6. En pakistansk måte å være far på? Betydningen av etnisk og kulturell bakgrunn

”(...) jeg føler meg pakistansk, rett og slett (...) Det er der røttene kommer fra”.

(Mohsin)

Pakistan og ”det pakistanske” er det tredje orienteringspunktet informantene bruker i sine fortellinger. Alle informantene har en tilknytning til Pakistan på en eller annen måte. Denne tilknytningen opplever de på ulike måter og de posisjonerer seg på ulikt vis i forhold til henholdsvis Pakistan og Norge. I dette kapittelet vil jeg se på hvordan informantene posisjonerer seg, og hvordan de opplever at tilknytningen til Pakistan og det de ser på som pakistansk kultur påvirker deres farskap. Deretter stiller jeg spørsmålet om mine informanter representerer en særegen (norsk-)pakistansk måte å være far på.

6.1 Posisjonering – norsk, pakistansk, norsk-pakistansk?

Hvem oppfatter informantene mine seg som? Dette var et spørsmål jeg tidlig stilte meg. For å skape orden i tilværelsen har vi et behov for å klassifisere og gruppere. I den sammenheng har ulike betegnelser blitt brukt på innvandrere og deres etterkommere, også på den befolkningsgruppen som har tilknytning til Pakistan. Betegnelsene har vært og er stadig gjenstand for debatt (se f.eks. Dzamarija 2008 og Høydahl 2008). Spørsmål som har vært stilt er for eksempel hvor lenge man er ”innvandrere”, og hvem som egentlig hører til innvandrerbefolkningen. En fare ved å foreta denne type grupperinger er at de som grupperes også blir gjort til ”de andre” i motsetning til ”oss”, ”vi i majoritetsbefolkningen”, og slik skaper avstand, spesielt hvis de som grupperes ikke kjenner seg igjen i, eller er uenige i, begrepene som brukes. Med dette i bakhodet spurte jeg informantene hva de selv ønsket å bli kalt og hvem de følte seg som. Svarene deres viser hvordan de på ulike måter posisjonerer seg i forhold til betegnelsene norsk, pakistansk og norsk-pakistansk, og kan dermed også si noe om hvem eller hva de føler tilhørighet med og til.

Informantene bruker benevnelsene første og andre generasjon for å skille mellom de som kom til Norge gjennom arbeidsinnvandring på 1970-tallet og de som er barn av disse arbeidsinnvandrerne. I den siste gruppen er noen er født i Norge og noen i Pakistan, men de fleste av dem har hatt størstedelen av oppveksten her. Første generasjon blir gjerne kalt pakistanere, de er født og oppvokst i Pakistan og tenkte dessuten lenge at tilværelsen i Norge bare var midlertidig, de skulle tilbake til Pakistan og bosette seg der en dag.

Waqas: Men 50-60-åringene er pakistanere, fordi vi sitter med en oppdragelse fra Pakistan. Og du spurte om hvilket forhold jeg har til min far, og man skal også stille spørsmålet om hvilket forhold jeg har til pakistansk kultur. (...) inni meg er jeg pakistansk far, selv om jeg har bodd her i 38 år. Men hvorfor det? Det er fordi jeg har tilbrakt mesteparten av min tid blant pakistanere.

Waqas mener det er en viktig faktor hvor man er vokst opp og har oppdragelsen sin fra. I hans tilfelle er dette Pakistan. Men samtidig spiller hvem man omgås med i Norge også en rolle. Mange fra første generasjon har stort sett vært sammen med andre fra Pakistan, noe som har ført til en tendens Waqas beklager: ”det er litt synd, det er veldig få som er..., ”veldig godt integrert”. Når det gjelder andre generasjon er ikke bildet like entydig. Noen vil bruke betegnelsen norsk, andre norsk-pakistansk og noen pakistansk, andre bruker betegnelsene om hverandre. Saquib tilhører andre generasjon og er oppvokst i Norge. Han er klar på at hans generasjon ikke kan sammenlignes med innvandrere som bare har bodd i Norge noen få år, fordi andre generasjon pakistanere er født og oppvokst i Norge, og tenker på mange måter som nordmenn. Saquib mener at pakistanerne er norske, selv føler han seg norsk, men han er også pakistansk: ”Det vi er heldige med, er at vi kan hoppe fra det ene til det andre. Er vi med norske, er vi norske. Er vi med pakistanere, så er vi pakistanere. Det er den muligheten... Så jeg synes jeg er heldig der. Jeg kan velge og vrake.” Mohsin tilhører samme generasjon som Saquib og er også vokst opp i Norge, men han posisjonerer seg på en annen måte, han mener han aldri kan bli helt norsk:

Mohsin: Det er så dumt å si ”Hvor er du fra?” ”Jeg er norsk-pakistaner.” Hva er det du prøver å bevise da liksom? (...) Hvis noen hadde spurt meg ”Hvor er det du kommer fra?” Så ”Pakistan”. Det har kanskje vært tilfeller hvor jeg har sagt at ”Foreldrene mine er fra Pakistan, men jeg er født i Norge”. Men, da har

jeg... Hvorfor har jeg fortalt det? Hva var hensikten med å si det liksom? Jeg ser ikke noe... Så jeg føler meg pakistansk, rett og slett. Og det tror jeg de fleste egentlig gjør. Selv om de sier de er norske, så innerst inne, så vet de at de er pakistanere. Det er der røttene kommer fra og det er der du kommer til å havne til slutt sikkert og. Derfor sier jeg at jeg er pakistaner.

Qamar som kom til Norge i ung alder og nå har bodd her i omkring 30 år begrunner sin oppfatning av seg selv med hvordan andre ser på han. Det viser hvordan identifikasjon også handler om de andres blikk:

Jeg er pakistaner. Selv om jeg har fått norsk pass. Det er ikke bare at jeg er født der... Jeg blir behandla som en pakistaner. Da er jeg pakistaner. Så enkelt kan jeg si det. Jeg kan ikke si norsk-pakistaner heller. Jeg sier der rett ut. Jeg er pakistaner, fordi jeg blir behandla som en pakistaner i samfunnet.

Faisal er født og oppvokst i Pakistan og kom til Norge på 2000-tallet. Han ser på seg selv som tilhørende en ”mellomgenerasjon i Norge”. Han kan ikke sammenligne seg med arbeidsinnvanderne som kom på 1970-tallet og ikke med de som er født og oppvokst i Norge:

Faisal: (...) jeg er norsk statsborger, men det forandrer ikke den tiden som jeg har tilbrakt i Pakistan (...) Men jeg har stor forståelse for at jeg bor i Norge nå. Og jeg er en del av det norske samfunn. Og dattera mi er ikke pakistansk, kona mi er ikke pakistansk, selv om hun er nesten pakistansk, men likevel. Så det er et komplekst forhold. At jeg må også passe på at jeg er pakistansk, jeg bor i Norge, jeg er muslim, og jeg er far.

Informantene forholder seg til og erfarer Pakistan og Norge på forskjellig vis. Hvem og hva de føler tilhørighet til og hvordan de føler denne tilhørigheten er dermed ikke entydig. Dessuten kan hvem man identifiserer seg med, som Saquibs utsagn viser, variere med tid og kontekst. Vi ser slik hvordan etnisk identitet ikke er gitt, men skapes. Samtidig er ikke etnisk identitet uttrykk for noe tilfeldig, løsrevet fra tid og sted. Egne erfaringer, alder, sosial posisjon, nettverk, grad av integrasjon i samfunnet og andres fortolkninger er noen faktorer som har betydning for hvem og hva man identifiserer seg med (Prieur 2004). Alle informantene deler imidlertid båndene til Pakistan, og dette er noe de opplever at skiller dem ut som en gruppe i Norge. Det er en form for grensemarkør. De bruker selv båndene til Pakistan for å markere grenser mellom seg og ”etniske” nordmenn gjennom bruken av ord som ”vår kultur” om

pakistansk kultur, eller Pakistan som ”hjemlandet”. Slike grenser kan skape samhold dem i mellom, men også avstand, og flere av informantene uttrykker at de synes skillene mellom dem og andre nordmenn blir overdrevet. Waqas påpeker: ”det er sant, at det er veldig overdrevet altså. Masse ting er veldig overdrevet.” Bruken av slike grensemarkeringer varierer imidlertid med konteksten, det er ikke alltid at tilknytningen til Pakistan gjøres relevant. For den enkelte informant kan ”vi” referere til forskjellige felleskap, avhengig av hva han snakker om.

6.2 Videreføring av tilhørighet

Jeg vil nå se på hvilken betydning informantene gir sin pakistanske bakgrunn i rollen som fedre. Tone S. Wetlesen skriver at det i barns sosialisering er rom for både kontinuitet og fornyelse (2000: 13). Her vil jeg se på den delen som handler om kontinuitet. Er det noe informantene oppfatter som spesifikt pakistansk som de ønsker å videreføre til barna sine?

Alle informantene mine har en idé om hva det pakistanske dreier seg om. Selv om flere av dem aldri har bodd i Pakistan og andre har tilbrakt mer enn halvparten av livet i Norge, er utsagn om Pakistan som ”hjemlandet” og pakistansk kultur som ”vår kultur” vanlige. Pakistan og pakistansk kultur er noe alle fedrene kjenner en tilknytning til, og denne tilknytningen ønsker de å videreføre til sine barn. Barna skal ha kjennskap til landet, kulturen og slektninger som bor der: Saquib: ”(...) de skal ha tilknytning til hjemlandet sitt. De skal vite hvor de er fra, hvem slekten deres er..., for det er mye historie der, det er viktig å få med seg.” Informantene knytter noen bestemte elementer til Pakistan og pakistansk kultur og væremåte. Disse elementene trer kanskje ekstra tydelig frem som tilhørende det pakistanske fordi de skiller seg fra det de anser som norsk kultur og væremåte. Forskjellene blir altså definerende for hva som anses som pakistansk og hva som anses som norsk. Det fedrene først og fremst ønsker å videreføre til barna er religion, språk, respekt, høflighet og familiesamhold.

6.2.1 Religion og språk

Alle informantene er muslimer og de vektlegger religionen i oppdragelsen. Faisal sier dette: ”Jeg er opptatt av at hun blir oppdratt på alle måter. Både norsk og pakistansk og muslimsk.” I hans tilfelle preger religionen oppdragelsen i stor grad:

Det står i bøker i Koranen, i Hadithbøkene, at sånn skal det være. Så datteren min, for eksempel, vet at hun skal be til Gud før hun begynner å spise. Hun ber til Gud før hun tar medisin, for eksempel. Hvordan hun skal sitte når hun spiser, hun skal ikke løpe og spise, for eksempel. Hun skal si rett, hun skal ikke lyve.

Flere sender barna, eller planlegger å sende dem, til Koranundervisning. For barna til Qamar innebærer dette at de får lite fritid:

(...) alle barna var ferdige med å lese Koranen når de var 8-9 år. Og så begynte vi å sende dem til moskeen, for å forstå litt andre ting i Koranen og i religionen, og å begynne og lese på urdu og..., sånn at de skulle forstå det. Så de går ennå til moskeen, alle sammen. Så de har ikke noen fridag, stakkars. For 5 dager er de på den norske skolen, og lørdag og søndag så går de i moskeen.

På gruppenivå er religiøsitet og religionens betydning noe som skiller befolkningen med pakistanske røtter fra befolkningen i Norge generelt. I en undersøkelse oppga 65% fra den pakistanske delen av befolkningen at religion var viktig, mens Norge i en europeisk undersøkelse ble rangert blant de minst religiøse samfunn i Europa (Henriksen 2008). Hva den religiøse tilhørigheten til islam innebærer for den enkelte vil imidlertid variere. Noen vil kanskje definere seg som svært religiøse og er nøye med å overholde de religiøse pliktene, mens andre i mindre grad er religiøst aktive i hverdagen. Hva det er å være muslim ”kan oppleves forskjellig fra familie til familie, fra individ til individ, og til og med forskjellig fra livsperiode til livsperiode”(Østberg 2003: 202). Slik vil det også variere for mine informanter hva religionen betyr for dem og hvordan den preger oppdragelsen av barna.

Å lære barna urdu og punjabi er også noe informantene er opptatt av. Flere snakker et av eller begge disse språkene hjemme, og noen av barna får i tillegg språkundervisning. Noen informanter foretrekker å snakke urdu hjemme fordi barna automatisk vil lære norsk i barnehagen og på skolen, og foreldrenes ansvar blir da å

sikre en slags kulturell, språklig kontinuitet. Umar forteller dette: ”Når jeg og de andre sitter sammen, så pleier vi å snakke på urdu og punjabi. Så det gjør vi også med barna. For hun vil lære norsk automatisk når hun begynner på skolen, men hun får ikke sjansen til å lære urdu og punjabi hvis ikke vi lærer henne.” Når ungene kan urdu og punjabi kan de kommunisere med besteforeldre og slektinger i Pakistan som hverken kan engelsk eller norsk. Språket blir slik en faktor som bidrar til identifikasjon med og tilknytning til ”det pakistanske”.

Både videreføringen av religionen og språket kan ses på som et forsøk på å skape et bindeledd mellom ulike generasjoner der besteforeldre, barn og barnebarn får en felles referanseramme (Wetlesen 2000: 14). En kan også forstå informantenes intensjoner som et forsøk på å drive et slags balanserende oppdragelsesarbeid. I barnehagen, på skolen og på andre arenaer vil barna lære norsk og få kunnskap om Norge, men de vil ikke lære urdu og punjabi, eller om Islam og Pakistan, som anses som viktig. Å sikre dette blir foreldrenes eget ansvar. Funnene mine er i tråd med det Kenneth Reinicke (2006) fant i sin studie av etniske minoritetsfedre i Danmark. Mange av hans informanter ønsket å lære barna opprinnelseslandets språk og de så dette i sammenheng med å opprettholde tilknytningen dit. Flere ville også videreføre religionen, men samtidig var informantene forskjellige både når det gjaldt religionens betydning og utøvelsen av religiøse ritualer.

6.2.2 Respekt og høflighet

Respekt og høflighet er også noe som informantene legger vekt på at de ønsker å videreføre til barna sine. De opplever at dette til en viss grad har forsvunnet fra eller ikke er viktig i det norske samfunnet og i norsk oppdragelse. Saquib sier dette:

(...) jeg hører nordmenn snakke om eldre folk og sånt, mange av disse ungene som sier ”Hva har vi dem å takke for?” (...) Det er en sånn viktig ting i pakistansk kultur, at du skal ha respekt for de eldre, samme hvem det er. Det er sånn jeg vil at de skal ta meg seg fra den pakistanske kulturen.

Noe av det samme uttrykker Qamar:

(...) jeg synes det er veldig viktig å lære dem å respektere eldre, og snakke høflig og være medmenneskelige og... Det begynner å bli slutt på det. Fordi her er det sånn at, du vet, i norsk så er det "du" ikke sant. Det har du sikkert hørt før og. Men det har ikke vi.

Ketil Eide (1996) fant i sin hovedoppgave om å være forelder i eksil noe av det samme. Han intervjuet foreldre med innvandrerbakgrunn fra Iran og Vietnam, og de satt høflighet og respekt som noen av de viktigste verdiene i oppdragelsen, verdier de mente manglet i norsk barneoppdragelse. Et viktig skille mellom Eides og min undersøkelse er at jeg har intervjuet både innvandrere og etterkommere av innvandrere til Norge. Det ser ut til at også etterkommerne, som er vokst opp i Norge, ser på høflighet og respekt som viktige verdier og at de mener dette skiller dem fra majoritetsbefolkningen. Eide mener at en grunn til at hans informanter kan oppfatte norske barn som uhøflige er at de muligens ikke har møtt så mange av dem, og derfor har et lite eller et skjevt utvalg å uttale seg om (Eide 1996: 112). Flertallet av mine informanter har bodd i Norge store deler av sine liv, og har møtt norske barn og foreldre gjennom barnehage og skole, og kanskje gjennom ulike fritidsaktiviteter. Likevel mener flere at høflighet og respekt blir for lite vektlagt i norsk oppdragelse. Informantenes oppfatning av norske foreldres oppdragelsesverdier stemmer imidlertid ikke med det forskningen på feltet sier. I en undersøkelse Wetlesen har foretatt svarer 48% at folkeskikk/respekt for andre er en viktig oppdragelsesverdi, det er faktisk den oppdragelsesverdien som har høyest oppslutning (Wetlesen 2000: 81). I verdiundersøkelsen fra 1996 har veloppdragenhet en oppslutning blant 75% av de spurte (Lindseth 1998). Informantene mine deler altså disse oppdragelsesverdiene med andre norske foreldre. Kanskje er det forskjeller i hvordan verdiene settes ut i livet som er opphav til oppfatningen om at respekt og høflighet ikke er viktig i majoritetsbefolkningen? Eller kan det være at nordmenns sterke vektlegging av verdier som selvstendighet og autonomi skygger for betydningen de tillegger veloppdragenhet (Lindseth 1998; Wetlesen 2000: 80-84; Wærnes 1998)? Jeg vil her understreke at det ikke er slik at mine informanter ikke vektlegger selvstendighet som en viktig verdi i oppdragelsen, flere poengterer at de ønsker at barna skal vokse opp til å bli selvstendige individer. Det er heller ikke alle informantene som tar opp dette

med respekt og høflighet. Men de som tar det opp mener at respekt og høflighet ikke er et viktig fokus blant etniske nordmenn.

Hagen og Qureshi (1996: 143-175) vektlegger respekt og ansvarsfølelse overfor familien som viktige oppdragelsesverdier i Pakistan, mot selvstendighet og selvhevdelse som viktige norske oppdragelsesverdier, og setter dette i sammenheng med Pakistan som familieorientert samfunn og Norge som individorientert samfunn. De understreker at dette er idealtypiske beskrivelser. Deres fremstilling av oppdragelsesverdier kan støtte tesen om at en sterk vektlegging av selvstendighet og autonomi blant norske foreldre skygger for betydningen av veloppdragenhet. Samtidig viser disse idealtypiske beskrivelsene at man går glipp av viktige nyanser hvis det er kun disse, og ikke den konkrete virkeligheten man forholder seg til. Som mine informanter kan illustrere, betyr ikke vektlegging av respekt og høflighet i oppdragelsen at man ikke ønsker selvstendige barn. Og omvendt, så betyr ikke mange nordmenns vektlegging av selvstendighet at de ikke ønsker høflige barn som viser respekt for andre. Det Hagen og Qureshi mister med sine beskrivelser er det mangfoldet og de nyansene som faktisk finnes både i Pakistan og Norge. Man kan ikke trekke en enkel årsakssammenheng mellom etnisitet og oppdragelsesverdier. Klasse, utdanning, yrke, bosted og alder er eksempler på andre forhold som kan spille inn. Man må dessuten ha øynene åpne for at ulike verdier ikke nødvendigvis utelukker hverandre.

6.2.3 Familiesamhold

Informantene ser på pakistanere som mer familieorienterte enn nordmenn. Flere uttrykker at dette er noe de selv vil føre videre. Familiebåndene er sterkere, man har tettere og mer kontakt og tar mer hensyn til familiens meninger. Nordmenn blir sett på som mindre opptatt av familien og mer individualistiske. Shahid uttrykker det slik: ”Jeg tror norsk-pakistanere er mer opptatt av familien. Altså storfamilien da, ikke bare den lille (...) De er mer opptatt av hva mamma og pappa vil synes om forskjellige avgjørelser. De holder mer kontakt, familien er mye sterkere.” Informantenes beskrivelser av pakistanske familier og av norske familier minner om

det Eva Nyberg kaller henholdsvis kollektive og individuelle livsformer (1993). Med livsform mener hun mønstrene i sine informanters syn på egne relasjoner og på svenske relasjoner, disse mønstrene tolker hun som ulike bilder på det sosiale livet. Den kollektive livsformen foregår innenfor den utvidede familien og er preget av kontinuitet og nærhet. Nybergs informanter, som alle er innvandrere til Sverige, oppfatter å være en del av en slik livsform. Familien er en enhet som individet er en del av. Den enkeltes utvikling skjer i dialog med de andre familiemedlemmene. Den individuelle livsformen utspiller seg i svenske familier innenfor rammen av kjernefamilien. Det enkelte individs livsprosjekt er personlig, og i den personlige utviklingen blir en viss følelsesmessig og romlig distansering til de nærmeste viktig fordi individet etter hvert skal frigjøre seg fra disse (Nyberg 1993: 85-86).

Informantene beskriver den pakistanske familien som en storfamilie der barn, foreldre og besteforeldre gjerne bor sammen. Dette stemmer også overens med det litteraturen på feltet beskriver. Nærhet, i form av nærhet i rom, er et viktig prinsipp. I Pakistan er det ikke uvanlig å leve i en storfamilie med flere generasjoner under samme tak (Eriksen og Sørheim 2006; Hagen og Qureshi 1996; Shaw 2000). Dette er et mønster en kan gjenfinne i befolkningen med pakistansk opprinnelse i Norge. Statistikken forteller at det er vanligere blant dem med pakistansk opprinnelse enn blant befolkningen generelt å bo i flerfamiliehusholdninger (SSB 2001¹), og at nesten 60 % av dem bor i husholdninger med fem eller flere personer (SSB 2001²). Flere av mine informanter har imidlertid tatt steget ut av storfamilien ved at de har flyttet fra foreldrene og lever i en kjernefamilie. Det ser ut til at det er familiesamholdet som verdi og idé de fleste vil videreføre, men ikke nødvendigvis familiesamhold i form av å bo under samme tak og være fysisk i nærheten av hverandre. Men Qamar som i dag bor innenfor kjernefamilien gir derimot uttrykk for at også nærhet i rom er viktig:

Jeg pleier å si at hvis man ønsker, så kan ti mennesker bo i ett rom. Mens andre ganger, så kan kanskje ikke to mennesker bo i ti rom. Det blir opp til deg

¹ <http://www.ssb.no/emner/02/01/fobinv/tab-2002-09-09-01.html>

² <http://www.ssb.no/emner/02/01/fobinv/tab-2002-09-09-10.html>

selv. Og vi prøver å holde sammen, ja. Og... Det er synd, altså, men det er enkelte familier som ikke klarer det. Det er synd, at de går fra det, liksom, ”Pappa skal bo der og mamma skal bo der, og de skal bo på aldershjemmet”. Det kunne jeg aldri ha tenkt meg.

Ikke alle informantene ønsker mye involvering fra resten av familien. Saquib mener heller at det som skjer mellom han, kona og barna er deres sak:

Camilla: Ja. Men hvordan er det i din familie? (...) er det flere enn deg og din kone som er involvert, eller er det litt mer sånn at dere to tar hånd om deres barn?

Saquib: Nei. Våre barn er våre barn, altså. Og, jeg skal ikke få naboens..., eller om noen i slekta synes at (...). Mine barn er mine barn. Jeg skal oppdra dem sånn jeg mener er best, sånn jeg føler for at jeg skal oppdra dem.

Saquib fronter verken familiesamholdet i form av romlig nærhet til hverandre eller som idé og verdi. Hvorvidt han representerer en ny utvikling eller ikke er det vanskelig å uttale seg om, men han viser imidlertid mangfoldet av posisjoner det er mulig å innta. Det er heller ikke mulig å si at Saquib, eller noen av de andre informantene som lever i en kjernefamilie, illustrerer en utvikling mot en mer ”norsk væremåte”. Også i Pakistan blir kjernefamilien mer og mer vanlig (Eriksen og Sørheim 2006: 152; Hagen og Qureshi 1996: 157). Dette er altså ikke bare et norsk fenomen.

I mitt utvalg er Saquib et unntak, i og med at de fleste av informantene i stor grad orienterer seg mot familien, ikke bare mot kone og barn, men også mot foreldre og søsken. Tre av informantene lever i storfamilier, slik mange med pakistansk bakgrunn gjør. Men det synes å være en tendens blant mine informanter som er vokst opp i Norge at de har forlatt storfamiliestrukturen til fordel for å leve i kjernefamilier, selv om ideen om familiesamhold fortsatt står sterkt. Dette er altså en utvikling som ser ut til å gå parallelt i landet der foreldrene kommer fra og i Norge.

Informantene har ideer om hva det pakistanske er, og de ønsker på et aktivt vis å gi barna sine noe av dette pakistanske, slik at de også kan ta del i følelsen av tilknytning til noe annet og mer enn det norske. Dette fører meg til spørsmålet om man kan si at det finnes en egen pakistansk form for utforming av farskap?

6.3 Pakistansk utforming av farskap?

Alle mine informanter har bånd til Pakistan. Som Østberg skriver har norsk-pakistanere noe til felles som gjør at de ser seg som en gruppe i forhold til andre etniske grupper, men det er viktig å være klar over at de innbyrdes kan "representere svært forskjellige verdier" (Østberg 2003: 165). Det å være pakistansk eller norsk-pakistansk betyr ikke at man tilhører et verdifelleskap hvor man slutter opp om samme verdier og normer, akkurat som det å være norsk ikke umiddelbart kan si noe om hvilke verdimeslige forankring den enkelte nordmann har. Man har heller ikke nødvendigvis de samme kunnskapene og ferdighetene. Og om man deler verdier, normer, ferdigheter og kunnskaper, så bruker hver enkelt disse verdiene, normene, ferdighetene og kunnskapene selvstendig (Eriksen og Sørheim 2006: 44). Det er i det hele tatt en del problemer knyttet til det å bruke etnisitet og kultur som forklaringsvariabler. Annick Prieur nevner fire utfordringer (Prieur 2004: 25). For det første finnes det en risiko for å generalisere og dermed overse variasjonen som finnes i den enkelte gruppe. Ved å framstille "det pakistanske" og "det norske" som noe enhetlig risikerer man å overse at variasjonen innenfor den enkelte gruppen kan være langt større enn mellom gruppene. For det andre risikerer man å foreta essensialistiske slutninger. Et tredje poeng er at man kan gi en statisk forståelse av fenomenet man beskriver: dette vil alltid være slik. Et siste poeng er at når man fokuserer på kultur, eller etnisitet, kan man stå i fare for å overse viktigere forklaringsfaktorer, først og fremst de som vektlegger strukturelle forhold, makt og dominans (Prieur 2004: 25-26). Dette innebærer ikke at samfunnsvitere ikke kan og skal bruke etnisitet eller kultur som forklaringsvariabel, men at en som forsker må være seg bevisst de risikoene som finnes, og dermed ikke lar dem bli variabler som forklarer "alt". Sosialantropologen Unni Wikan argumenterer for å bruke begrepet kultur med sensitivitet og forsiktighet, for ingen er et produkt av kultur. "Culture is not a box to put people into and thus to contain their differences as if they were all of a piece (...)" Hun advarer mot å la kultur bli noe som forklarer "dem", men ikke "oss". Dette fratar innvandrere og minoritetsgrupper motivasjon og intensjon (Wikan 2002: 79-83). Det er ikke slik at "de andre" er mer preget av kultur enn "oss", og

omvendt ”vi” er ikke noe mindre preget av kultur enn ”dem”. Det er dessuten problematisk å sette grenser for kultur ettersom kultur er et dynamisk fenomen i stadig endring, og fordi mennesker i komplekse moderne samfunn er ”usannsynlig forskjellige” (Eriksen og Sørheim 2006: 43). Det er ikke slik at ulike kulturer er klart avgrensede i forhold til hverandre slik at det er mulig å si noe om hvor norsk eller pakistansk kultur begynner og slutter.

Som nevnt i innledningskapittelet viser forskning at majoriteten ofte kategoriserer menn med minoritetsbakgrunn på stereotype måter. Det faktiske mangfoldet og de ulike måtene å gjøre maskulinitet på blant disse mennene forsvinner dermed ut av syne (Jensen og Liversage 2007: 14). I Norden har studier av sammenhengen mellom kjønn og etnisitet fått fotfeste. Dette har bidratt positivt til kjønnsforskningen, men samtidig har det medført en tendens til essensialisering slik at en mann fra Pakistan blir ansett å være mann ”på en pakistansk måte”. Men det er ikke slik at etnisk identitet styrer kjønnsidentitet, det er heller ett av flere aspekter som legger rammer for ”hvordan kjønn kan forstås, uttrykkes og erfares i ulike situasjoner” (Walle 2006: 219). I tillegg til dette kan hendelser i den enkelte familie og i den enkelte persons liv, og faktorer som bosted, klasse, alder og seksualitet spille inn (Walle 2006: 219). Etnisitet eller kultur alene kan ikke forklare en bestemt (kjønns-)adferd. Å forklare en manns utforming av sitt farskap kun med hans pakistanske bakgrunn gir ingen utfyllende forståelse av han som far. Andre faktorer kan være vel så relevante. Den etniske og kulturelle tilhørigheten vil være der, men hvordan denne vil slå ut er vanskelig å fastslå (Walle 2006: 221). Innsiktene fra forskning på kjønn, menn og maskuliniteter gjelder i like stor grad for etniske minoritetsmenn. Kjønn er ikke noe, statisk, iboende i hvert enkelt menneske. Kjønn gjøres i samspill med andre, og hvordan det gjøres kan forandres over tid og fra situasjon til situasjon.

Jeg vil derfor argumentere for at det ikke finnes én spesifikk måte å være pakistansk eller norsk-pakistansk far på. Mine informanter kan illustrere dette. Det finnes et mangfold av ulike farskapsutforminger, og disse har oppstått som følge av ulike erfaringer og betingelser. Informantene representerer ikke én ”pakistansk måte” å være far på, de er fedre med tilhørighet til Pakistan, og denne tilhørigheten påvirker

dem på forskjellige måter. Også deres situasjon i Norge, før, og her og nå, er noe som har innflytelse og taler for variasjoner i deres utforminger av farskap. Å være far i Norge og å være far i Pakistan innebærer ikke det samme, men heller ikke å være norsk-pakistansk far i Oslo innebærer akkurat det samme for ulike menn. Noe kan være likt og noe vil være forskjellig. Der man i utgangspunktet ser likheter vil man etter hvert også kunne spore forskjeller. Å være hovedansvarlig for familiens inntekt fører for eksempel ikke til de samme farskapspraksisene. Og det å videreføre religionen kan innebære forskjellige ting. Noen vil kanskje sende barna til koranundervisning, mens andre selv forteller barna om Islam. Noen vil at barna skal be fem ganger om dagen og tar dem med til moskeen hver fredag, mens andre ikke legger vekt på dette og fremhever god oppførsel i hverdagslivet fremfor religiøse ritualer.

Mye taler for at det finnes en rekke måter å utforme sitt farskap på, også blant norsk-pakistanske menn. Men noe som kanskje er felles for mine informanter er måten de snakker om sine praksiser på. Det er etablert noen kollektive fortellinger om hvem ”vi” er, og disse fortellingene kan ses som forsøk på å forankre de ulike praksisene i noe enhetlig, ”det pakistanske”. Dette skaper felleskap og identifikasjon, men hvordan dette ”pakistanske” i praksis gis innhold og får betydning for den enkelte er ikke entydig.

6.3.1 Kontinuitet og endring

Jeg mener at et mer hensiktsmessig perspektiv er å se informantene i lys av kontinuitet og endring. For informantenes fortellinger er på mange vis fortellinger om nettopp dette. De som er født og oppvokst i Pakistan har sine fortellinger om videreføring og forandring. De har opplevd å komme til et nytt land, der mye er annerledes enn i Pakistan. Denne situasjonen har ført til endringer. De har møtt nye normer og forventninger, og andre måter å gjøre og være familie på, og dette har påvirket dem. De ser sine erfaringer i Pakistan i et nytt lys og opplever seg som forskjellige fra sine fedre. Men samtidig har informantene ønsker om å ta vare på elementer fra kulturen i landet de kommer fra og videreføre disse til sine barn. Blant

etterkommerne etter arbeidsinnvandrerne som kom på 1970-tallet eksisterer en helt spesiell kollektiv fortelling om fedrene. Når de snakker om hva de vil gi sine barn og hva slags forhold de vil ha til dem bruker de denne aktivt. De forteller om hva de vil ha mindre av og hva de vil ha mer av i forhold til bildet de har av sine egne fedre, og viser til endring, samtidig som de forteller om hva de vil gi videre til sine barn, og dermed betoner kontinuitet.

Deler av informantenes fortellinger handler altså om å sikre kontinuitet, informantene vil videreføre sin følelse av tilhørighet til og identifikasjon med Pakistan og det pakistanske til barna. Fortellingene om endring handler om endringer mellom generasjoner innenfor ett og samme samfunn, og endringer som kan knyttes til både generasjon og migrasjon (Skarsaune 2006: 71). Informantene distanserer seg fra de mindre positive erfaringene med sin egen far i oppveksten og en fraværende farsfigur. Dette kan ses i lys av nye fars- og mannlighetsidealer. Informantenes historier kan slik ses som historier om moderniseringsprosjekter som handler om å skille seg fra forrige generasjon (Hennum 2002: 64), uten at dette utelukker at de i praksis også viderefører mer tradisjonelle farspraksiser. Men de er også historier om migrasjonserfaringer, der migrasjonen har medført omstilling og et annerledes liv, og at erfaringene i opprinnelseslandet blir satt inn i en ny ramme. Migrasjonserfaringen og opplevelsen av å være en minoritet har samtidig aktualisert et behov for kontinuitet, en kontinuitet som gir følelsen av tilhørighet til et større fellesskap og som kan motvirke individualisering og fremmedgjøring (Elias 1991 referert i Wetlesen 2000: 13). Informantene mine er norsk-pakistanske fedre som i sine farskapspraksiser trekker på både moderne og mer tradisjonelle modeller for farskap, og som betoner både kontinuitet og endring.

6.4 Oppsummering

Dette kapittelet har vist hvordan informantene på ulikt vis posisjonerer seg som norske, norsk-pakistanske og pakistanske. Det de deler er følelsen av tilknytning til Pakistan og pakistansk kultur. Informantene uttrykker ønsker om å videreføre noen

elementer fra denne kulturen til barna sine, disse elementene ser de på som typisk pakistanske. De fleste ønsker å lære barna urdu og punjabi, videreføre religionen og familiesamholdet og lære barna å vise andre respekt og være høflige. Men hvordan hver enkelt informant i praksis gjør dette, og i hvilke grad det vektlegges, varierer. Gjør den felles tilknytningen til Pakistan og ønskene om å videreføre elementer fra pakistansk kultur at man kan snakke om at informantene er fedre på en (norsk-) pakistansk måte? Jeg argumenterer i dette kapittelet for at dette ikke er det mest fruktbare perspektivet å anlegge. Dette vil skygge for mangfoldet og variasjonen som faktisk finnes i utvalget, og blant norsk-pakistanske menn generelt. Det er en del utfordringer knyttet til å bruke kultur og etnisitet som forklaringsvariabler, og å bruke disse som de eneste forklaringsfaktorene bør man være svært forsiktig med. Det er mange elementer som kan bidra til å forklare den enkelte manns kjønnsidentitet og farskapsutforming. Klasse, utdanning, yrke, bosted og personlige livserfaringer er noen slike. Et perspektiv som kan fange opp noe av denne kompleksiteten, og som jeg argumenterer for at er relevant for denne oppgaven, dreier seg om kontinuitet og endring. Et slikt perspektiv kan gi rom til den enkeltes livshistorie og situasjon her og nå, samtidig som det viser at farskapsutforminger kan preges av både videreføring og fornyelse.

7. Avslutning

I denne studien har jeg intervjuet ti norsk-pakistanske menn om deres farskapsutforming. Intensjonen har vært å få deres beskrivelser av og refleksjoner omkring deres eget farskap. Først og fremst har jeg sett disse beskrivelsene og refleksjoner i lys av fedrenes kjønn, jeg har studert dem som menn. Bakgrunnen for valg av tema er manglende kunnskap om fedre med minoritetsbakgrunn og en tendens i den offentlige debatt til å kategorisere minoritetsmenn på stereotype måter. Mens etnisk norske menn i utgangspunkt ses på som forskjellige, antas det at etniske minoritetsmenn har et snevert repertoar som de kan uttrykke kjønnsidentitet med (Walle 2004: 340). Dette er både reduserende og urettferdig overfor etniske minoritetsmenn, og dessuten skaper det avstand, minoritetsmenn blir ”de andre”. Mitt siktemål har vært å bidra til økt kunnskap om en gruppe menn med etnisk pakistansk bakgrunn og slik vise at de kan være like ulike seg imellom som etnisk norske menn.

Studien viser et mangfold av posisjoner og praksiser. På mange måter er det derfor vanskelig å si noe entydig om informantene som gruppe. En grunn til dette kan være at utvalget også er bredt rekruttert og slik speiler mange ulike livssituasjoner. Dette ser jeg som en styrke i forhold til prosjektets mål. Når jeg nå skal samle trådene vil jeg si noe om det som er felles for informantene, samtidig som jeg vil forsøke å vise til forskjellene som finnes og ikke miste dem av syne.

7.1 Oppsummering av funnene

7.1.1 Forsørgerfedre som også er nærværende og deltakende

Alle informantene, bortsett fra én, er forsørgere ettersom de har hovedansvaret for familiens inntekt, og deres ektefeller er hjemmeværende eller jobber deltid. Men selv betoner de ikke forsørgerrollen og måten de utformer den på varierer. De viser ulike grader av engasjement og involvering i forhold til familie og jobb. Tradisjonelt har forsørgerrollen blitt fremhevet som den sentrale for fedre, og arbeidet har vært sett på

som en viktig del av menns liv og identitetskonstruksjon. Imidlertid tyder flere studier på at det gamle forsørgeridealet utfordres av nye idealer om nærværende og deltakende fedre der omsorgen for barna står sentralt (Bekkengen 2002; Borch-Nielsen 2008; Brandt og Kvande 2003; Hagström 1999; Holter og Aarseth 1993; Plantin 2001). Informantene mine gir tilslutning til slike farsidealer og uttrykker selv ønsker om være nærværende fedre. Det er derfor grunn til å tro at de er påvirket av nye strømninger og forventinger til hva farskap innebærer. Informantene er forsørgerfedre, men de er også noe mer. Barna betyr mye for dem og de legger vekt på å være nære og å delta. Informantenes fortellinger vitner også om at de faktisk både er nære og deltar, men at de gjør dette på en annen måte og i noe mindre grad enn sine ektefeller. Det er også forskjeller i grad av nærvær, deltakelse og engasjement mellom informantene. Forskjellene her kan blant annet ha sammenheng med hvilken type jobb informantene har, om ektefellen er tilknyttet arbeidslivet, opplevelser med egen far i oppveksten og hva den enkelte mener skal til for å være god nok som far og mann.

Oppgaven viser at samme mann kan romme flere ulike former for mannlighet. Den samme mannen kan stå for både en forsørgerorientert og en barneorientert mannlighet. Forsørging og omsorg er ikke nødvendigvis to motpoler. En og samme mann kan bidra med begge deler, men hvordan han gir innhold til disse begrepene, hvilke standarder han setter opp, og dermed hvordan han utformer sitt farskap i praksis, vil være forskjellig fra far til far (Brandt og Kvande 2003: 204-205).

7.1.2 Konstruksjonen av farskapet skjer i forlengelse av og i kontrast til egen far

Informantenes egen far er et sentralt referansepunkt når det gjelder fremstillingen av seg selv som nærværende. Informantene fremstiller seg som nærværende i forhold til sine egne fedre som de opplevde som fraværende og distanserte i oppveksten. Når de ser seg selv i forhold til han, mener de også at de er mer engasjerte og deltakende, og mer moderne. Slik konstruerer informantene seg som forskjellige fra sine egne fedre, som fungerer som negative kontrastbilder. Men informantene viser samtidig stor

forståelse og lojalitet overfor fedrene sine, i motsetning til hva studier av norske fedre har vist (se f.eks. Brandth og Kvande 2003; Holter og Aarseth 1993). Dette kan ha sammenheng med deres posisjon som potensielt utsatt minoritetsgruppe.

Når informantene posisjonerer seg som forskjellige fra sine fedre kan dette ses i lys av endringer i allerede eksisterende mannlighetsformer, og hvordan grenser mellom mannlig og umannlig forskyves. Informantene forholder seg til, og tar i varierende grad innover seg og etterlever, endrede forventninger og idealer knyttet til det å være far og mann. De opplever andre rammer for hva som er mannlig og umannlig enn sine fedre og kan utøve sitt farskap på en annen måte. Alle informantene forholder seg til de endrede farsidealene på en måte som viser at de ønsker og forsøker å leve opp til disse.

Men ikke alle informantene bruker sin egen far som negativt kontrastbilde. Noen konstruerer seg mer i forlengelsen av egen far og bruker han som forbilde i farskapsutformingen. En faktor som ser ut til å kunne spille inn her er ulike oppveksterfaringer i henholdsvis Pakistan og Norge. Selv om alle informantene har erfaringer med farsfravær, er opplevelsene av dette forskjellige, og det varierer hvordan de bruker opplevelsen av sin far i egen farskapsutforming.

7.1.3 Farskap konstrueres som ulikt, men også likt, moderskap

Egen far er et av tre orienteringspunkter informantene benytter for å fortelle om seg selv. Det andre er ektefellen. Når de forteller om sine ektefeller ser vi hvordan de konstruerer seg som ulike henne. Parene praktiserer i stor grad en kjønnskomplementær arbeidsdeling der de ulike partene gir ulike bidrag til familien. Informantenes hovedansvar er forsørging ved lønnsarbeid, mens deres ektefellers hovedansvar er hjem og barn. Ektefellene er på mange måter dermed nærere barna og står for størstedelen av den daglige omsorgen. Men samtidig gir informantenes fortellinger eksempler på nærhet mellom far og barn og omsorgshandlinger. Informantene er også omsorgspersoner, selv om de selv ikke nødvendigvis ser på alle sine handlinger overfor barna som omsorgshandlinger. Omsorg er et begrep de selv

bruker i liten grad, noe som kan ha sammenheng med at det er et begrep som gjerne gir assosiasjoner til det kvinnelige.

Noen tildeler kona mye makt hjemme og sier det er hun som bestemmer her. Dette er en bekreftelse på ulikhetene ektefellene i mellom. Hennes arena er på hjemmebane, her er informantene i noen henseender underlegne henne. Denne underlegenheten kan bidra til å befeste arbeidsdelingen der hun tar seg av oppgavene knyttet til hjem og barn. Arbeidsdelingen er i utgangspunktet noe som ser ut til å ”bare ha blitt sånn”. Men i løpet av intervjuene kan informantene vise til ulike begrunnelser. Den kjønnskomplementære arbeidsdelingen begrunnes med natur, det vil si at kvinner fra naturens side er mer egnede omsorgspersoner. Den begrunnes med kultur, det vil si at hvem som gjør hva er betinget kulturelt. Arbeidsdelingen begrunnes også med hva som er best for barnet og med kvinnes egne ønsker. Informantene poengterer imidlertid at de bidrar og gjør mye selv, og flere forteller at de deler på oppgavene hjemme. På den måten konstruerer de seg som like ektefellen. Informantenes understreking av deres bidrag på hjemmefronten kan på samme tid ses på som innspill i forhold til likestillingsdebatten. I en norsk sammenheng innebærer likestilling at både mann og kvinne, mor og far bidrar på like fot hjemme. Flere av informantenes utsagn kan tolkes som et forsøk på å vise at de ikke er hindre for likestilling, men heller deltakere i et prosjekt som går i retning av likestilling, og dette uavhengig av deres faktisk bidrag på hjemmebane, sett alene, og i forhold til ektefellens samlede innsats.

Når vi ser hvordan egen far og ektefelle brukes i informantenes fortellinger kan vi også se hvordan disse orienteringspunktene viser at mannlighet kan konstrueres i forhold til både kvinner og menn. Mannlighet kan være det motsatte av det kvinner står for, men det trenger ikke være det. Hvem og hva mannligheten konstrueres i forhold til vil også variere med konteksten, dermed kan også det som anses som mannlig i én kontekst være umannlig i en annen.

7.1.4 Betydningen av etnisk og kulturell bakgrunn

Pakistan og det pakistanske, er det tredje orienteringspunktet informantene bruker når de snakker om seg selv. Det de selv trekker frem som spesifikt pakistansk er familiesamhold, språk (urdu og punjabi), religion (islam), respekt og høflighet. Dette er ting de fleste ønsker at barna skal lære å kjenne. Informantene ønsker med dette å videreføre en følelse av tilhørighet og identifikasjon til Pakistan til sine barn.

Et spørsmål som kan stilles er om informantene kan sies å stå for en særskilt (norsk-) pakistansk måte å være fedre på. Her vil jeg advare mot å la etnisitet og kultur bli uttømmende forklaringsvariabler. Selvfølgelig vil bakgrunn, i form av oppdragelse, sosialisering, erfaringer og opplevelser påvirke ethvert individ, men hvordan dette vil slå ut og påvirke hver enkelt er uforutsigbart. I studier av menn med pakistansk bakgrunn i Oslo bør Pakistans betydning som erfaring, idé og ledd i identitetshåndtering, samt forhold i Norge, i Oslo, og i den enkeltes liv, tas hensyn til (Walle 2004: 331). Samtidig må man være oppmerksom på at etnisitet og kultur ikke enkelt kan la seg avgrense og at de ikke alltid er de mest relevante forklaringsfaktorene. I mange tilfeller kan for eksempel kjønn, alder, utdanning, bosted eller yrke være mer relevant. Å si at mine informanter er fedre på en spesifikk pakistansk måte mener jeg derfor er reduserende og lite nyansert. De deler alle tilknytningen til Pakistan, og de ønsker alle å videreføre elementer fra pakistansk kultur til barna sine. Men hvordan de erfarer tilknytningen til Pakistan og hvordan de konkret viderefører deler av pakistansk kultur er ikke entydig. De er like forskjellige seg i mellom som norske menn. Jeg mener at å se informantene i forhold til kontinuitet og endring er et perspektiv som har mer for seg. Kontinuitet og endring er på mange måter noe som går som en rød tråd gjennom fortellingene deres. Deres farskapsutforming handler om kontinuitet, de vil videreføre elementer fra pakistansk kultur på ulike måter og trekker på erfaringer med sin egen far i farskapsutformingen. Informantenes farskapsutforminger handler også om forandringer; endringer over generasjoner innenfor samme samfunn, og endringer som kan knyttes til både generasjon og migrasjon, der informantene bruker egen far som kontrastbilde og konstruerer seg som nærere og mer engasjerte og deltakende.

7.2 Forslag til videre forskning

Én enkelt studie kan ikke dekke alt, og ny kunnskap utløser nye spørsmål og ønsker om å få vite mer. Derfor vil jeg fremsette tre forslag til videre forskning på feltet:

1) Observasjonsstudier

Denne oppgaven bygger på intervjuer. Dette gir data som belyser hvordan informantene snakker om sitt farskap. En får tilgang deres fortellinger, vurderinger, tanker og beskrivelser. På et felt der det fortsatt finnes lite kunnskap, er det imidlertid behov også for andre typer data. Det er gjort få, om noen, observasjonsstudier av fedre med etnisk minoritetsbakgrunn i Norge. Slike studier vil generere andre data enn intervjubaserte prosjekter. En observasjonsstudie vil kunne gi data om fedres praksis og samspill med barna og med barnas mor. Slike data savnes i dag og vil ytterligere kunne øke kunnskapen om etniske minoritetsfedre i Norge.

2) Ektefellerelasjonen og farskapet

Denne oppgaven har tatt for seg en rekke aspekter ved norsk-pakistanske menns farskap. Et slikt aspekt er forholdet til ektefellen. Studien har belyst hvordan informantene konstruerer seg som fedre og menn i relasjon til sine ektefeller. Det ville være interessant å få belyst denne relasjonen ytterligere, og gå mer i dybden enn denne oppgavens omfang har tillatt. I den sammenheng vil intervjuer med begge ektefellene være aktuelt. Intervjuer med både mann og kone, far og mor, vil kunne komplementere og nyansere hverandre. Noen forhold som kan være aktuelle å ta opp er arbeidsdeling, samarbeid, makt og farskap sett i relasjon til moderskap.

3) Mor som forbilde i farskapsutforming

Et sentralt tema i denne oppgaven har vært relasjonen mellom informantene og deres fedre. I mye forskning på menn som fedre har nettopp dette forholdet blitt tillagt vekt. Sønners erfaringer med fedrene sine fremstilles som avgjørende og som et utgangspunkt for hvordan disse igjen vil konstruere sitt farskap. Mor som rollemodell og utgangspunkt for utforming av et ”nytt” farskap har i noe mindre grad blitt

undersøkt. I mitt prosjekt er det informantenes fedre som har fått plass ut fra hensyn til hva som var praktisk mulig å gjennomføre. Det har blitt belyst hvordan informantene konstruerer seg som fedre i kontrast til og i forlengelsen av sine fedre igjen. Et fokus også på fedre og deres mødre vil kanskje kunne bidra til at det i større grad blir mulig å tenke utenfor rammene av kjønn: mors praksiser kan være forbilde for både døtre og sønner, og likeså med fars praksiser. I fremtidige studier som tar for seg farskap, både blant minoritetsfedre og majoritetsfedre, er mor som forbilde i utformingen av farskap et tema som bør dekkes i større grad enn det hittil har blitt gjort.

7.3 Avrunding

Jeg vil avslutte denne oppgaven med å uttrykke et håp om at funnene vil bidra til færre stereotype oppfatninger av menn med etnisk minoritetsbakgrunn. De utformer sine farskap på ulike måter, men de har også noe til felles. Noe til felles har de også med etnisk norske menn. Måten de snakker om farskapet på er ikke ulik den en kan finne i andre studier, og informantenes ønsker og idealer for farskapet ligner de en kan finne blant mange norske fedre (se f.eks. Borch-Nielsen 2008; Brandth og Kvande 2003, Holter og Aarseth 1993). De største ulikhetene finnes ikke nødvendigvis mellom menn som har ulik etnisk bakgrunn, de kan like gjerne finnes mellom menn innenfor den enkelte etniske gruppe.

Kildeliste

Almås, Reidar og Marianne Gullestad (1990), *Livshistorier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Andbo, Emilie Joner, Marte Knutsson, Anja Emilie Kruse, Kjetil N. Stenvik og Frida Tømmerdal (2008), "*Rett-hjem-pappa*". *En kvalitativ studie av farskap blant etnisk minoritetsbakgrunn i Norge*. Rapport skrevet på oppdrag for Reform.

Backett, Kathryn (1987), "The negotiation of fatherhood" i Charlie Lewis & Margaret O'Brien (red.) *Reassessing Fatherhood – New observations on fathers and the modern family*. (s. 75-90) London: Sage.

Bekkengen, Lisbeth (2002), *Man får välja: Om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber.

Bly, Robert (1990), *Iron John. A book about men*. Shaftesbury: Element.

Borch-Nielsen, Katinka (2008), "*Pappa, vet du hva lykke er for meg? ...det er når vi bygger lego sammen det*". *En kvalitativ undersøkelse av 8 fedres hverdagsliv i Norge anno 2008*. Masteroppgave i pedagogikk, Universitet i Oslo.

Brandth, Berit og Elin Kvande (1998), "Masculinity and child care: the reconstruction of fathering". *Sociological review*, 2: 293-313.

Brandth, Berit og Elin Kvande (2003), *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Byrkjeland, Martin (2006), *Kortare arbeidstid: eit oversyn over diskusjonen om arbeidstidsforkortingar i Noreg 1880-2006*. Bergen: Rokkansenteret.

Chodorow, Nancy (1978), *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: University of California Press.

Collinson, David og Jeff Hearn (1996), "Men" at "work": multiple masculinities/multiple workplaces" i Máirtín Mac an Ghaill (red.) *Understanding*

masculinities: Social relations and cultural arenas. (61-76) Buckingham: Open University Press.

Connell, R. W. (1995), *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.

Creswell, John W (2006), *Qualitative Inquiry and Research Design*. Second Edition London: Sage.

Danielsen, Kirsten (1990), *De gammeldagse piker. Eldre kvinner forteller om sitt liv*. Oslo: Pax forlag.

Dzamarija, Minja T. (2008), Definisjoner og betegnelser i innvandrerstatisikken: Hva skal «innvandreren» hete? *Samfunnsspeilet*, 4. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/index.html>.

Eide, Ketil (1996), *Foreldre i eksil. Om sosialiseringsbetingelser i innvandrerfamilier*. Hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.

Ekenstam, Claes (2006), "Män, manlighet och omanlighet i historien" i Jørgen, Lorentzen og Claes Ekenstam (red.) *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840-1940*. (13-47) Hedemora: Gidlund.

Eriksen, Thomas Hylland (2002), *Ethnicity and nationalism*. London: Pluto Press.

Eriksen, Thomas Hylland og Torunn Arntsen Sørheim (2006), *Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.

Evenshaug, Oddbjørn og Dag Hallen (1997), *Familiepedagogikk: oppdragelsens hva, hvordan og hvorfor*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Farstad, Gunhild R. (2004), *Innvandrerkvinner i Groruddalen: mellom idealer for modernitet og tradisjon*. Akademisk avhandling. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Farstad, Gunhild R. og Kari Stefansen (2008), ”Småbarnforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse”. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 3: 343-374.

Fog, Jette (1994), *Med samtalen som udgangspunkt : det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.

Geertz, Clifford (1973), *The interpretations of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.

Giddens, Anthony (1992), *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism*. Oxford: Polity Press.

Haga, Finn Olav, Mari Sømme Hammer, Reidunn Håøy Nygård, Kaja Østgaard Pettersen og Inger Johanne Strandhagen (2006), *Får far lov? Barneloven og omsorgsdeling i et likestillingsperspektiv*. Rapport skrevet på oppdrag fra Reform – ressursenter for menn.

Hagen, Gerd og Naushad Ali Qureshi (1996), *Etnisitet i sosialt arbeid. Arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*. Oslo: Tano Aschehoug.

Hagström, Charlotte (1999), *Man blir pappa: föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Akademisk avhandling (doktorgrad), Universitetet i Lund.

Hearn, Jeff (1996), ”Is masculinity dead? A critique of the concept of masculinity/masculinities” i Máirtín Mac an Ghaill (red.): *Understanding Masculinities: Social relations and cultural arenas*. Buckingham: Open University Press.

Hennum, Nicole (2002), *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder: om å være mor og far for norsk ungdom*. NOVA rapport 19/02. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Henriksen, Kristin (2007), *Fakta om 18 innvandrergupper i Norge*. Rapport for Statistisk sentralbyrå 2007/29. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

Henriksen, Kristin (2008), "Innvandrerne levekår: Nå vet vi mer om innvandrerne i Norge". *Samfunnsspeilet*, 1. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/>.

Holter, Øystein og Helene Aarseth (1993), *Menns livssammenheng*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Høydahl, Even (2008), "Innvandrerbegreper i statistikken: Vestlig og ikke-vestlig - ord som ble for store og gikk ut på dato". *Samfunnsspeilet*, 4. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/index.html>.

Haavind, Hanne (1987), *Liten og stor: Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Haavind, Hanne (2006), "Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap." *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 43: 683-693.

Jamieson, Lynn (1998), *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.

Jensen, Tina G. og Anika Liversage (2007), *Fædre, sønner, ægtemænd. Om maskulinitet og manderoller blandt etniske minoritetsmænd*, København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Johansson, Thomas (1998a), "Från mansroll till maskuliniteter: en inledning". I Claes Ekenstam et al. (red.) *Rädd att falla. Studier i manlighet*. (7-15) Stockholm: Gidlunds Förlag.

Johansson, Thomas (1998b), "Pappor och deras pappor". I Claes Ekenstam et al. (red.) *Rädd att falla. Studier i manlighet*. (318-337) Stockholm: Gidlunds Förlag.

Johansson, Thomas og Jari Kuosmanen (2003), "Inledning: Hvad är mansforskning?" I Thomas Johansson og Jari Kuosmanen (red.) *Manlighetens många ansikten: fader, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber.

Kvale, Steinar (1997), *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Lappegård, Trude (2003), "Pappa til (hjemme)tjeneste - hvilke fedre tar fødselspermisjon". *Samfunnsspeilet*, 5. Tilgjengelig fra:

<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200305/07/index.html>.

LaRossa, Ralph (1997), *The modernization of fatherhood: A social and political history*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Linde, Charlotte (1993), *Life Stories. The Creation of Coherence*. New York: Oxford University Press.

Lindseth, Odd H. (1998), Norsk barneoppdragelse i 1990-årene: De fleste vil ha lydlige, veloppdragne og ansvarsfulle barn. *Samfunnsspeilet*, 1. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9801/2.html>.

Lorentzen, Jørgen (2006a), "Forskning på menn og maskuliniteter" i Jørgen Lorentzen og Wenche Mühleisen (red.) *Kjønnsforskning: En grunnbok*. (121-135) Oslo: Universitetsforlaget.

Lorentzen, Jørgen (2006b), "Fedrene" i Jørgen Lorentzen og Claes Ekenstam (red.), *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840-1940*. Hedemora: Gidlund.

Lorentzen, Jørgen og Claes Ekenstam (red.) (2006), *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840-1940*. Hedemora: Gidlund.

Lupton, Deborah og Lesley Barclay (1997), *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. London: Sage.

Marsiglio, William, Paul Amato, Randal D. Day og Michael E. Lamb (2000), "Scholarship on Fatherhood in the 1990s and beyond". *Journal of Marriage and the Family*, vol. 62, nr 4: 1173-1191.

Moore, Henrietta L. (1988), *Feminism and Anthropology*. Cambridge: Polity Press.

Morgan, David H. J. (1992), *Discovering Men*. London: Routledge.

Nyberg, Eva (1993), *Barnfamiljers migration: familjers relationer i en förändrad livssituation*. Akademisk avhandling (doktorgrad), Stockholms universitet.

Plantin, Lars (2001), *Män, familjeliv & föräldraskap*. Umeå: Boréa Bokförlag.

Prieur, Annick (2004), *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag.

Reform – ressurscenter for menn (2008), *Far gjør – perspektiver på menn og omsorg i Norge*. Oslo: Reform – ressurscenter for menn.

Reinicke, Kenneth (2006), *Fædre med anden etnisk bakgrund end dansk – mellem tradition og modernitet*. København: Ligestillingsafdelingen.

Repstad, Pål (1998), *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Roman, Christine (2004), *Familjen i det moderna. Sociologiska sanningar och feministisk kritikk*. Malmö: Liber.

Røthing, Åse og Helene Aarseth (2006), ”Kjønn og familie” i Jørgen Lorentzen og Wenche Mühleisen (red.) *Kjønnsforskning: En grunnbok*. (169-176) Oslo: Universitetsforlaget.

Shaw, Alison (2000), *Kinship and Continuity: Pakistani families in Britain*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.

Shweder, R. A. (2001), ”Culture: Contemporary views” i *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 3151-3158.

Skarsaune, Elise (2006), *Mann og muslim i ”likestillingslandet”. En studie av maskulinitetsforestillinger blant muslimske menn i Oslo*. Masteroppgave i religionshistorie, Universitetet i Oslo.

Slottemo, Hilde Gunn (2000), *Menn som forskningsfelt: begreper og perspektiver i historisk og samfunnsvitenskapelig forskning om menn og maskulinitet*. Dragvoll:

Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Sommer, Dion (1997), *Barndompsykologi. Utvikling i en forandret verden*. Oslo: Pedagogisk forum.

SSB (2002), *Tidsbruksundersøkelsen 2000/2001*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.

Thagaard, Tove (2003), *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Vaage, Odd Frank (2002), "Utviklingen i tidsbruk de siste 30-årene: Mer fritid, mindre husholdsarbeid." *Samfunnsspeilet*, 4-5. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200204/>.

Walle, Thomas M. (1999), "Så god som en mann kan bli". *Maskuline idealer og mannlig praksis i Lahore, Pakistan*. Hovedoppgave i sosialantropologi. Oslo: Institutt og museum for sosialantropologi.

Walle, Thomas M. (2004), "Menn og maskuliniteter i en minoritetskontekst" i Øyvind Fuglerud (red.) *"Andre bilder av "de andre": transnasjonale liv i Norge"*. (330-354) Oslo: Pax.

Walle, Thomas M. (2005), "Minoritetspappaer i fedrekvotens tidsalder" i *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2: 112-115.

Walle, Thomas M. (2006), "Kjønn og etnisitet" i Lorentzen, Jørgen og Wencke Mühleisen (red.) *Kjønnsforskning: en grunnbok*. (218-226) Oslo: Universitetsforlaget.

Walle, Thomas M. (kommende), *A passion for cricket: Masculinity, ethnicity and diasporic spaces in Oslo*. Doktorgradsavhandling. Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Werbner, Pnina (2002), *Imagined Diasporas among Manchester Muslims*. Oxford: James Currey.

Wetlesen, Tone Schou (2000), *Å gi videre. Kultur og oppdragelse i familien*. Bergen: Fagbokforlaget.

Widerberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wikan, Unni (2002), *Generous betrayal: politics of culture in the new Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.

Wærnes, Kari (1998), De fleste nordmenn vil ha selvstendige, ikke lydige, barn. *Samfunnsspeilet* (6). Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9806/7.shtml>.

Østberg, Sissel (2003), *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.

Åström, Lissie (1990), *Fäder och söner. Bland svenska män i tre generationer*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Andre kilder

Dagbladet (12.05.2009), *Se på norske menn*. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2009/05/12/574671.html> (Lesedato 27.07.2009).

NAV (2009), *Fedrekvote*. Tilgjengelig fra: <http://www.nav.no/page?id=805311849> (Lesedato 08.06.2009).

SSB (03.11.2001) *Folkemengde, etter husholdningstype og innvandrerbefolkningens landbakgrunn*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/02/01/fobinv/tab-2002-09-09-01.html> (Lesedato: 15.04.09).

SSB (03.11.2001) *Personer i privathusholdninger, etter husholdningsstørrelse og innvandrerbefolkningens landbakgrunn*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/02/01/fobinv/tab-2002-09-09-10.html> (Lesedato: 15.04.09).

SSB (08.03.2006) *Arbeidet adler kvinnen?* Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/ola_kari/arbeid/ (Lesedato 24.02.2009).

SSB (30.04.2009), *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. 1. Januar 2009*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/> (Lesedato 28.07.2009).

SSB (2009), *Likestilling*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/likestilling/> (Lesedato: 11.06.2009).

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven: 35 077

Vedlegg 1

Informantmatrise

<i>Navn</i>	<i>Sivil-status</i>	<i>Alder</i>	<i>Født/oppvokst/hvor lenge bodd i Norge</i>	<i>Barn</i>	<i>Utdanning</i>	<i>Yrke</i>
Ali	Gift	I slutten av 20-årene	Født i Pakistan, oppvokst i Norge	To barn under skolealder	I gang med høyere utdanning	Deltidsjobb innenfor salg/service
Faisal	Gift	I midten av 30-årene	Født og oppvokst i Pakistan. Bodd i Norge siden begynnelsen av 2000-tallet	Ett barn under skolealder	Høyere utdanning	Akademisk stilling
Hassan	Gift	I midten av 20-årene	Født i Pakistan, oppvokst i Norge	Ett barn under skolealder, venter ett barn til	Videregående skole	Eier og driver et enmannsforetak innenfor salg/service
Mohsin	Gift	I begynnelsen av 30-årene	Født og oppvokst i Norge	Ett barn under skolealder	Videregående skole, samt yrkesrettet opplæring	Arbeid innenfor salg/service
Nadim	Gift	I begynnelsen av 50-årene	Født og oppvokst i Pakistan. Bodd i Norge siden midten av 1970-tallet	Tre barn, alle i 20-årene	Høyere utdanning	Lederstilling innenfor salg/service
Qamar	Gift	I midten av 40-årene	Født og oppvokst i Pakistan. Bodd i Norge siden begynnelsen av 1980-tallet	Tre barn mellom 10 og 18 år		I dag ikke i jobb. Har tidligere jobbet innenfor salg/service

Saquib	Gift	I slutten av 20-årene	Født i Pakistan, oppvokst i Norge	To barn under skolealder	Videregående skole	Lederstilling innenfor salg/service
Shahid	Gift	I slutten av 20-årene	Født i Pakistan, oppvokst i Norge	To barn under skolealder	I gang med høyere utdanning	To deltidsstillinger innenfor salg/service
Umar	Gift	I slutten av 20-årene	Født og oppvokst i Pakistan. Bodd i Norge under 5 år	Ett barn under skolealder	Høyere utdanning	Jobb innenfor salg/service
Waqas	Gift	I begynnelsen av 60 årene	Født og oppvokst i Pakistan. Bodd i Norge siden begynnelsen av 1970-tallet	To barn, begge i 20-årene		Administrativ stilling

Vedlegg 2

Intervjuguide

Bakgrunnsopplysninger

Hvor gammel er du?

Er du født i Norge? Når kom du ev til Norge?

Utdanning?

Yrke?

Er din kone født i Norge? Når kom hun ev til Norge?

Hvor mange barn har dere?

Hvilke kjønn?

Hvor gamle er de?

Hvor mye jobber du vanligvis per uke?

Hvis kone/samboer jobber: Hvor mye jobber hun i uken?

Dagen i går

Kan du forteller litt om dagen i går?

Hva gjorde du?

Hva gjorde kona?

Hva gjorde barna?

Var dette en typisk dag?

Hva gjør dere en ”vanlig” dag?

Familieliv

Driver barna med noen fritidsaktiviteter?

Hva liker du å gjøre sammen med barna?

Hva pleier din kone/barnas mor og gjøre sammen med barna?

Egen far

Kan du fortelle litt om din egen far?

Hvordan er han?

Har dere hatt et nært forhold?

Gjør du ting annerledes enn din far har gjort det?

Farskap

Hva er en god far?

Har du endret deg etter at du ble far?

Hva er det beste med å være far?

Hva er utfordrende og vanskelig med å være far?

Farskap i ulike deler av barnas liv, hvordan endrer det seg?

Generelt sett, mener du at det er en tendens til at gutter og jenter blir oppdratt ulikt og lærer ulike ting gjennom oppdragelsen?

Mors og fars rolle

Hva er en god mor?

Mener du at det er forskjell på en mors og en fars rolle i barns liv?

Foreldrepermisjon

Kjenner du til hvilke rettigheter du har i forbindelse med foreldrepermisjon?

Hvordan ordnet du og din kone/samboer dere etter fødselen/fødslene? Tok du deg fri fra jobben i forbindelse med at din kone/samboer var gravid eller hadde født?

Permisjon, fedrekvote? Er du fornøyd med måten dere gjorde det på?

Omsorg

Hva legger du i begrepet omsorg?

Når viser du dine barn omsorg?

Hvordan gir du/viser du omsorg til dine barn?

Norge og Pakistan

Har du vært på ferie i Pakistan? Har du inntrykk v at barneoppdragelse gjøres annerledes der?

Har du inntrykk av at det er et annerledes forhold mellom far og barn der?

Har familie og venner reagert på din måte og oppdra barna på eller ditt forhold til barna?

Hvilke forventinger opplever du som far i Norge?

Maskulinitet

Har du noen forbilder (som mann)? Fortell.

Finnes det noen typiske mannlige egenskaper? Hva med noen typiske kvinnelige egenskaper?

Opplever du at du er annerledes som far enn andre menn?

Hva synes du om menn i Norge? Opplever du at du er forskjellig fra dem?

Hvordan synes du at norsk-pakistanske menn og innvandrer menn blir fremstilt og oppfattet i Norge?

Hva mener du er riktig betegnelse på de som har pakistanske røtter og bor i Norge?

Norske, pakistanere, norsk-pakistanere?

Nå har jeg stilt mine spørsmål. Har du noe mer du har lyst til og fortelle eller legge til?

Vedlegg 3

Informasjon om deltakelse i undersøkelsen

Intervjuene utføres som del av arbeidet med en masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Oslo med tema ”Norsk-pakistanske menns utforming av farskap”. Undersøkelsen tar for seg norsk-pakistanske menns tanker om farskap og farskapspraksiser og erfaringer rundt det å være far. Bakgrunnen for masteroppgaven er et økt fokus på farsrollen generelt i samfunnet. Samtidig er kunnskapen om etniske minoritetsfedre mangelfull. Jeg ønsker med oppgaven å kunne bidra med økt kunnskap om emnet, og dermed å vise det mangfoldet som finnes blant fedre i Norge, også blant innvandrede menn, som ofte kan bli fremstilt stereotypet og ensidig i offentligheten.

All informasjon du deler med meg i intervjuene vil bli anonymisert, slik at ingenting kan knyttes til deg som person. Verken ditt navn eller karakteristika som yrke og utdanning vil bli publisert i oppgaven. Alle opplysninger om deg vil bli behandlet konfidensielt. Det vil si at all informasjon som kan knyttes direkte til deg vil bli lagret på en forsvarlig og sikker måte, slik at det kun er jeg som har tilgang til denne informasjonen. Ved masterprosjektets slutt vil alt datamateriale destrueres.

Deltakelse i undersøkelsen er helt frivillig. Du kan når som helst trekke deg, også etter at intervjuet er gjennomført. Du kan selv velge om du vil svare på alle spørsmålene. Dersom du skulle angre på noe du har sagt og ønsker å endre en uttalelse eller trekke den tilbake, kan du når som helst gjøre dette. Dersom det er noe du skulle lure på i forbindelse med undersøkelsen må du bare ta kontakt med meg, så skal jeg svare på spørsmålene dine så godt jeg kan.

Vedlegg 4

Erklæring om informert samtykke

Jeg erklærer herved at jeg har forstått bakgrunnen for masteroppgaven ”Pakistanske menns utforming av farskap”. På dette grunnlaget sier jeg meg villig til å være informant. Jeg gir tillatelse til at mitt bidrag vil bli brukt som kilde til en analyse som vil bli en del av den endelige masteroppgaven i sosiologi ved Universitetet i Oslo. Jeg forutsetter at datamaterialet vil bli behandlet konfidensielt og i tråd med forskningsetiske retningslinjer. Jeg er kjent med at jeg kan trekke meg når som helst i prosessen og at jeg når som helst kan trekke tilbake enkeltstående uttalelser.

Signatur og dato